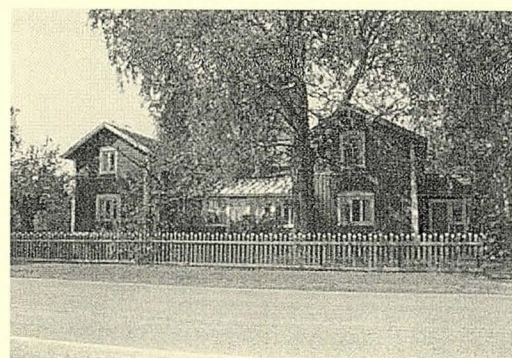
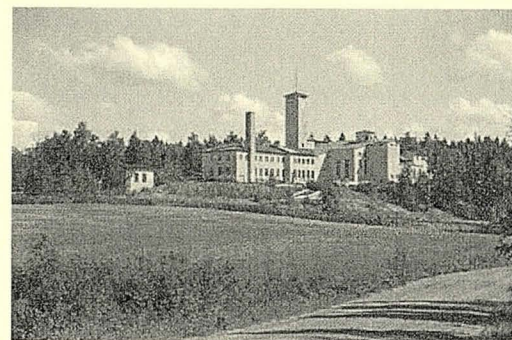
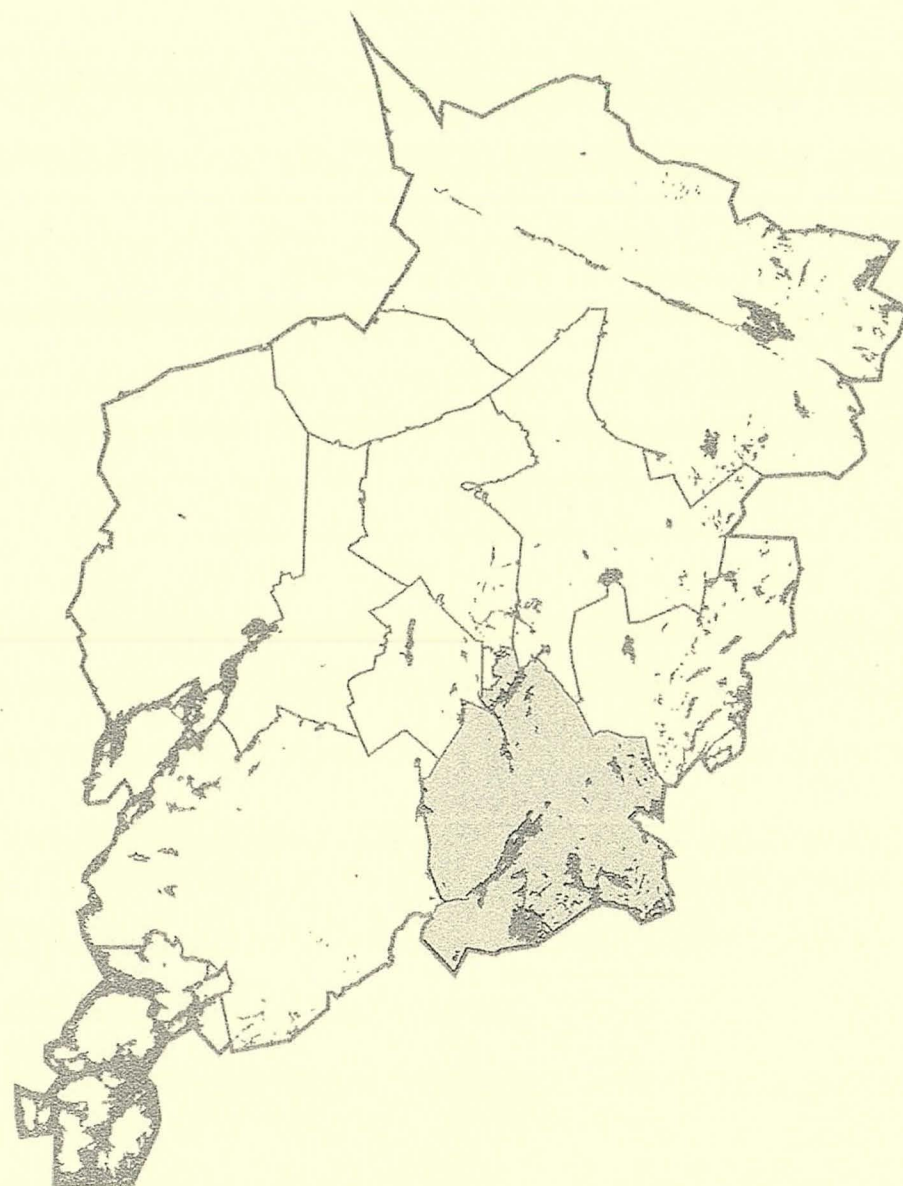


Wetsteinen

SALON SEUDUN RAKENNETTU KULTTUURIYMPÄRISTÖ JA MAISEMA

SARAKUM 2000 - 2004 PROJEKTIRAPORTTI

KISKON KULTTUURIYMPÄRISTÖ JA ARVOT



SALON SEUDUN RAKENNETTU KULTTUURIYMPÄRISTÖ JA MAISEMA
SARAKUM 2000 - 2004 PROJEKTIRAPORTTI

KISKON KULTTUURIYMPÄRISTÖ JA ARVOT

Salon seudun kunnat
Turun maakuntamuseo
Varsinais-Suomen liitto
Lounais-Suomen ympäristökeskus

SISÄLLYSLUETTELO

Lukijalle	3
SARAKUM -projektin lähtökohdat	4
Projektin toteutus	4
Rakennetun kulttuuriympäristön ja maiseman tutkimus	6
Kulttuuriympäristön elementit ja arvot	6
Tiedotus	8
Tulokset	8
KISKON KULTTUURIYMPÄRISTÖ	8
Kulttuuriympäristön tutkimus Kiskossa	8
Maankäyttö kiskossa 1760 - 1806 laadittujen karttojen mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle	9
Aijala	10
Bergvik	12
Haapaniemi	13
Honkapyöli	16
Jyly	17
Kajala	18
Kaukuri	20
Kavasto	22
Kirkonkylä	24
Pappila	28
Kurkela	30
Liuhto	31
Svartelanböle	32
Lappisten kylä	33
Leilä	35
Liponböle	36
Marttila	37
Metola	38
Orijärvi	40
Paikkarböle	42
Sammalo	43
Sillanpää	44
Sorttila	46
Tieksmäki	48
Toija	50
Viiari	56
Vilikkala	58
Ylätkylä	60
LIITTEET	62
Hankesuunnitelma	
Kohdeinventointilomake	
Alueinventointilomake	
Kartta kulttuurihistoriallisista arvoista	

Lukijalle

Kulttuuriympäristö on ihmisen jokapäiväinen elinympäristö, joka ilmentää ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta. Se on monikerroksinen kokonaisuus, jossa historiallinen kehitys näkyy eri-ikäisinä elementteinä ja alueelliset ominaispiirteet voidaan nähdä omassa asiayhteydessään ja osana laajempaa kokonaisuutta.

Kulttuuriympäristön voidaan sanoa olevan yhtä aikaa ainutkertainen ja uusiutuva. Kulttuuriympäristöä ja sen viestittämää identiteettiä kunnioittava suunnittelu ja rakentaminen luovat ympäristöä, joka herättää mielenkiintoa ja tuottaa mielihyvää. Hyvä kulttuuriympäristö vahvistaa historiaan, tapoihin ja traditioihin liittyviä arvoja ja luo jatkuvuutta niiden tasapainoiselle kehittämiselle.

Kiskon kulttuuriympäristö ja arvot –raportti on osa Salon seudun rakennettu kulttuuriympäristö ja maisema eli SARAKUM -projektin raportoinnista. Projektin käynnistivät Salon seudun kunnat yhdessä Turun maakuntamuseon, Varsinais-Suomen liiton ja Lounais-Suomen ympäristökeskuksen kanssa vuonna 2000.

SARAKUM –projektin tavoitteena oli perustiedon tuottaminen rakennetusta ympäristöstä, muinaisjäännöksistä ja maisemasta ja sitä kautta alueen asukkaiden paikallisidentiteetin vahvistaminen ja alueen vetovoimaisuuden ja tunnettavuuden lisääminen. Hanke oli rahoituskellisesti jaettu kahteen (A ja B) osaan. Kisko kuului osaan B, jonka rahoituksesta vastasivat osaan kuuluvien kuntien ja Turun maakuntamuseon lisäksi Lounais-Suomen ympäristökeskuksen Euroopan aluekehitysrahasto (Etelä-Suomen tavoite 2 –ohjelma).

Kiskossa rakennus- ja muinaisjäännösinventoinnit sekä maisemahistorian tutkimus tehtiin vuosina 2001–03. Projektissa Kiskon alueelle oli varattu yhteensä 12 työkuukautta, jotka jakaantuivat inventointien ja maisemahistorian tutkimuksen lisäksi aineiston analysointiin ja arvotukseen.

Kiskon rakennuskannan inventoinnin tekivät Paula Silander ja Eija Hurme. Virva Lompolo suoritti muinaisjäännösinventoinnin ja projektin arkeologisen tutkimuksen ohjauksesta vastasi tutkija Heljä Brusila. Kiskon maisemahistoriakartat on tehnyt Jaana Salmi. Kerätty aineisto arvotettiin asiantuntijatyöryhmässä, johon kuuluivat maakunta-arkkitehti Heikki Saarento Varsinais-Suomen liitosta ja tutkijat Eija Suna ja Paula Silander Turun maakuntamuseosta. Hankkeen vetäjinä ovat toimineet tutkijat Kaarin Kurri, Janne Haikari ja Paula Silander, joka on myös koostanut tämän raportin.

Kaikki hankkeeseen osallistuneet henkilöt ja rahoittajat ovat tehneet ansiokasta ja uranuurtavaa työtä ja siitä heille kaikille lämmin kiitos. Mittavan yhdessä tekemisen tuloksena on monipuolinen ja varsin kokonaisvaltainen aineisto Kiskon kulttuuriympäristöstä ja sen pohjalta on laadittu tämä kattava ja monikäyttöinen raportti.

Maarit Talamo-Kemiläinen
Turun maakuntamuseo 29.6.2005

Ohjausryhmän työskentelyyn osallistuneet:

Eero Löytönen, Varsinais-Suomen liitto, pj
Paula Silander, Turun maakuntamuseo, siht. 2003-2004
Janne Haikari, Turun maakuntamuseo siht. 2001-2002
Kaarin Kurri, Turun maakuntamuseo siht. 2000-2001
Simo Paassilta, Halikon kunta
Matti Rasila, Salon kaupunki
Jarmo Heimo, Salon kaupunki
Harri Kuivalainen, Salon kaupunki
Elise Lehikoinen, Salon kaupunki
Kari Kotiranta, Perttelin kunta
Risto Suomela, Perttelin kunta
Seppo Koskinen, Kiikalan kunta
Heimo Puustinen, Kiskon kunta
Hannu Koisti, Kiskon kunta
Raimo Andstén, Suomensjärven kunta
Aarno Sola, Kuusjoen kunta
Kunnanjohtaja Pentti Vanhatalo, Perniön kunta
Leo Haltsonen, Someron kaupunki
Kari Lehtinen, Särkisalon kunta
Heikki Saarento, Varsinais-Suomen liitto
Hannu Aavikko, Varsinais-Suomen liitto, A projektin valvoja
Maarit Talamo-Kemiläinen, Turun maakuntamuseo
Heljä Brusila, Turun maakuntamuseo
Soilikki Franssila, Lounais-Suomen ympäristökeskus, B projektin valvoja
Teija Nokka, Lounais-Suomen ympäristökeskus
Antti Jaatinen, TE-keskus, maaseutuosasto
Päivi Suvanto, Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit r.y.
Mia Puotunen, Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit r.y.

Kartat (mustavalkoiset pohjakartat) © Maanmittauslaitos 1999 (MYY/15/99)
Toimitus ja taitto Paula Silander © Turun maakuntamuseo 2005

SARAKUM –projektin lähtökohdat

Maaseudun säilyminen elinvoimaisena ja viihtyisänä asuinympäristönä on asetettu tavoitteeksi useissa Varsinais-Suomea koskevissa kehittämissuunnitelmissa. Tavoitteiden saavuttamisen kannalta keskeisessä asemassa on historialliset piirteensä säilyttänyt kulttuuriympäristö. Se takaa vankan perustan paikalliselle identiteetille. Tavoitteiden toteuttamiseksi Turun maakuntamuseo, Varsinais-Suomen liitto ja Lounais-Suomen ympäristökeskus yhdessä Salon seudun kuntien kanssa käynnistivät vuonna 2000 Salon seudun rakennettu kulttuuriympäristö ja maisema (SARAKUM) –projektin. Projektin kohdealueena ovat Salon seudun 11 kuntaa / kaupunkia: Halikko, Kiikala, Kisko, Kuusjoki, Muurla, Perniö, Pertteli, Salo, Somero, Suomensjärvi ja Särkisalo.

Projektin taustalla olivat kokemukset Varsinais-Suomen alueella aiemmin toteutetuista vastaavan tyyppisistä Varsinais-Suomen jokivarsialueiden inventointiprojektista ja Maisema-alueprojektista sekä eri viranomaisten ja toimijoiden yhteistyöfoorumina usean vuoden ajan toiminut Varsinais-Suomen kulttuuriympäristötyöryhmä. Sarakum –projektin tavoitteeksi asetettiin:

-Rakennettua ympäristöä ja maisemaa koskevan perustiedon tuottaminen ympäristönhoidon ja matkailun tukemiseksi.

-Alueen asukkaiden paikallisidentiteetin vahvistaminen.

-Alueen vetovoimaisuuden ja tunnettavuuden lisääminen

Projektin toteutus

Projekti toteutettiin vuosien 2000 – 2004 välisenä aikana. Suunnittelutyö aloitettiin vuoden 2000 keväällä, jolloin selvitettiin inventointitilanne kuntakohtaisesti rakennetun ympäristön ja muinaisjäännösten osalta. Inventointitarpeiden lisäksi huomioitiin maakunnallisten kehittämissuunnitelmien ja maakunta-kaavan tarpeet. Maakuntamuseon tutkija Kaarin Kurri laati hankesuunnitelman kesällä 2000 (Liite 1).

Hanke jaettiin projektisuunnitelmassa kolmeen vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa inventoitiin alueen rakennuskanta ja muinaisjäännökset sekä selvitettiin alueen maisemahistoria. Ensimmäinen vaihe ajoittui vuosille 2000 – 2003. Toisessa vaiheessa kerättyä aineistoa on analysoitu ja arvioitu. Toisen vaiheen lopussa julkaistaan raportit tutkimustuloksista kunnittain ja kylittäin. Analysoitu aineisto ja raportit luovat perustan kolmannelle vaiheelle, jossa on määrä hyödyntää tutkimustietoa erilaisissa pienemmillä alueilla rajatuissa hankkeissa.

Hankkeen rahoitusmalli muotoutui syksyllä 2000, jolloin projekti jaettiin rahoituksellisesti kahteen (A ja B) osaan. A-osaan kuuluivat Halikko, Kiikala, Muurla, Pertteli ja Salo. A-osan rahoitus koostui kuntien, Turun maakuntamuseon ja Varsinais-Suomen liiton osuuksien lisäksi maakunnan kehittämisrahasta, joka on tarkoitettu aluekehittämissuunnitelmissa määriteltujen kehittämisen painopisteitä ja toimintalinjoja tukevien määräaikaisten kehittämissuunnitelmien toteuttamiseen. Projektin B-osaan tulivat Kisko, Kuusjoki, Perniö, Somero, Suomensjärvi ja Särkisalo. B-osan rahoitus koostui kuntien ja Turun maakuntamuseon osuuksien lisäksi Lounais-Suomen ympäristökeskuksen myöntämästä Euroopan aluekehitysrahaston (Etelä-Suomen tavoite 2 –ohjelma) rahoituksesta. Projektin molemmissa osissa kuntakohtainen rahoitusosuus määräytyi arvioidun työtarpeen mukaan, sillä inventointitilanne vaihteli suuresti eri kuntien välillä.

Toteutuneet kulut	2001	2002	2003	2004	2001 - 2004
LOS/EU					
Aika	1.5.-31.12.2001	1.1.-31.12.2002	1.1.2003-31.12.2003	1.1.2004-31.5.2004	
Palkka- ja sivukulut					
TMM/Rak.tutk. 38,10 / h	4.199,65	610,50	2.057,40		6.867,55
TMM/H.Brusila 38,10 / h	259,00	2.220,00	381,00		2.860,00
projektihenk. palkka	22.645,52	24.373,68	28.625,88	644,13	76.289,21
projektihenk. sosiaalisk.	7.045,43	7.375,45	8.763,60	200,68	23.385,16
Asinatuntijapalkkiot	873,13				
Matka- ja majoituskulut	992,62	1.290,56	1.372,51		3.655,69
Muut					
Materiaali- ja monistuskulut	1.473,33	505,04	1.027,90		3.006,27
Valokuvauskulut	840,94	2.002,00	3.216,38		6.059,32
Toimisto- ja laitekulut	731,62	1.301,40	1.627,38		3.660,40
Hallintokulut					
Muut kulut, ostopalvelut	391,26	690,58	60,53		1.142,37
Internetesitykset, ostop.					
Raportit					
Yhteensä	39.452,50	40.369,21	47.132,58	844,81	127.799,10

Toteutuneet kulut	2001	2002	2003	2004	2001 - 2004
Maakunnan kehittämisraha					
Aika	1.1.-31.12.2001	1.1.-31.12.2002	1.1.-31.12.2003	1.1.-31.3.2004	
Palkka- ja sivukulut			24.458,92		
TMM/Rak.tutk. 38,10 / h	5.309,69	3330,00	2.247,90	1.077,20	11.964,79
TMM/H.Brusila 38,10 / h	481,00	370,00	381,00		1.232,00
projektihenk. palkka	23.137,73	18737,86	16.713,37	3.367,53	61.956,49
projektihenk. sosiaalisk.	7.199,49	5654,37	5.116,65	1.049,44	19.019,95
Asinatuntijapalkkiot					
Matka- ja majoituskulut	1.269,13	801,40			2.070,53
Muut					
Materiaali- ja monistuskulut	841,00	522,62	269,44	2.146,25	3.779,31
Valokuvauskulut	524,75		227,00	22,70	774,45
Toimisto- ja laitekulut	798,90	1.106,19	845,91	173,20	2.924,20
Hallintokulut	706,39				
Muut kulut, ostop.	368,30	674,40			
Internet, ostop.					
Raportit					
Yhteensä	40.636,42	31.196,84	25.801,27	7.836,32	105.470,85

Turun maakuntamuseo vastasi projektin käytännön toteutuksesta. Maakuntamuseo etsi ja palkkasi tarvittavat työntekijät tutkimustyötä varten ja huolehti työn ohjauksesta sekä tietojen tallennuksesta. Projektin henkilöstönä pyrittiin mahdollisuuksien mukaan käyttämään tutkimusalueelta kotoisin olevia, sopivan koulutuksen omaavia henkilöitä. Vuosien 2000 – 2004 välisenä aikana projektin määräaikaisissa tehtävissä työskenteli yhteensä 16 henkilöä ja työkuukausia kertyi 85. Lisäksi vuonna 2000 ja 2003 maakuntamuseossa työharjoittelussa ja työllistämistuella työskennelleet henkilöt tekivät yksittäisiä projektiin kuuluvia tehtäviä. Projektin ohjaajana toimi vuosien 2000 – 2004 välisenä aikana kolme tutkijaa: Kaarin Kurri (2000 – 2001), Janne Haikari (2001 – 2002) ja Paula Silander (2003 – 2004). He ovat hoitaneet projektiin liittyvät hallinnolliset toimet, kuten projektityöntekijöiden palkkauksen ja tutkimustyön ohjauksen ja vastanneet projektin taloudenhoidosta ja raportoinnista eri rahoittajatahoille sekä analysoineet projektissa tuotettua vanhaa rakennuskantaa ja maisemahistoriaa koskevan aineiston. Inventoituja kohteita on arvioitu tekeillä olevaa Salon seutukunnan maakuntakaavaa varten. Arvotustyöhön ovat osallistuneet maakunta-arkkitehti Heikki Saarento Varsinais-Suomen liitosta sekä maakuntamuseon tutkijat Paula Silander ja Eija Suna. Projektin arkeologisen tutkimuksen ohjauksesta on vastannut maakuntamuseon tutkija Heljä Brusila. Projektin etenemistä ovat valvoneet ohjausryhmät, joissa on edustajia Salon seudun kunnista ja kaupungeista, Turun maakuntamuseosta, Varsinais-Suomen liitosta, Lounais-Suomen ympäristökeskuksesta, TE-keskuksesta ja Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit ry:stä.

	2000	2001	2002	2003	2004	2000 - 2004		2001	2002	2003	2004	2000 - 2004
	Työt / työntekijät / kk	Työt / työntekijät / kk	Työt / työntekijät / kk	Työt / työntekijät / kk	Työt / työntekijät / kk	Yht. kk		Työt / työntekijät / kk	Työt / työntekijät / kk	Työt / työntekijät / kk	Työt / työntekijät / kk	Työt / työntekijät / kk
Halikko		Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 1 kk	Maisemahistoria, Fil. yo Anna-Maija Hukkanen, 1 kk	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 1 kk Kohteiden arvoperusteiden kirjoitus inventointiaineiston pohjalta, HuK Jaana Salmi, 2 kk	Arvottaminen, kuntakohtainen raportti	5 kk	Kisko	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 1kk Rakennusinventointi, Fil.yo Paula Silander, 3 kk	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 1kk Rakennusinventointi, FM Eija Hurme, 3 kk	Muinaisjäännösinventointi, FM Virva Lompolo, 3 kk Täydennysinventointi, kohteiden arvoperusteiden kirjoitus inventointiaineiston pohjalta FM Eija Hurme, 1kk	Arvottaminen, kuntakohtainen raportti	12 kk
Kuusjoki											Arvottaminen, kuntakohtainen raportti	
Kiikala	Rakennusinventointi, HuK Tellervo Saukonniemi / 2 kk	Rakennusinventointi HuK Johanna Kurppa, 1 kk Muinaisjäännösinventointi, FM Esa Laukkanen, 3 kk	Maisemahistoria, Fil. yo Anna-Maija Hukkanen, 2 kk	Täydennysinventointi, Fil.yo Patrik Lustig, 1 kk	Arvottaminen, kuntakohtainen raportti	9 kk	Perniö	Rakennusinventointi, FM Eija Hurme, 3 kk	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 2kk Rakennusinventointi, HuK Tellervo Saukonniemi, 2 kk	Maisemahistoria, Fil.yo Anna-Maija Hukkanen, 1kk Rakennusinventointi, HuK Tellervo Saukonniemi, 5kk	Arvottaminen, kuntakohtainen raportti	13 kk
Muurla		Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 2 kk	Muinaisjäännösinventointi, FM Esa Laukkanen, 2 kk	Muinaisjäännösinventointi, FM Esa Laukkanen, 2 kk Täydennysinventointi, FM Janne Haikari, 1 kk	Arvottaminen, kuntakohtainen raportti	7 kk	Somero	Maisemahistoria, Fil.yo Anna-Maija Hukkanen, 1 kk Rakennusinventointi, FM Janne Haikari, 1 kk	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 2kk Rakennusinventointi, FM Janne Haikari, 1 kk	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 2 kk Rakennusinventointi, Eija Hurme 1,5 kk	Arvottaminen, kuntakohtainen raportti	8,5 kk
Pertteli		Maisemahistoria, Fil. yo Anna-Maija Hukkanen, 1 kk Rakennusinventointi, FM Janne Haikari, 1 kk / Eija Hurme, 1 kk	Muinaisjäännösinventointi, FM Jouko Pukkila, 3 kk	Raportin kirjoitus, FM Janne Haikari 1 kk	Arvottaminen, kuntakohtainen raportti	7 kk	Suomusjärvi	Maisemahistoria, Fil.yo Anna-Maija Hukkanen, 1 kk Rakennusinventointi, FM Janne Haikari, 2 kk	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 1 kk, Rakennusinventointi FM Janne Haikari, 1 kk	Rakennusinventointi, FM Eija Hurme, 1 kk Karttojen piirtäminen, Päivi Vuorio, 1kk	Arvottaminen, kuntakohtainen raportti	7 kk
Salo	Täydennysinventointi, Kati Kostamo, 2,5 kk Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 2 kk	Muinaisjäännösinventointi, FK Eeva Raike, 3 kk	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 1 kk		Kohteiden arvoperusteiden kirjoitus inventointiaineiston pohjalta, HuK Jaana Salmi, 1 kk / HuK Tellervo Saukonniemi, 1 kk Arvottaminen, kuntakohtainen raportti	10,5 kk	Särkisalo	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 1 kk	Muinaisjäännösinventointi, HuK Juha Ruohonen, 2 kk	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 1 kk Täydennysinventointi, kohteiden arvoperusteiden kirjoitus inventointiaineiston pohjalta, FM Eija Hurme, 1 kk	Arvottaminen, kuntakohtainen raportti	5 kk
				Muinaisjäännösinventointien taulukointi ja vienti paikkatietojärjestelmään, FM Kaisa Lehonen, 1 kk		1 kk	Yhteensä	13 kk	15 kk	17,5		45,5 kk
Yht.	6,5 kk	13 kk	9 kk	9 kk	2 kk	39,5 kk						

Rakennetun kulttuuriympäristön ja maiseman tutkimus

Rakennetun kulttuuriympäristön tutkimuksen merkitys osana museotyötä on korostunut 1970-luvulta lähtien, jolloin maaltamuuton ja rakennemuutoksen vaikutukset alkoivat näkyä suomalaisessa maisemassa. Tutkimus- ja suojelutyöhön tarvittava tietoaineisto kerätään rakennuskannan ja muinaisjäännösten inventoinneilla sekä maisemahistorian selvityksillä.

Turun maakuntamuseossa rakennusinventointia on tehty yhteistyössä kuntien kanssa 1980-luvun alkupuolelta lähtien. Yleisenä kehityspiirteenä Rakennetun ympäristön tutkimuksessa voidaan pitää pyrkimystä kokonaisvaltaisempaan tutkimukseen. Yksittäisten kohteiden sijasta rakennuksia ja kulttuuriympäristöä on ryhdytty tarkastelemaan kokonaisuuksina. Toinen tärkeä kehityspiirre on uuden teknologian hyödyntäminen aineiston käsittelyssä. Tietokannat ja paikkatietojärjestelmät ovat merkittävästi helpottaneet kulttuuriympäristön kokonaisvaltaista tarkastelua.

Tavoitteena on ollut kerätä tiedot kaikista ennen vuotta 1940 rakennetuista rakennuksista. Tämä perusrajaus perustuu rakentamisen ja arkkitehtuurin yleiseen historiaan, sekä työn priorisoimiseen tietojen keräämiseksi ensin vanhimmista ja uhanalaisimmista kohteista. SARA KUM –projektissa rakennusinventointien inventointikriteereitä on tarkennettu silmällä pitäen projektin yleisiä tavoitteita. Käytännössä tämä on tarkoittanut valikoivaa rakennusinventointia, koska käytettävissä olevien resurssien puitteissa kaikkia vanhoja rakennuksia ei olla pystytty inventoimaan, vaan inventoivat kohteet on valittu rakennustaiteellisten, historiallisten, maisemallisten tai muiden kriteerien perusteella. Toisin sanoen inventoija on valinnut vanhasta rakennuskannasta kohteet, jotka edustavat parhaiten oman aikansa rakennustapaa, sijaitsevat maisemallisesti ja / tai historiallisesti keskeisellä paikalla tai joilla on muuta historiallista tai antikvaarista arvoa. Valikoiva inventointi painottuu käytännössä lähinnä kantatilojen rakennuskannan inventointiin. Valikoiva inventointi on tukijalle haasteellista. Valikointia ohjaavien kriteerien pitäminen yhdenmukaisina eri alueiden välillä on vaikeaa, kuten myös kriteerien suhteuttaminen toisiinsa. Valikoiva inventointi tuottaa joka tapauksessa yleiskuvan, jota on mahdollista täydentää myöhemmin. Inventointitietojen täydennys ja päivitys on tärkeää myös kohteissa vuosien kuluessa tapahtuvien muutosten vuoksi. Historiallisten piirteiden säilyttämiseksi kulttuuriympäristössä kiinteistöjä ja alueita on välttämätöntä inventoida myös tulevaisuudessa. Salon seudun kunnissa rakennusinventoinneissa on tallennettu tiedot noin 7 400:stä kiinteistöstä ja noin 900 kylästä.

Rakennusinventoinnissa aineistoa kertyy tuhansista kohteista, minkä vuoksi tiedon laadun lisäksi keskeiseksi tekijäksi muodostuu sen hallittavuus. SARA KUM –projektissa tuotetut inventoinnit on tallennettu kiinteistöittäin (Liite 2) ja kylittäin (Liite 3) tietokantaan, mistä ne ovat siirrettävissä koordinaattien avulla paikkatietojärjestelmään, jolloin niitä voidaan hyödyntää monin eri tavoin ja tarkastella yhtä aikaa muiden aineistojen kanssa.

Kulttuuriympäristön kokonaisvaltaista tarkastelua tukee merkittävästi maisemahistoriantutkimus. Maisemahistorian tutkimuksessa vanhaa maisemaa verrataan nykymaisemaan vanhojen karttojen avulla. Näin saadaan tietoa maiseman elementtien iästä. Vanhat kartat kertovat tieurien kulusta, kyläonttien ja talojen sijainnista, peltojen ja niittyjen laajuudesta, sekä monista muista oman aikansa maisemapiirteisistä. Projektissa on käytetty metodia, joka otettiin Turun maakuntamuseossa käyttöön 1990-luvulla, ja jossa tietotekniikka hyväksi käyttäen vanha kartta piirretään nykyisen peruskartan päälle MapInfo –ohjelman avulla. Aineistoksi on valittu isojaon kartta-aineisto, sillä suurimmassa osassa Varsinais-Suomea se on ensimmäinen riittävän tarkassa mittakaavassa tehty aineisto, joka voidaan täsmällisesti asettaa nykyisen peruskartan päälle. Useissa tapauksissa sen katsotaan edustavan myös keskiaikaista maankäyttöä. Oletuksen paikkansapitävyyttä on aikaisemmissa maisema-alueprojekteissa testattu siten, että joidenkin kylien maankäyttökarttoja on verrattu keskenään neljältä eri aikatasolta: noin 1690-, 1790-, 1890- ja 1990-luvuilta. Hyödynnettäessä tällä menetelmällä isojakokartta-aineistoa, tuloksena ovat kyläkohtaiset maisemahistorian kartat, joissa on kaksi tasoa: päällä värillinen isojaon aikaista maankäyttöä kuvaava

taso ja alla nykyinen peruskartta. Salon seudun kunnissa isojako toteutettiin 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alkuvuosina. SARA KUM –projektissa kaikkien alueen kuntien jokaisesta kylästä, josta on ollut saavissa isojakokartta tai muu samalta ajalta oleva kartta, on tehty maisemahistorian rakennetta kuvaava kartta. Kartat toimitetaan kuntien käyttöön sekä paperitulosteina, että paikkatietomuodossa, jolloin sitä on helppo hyödyntää kunnan omiin tarpeisiin.

Kulttuuriympäristön elementit ja arvot

Kulttuuriympäristön arvotuksen merkittävyyttä korostaa valtioneuvoston 30.11.2000 määrittämät valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, joissa kulttuuriympäristön osalta peruslähtökohdaksi määritellään *kansallisen kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön sekä niiden alueellisesti vaihtelevan luonteen turvaaminen*. Valtakunnallisesti merkittäviä vanhoja rakennuksia, kulttuuriympäristöjä ja maisema-alueita ovat määrittäneet Museovirasto ja Ympäristöministeriö.

Turun maakuntamuseon kulttuuriympäristön tutkimusmallissa inventoinnit ja maisemahistorian tutkimus ovat tutkimustyön ensimmäinen vaihe. Ne muodostavat perustan toiselle vaiheelle, jossa tuotetun aineiston perusteella analysoidaan ja arvioidaan tutkimuksen kohteena oleva kulttuuriympäristö niin yksittäisten kohteiden kuin maisemakokonaisuuksien osalta. Arvottaminen on erittäin vaativa ja vastuullinen tehtävä. Siinä määritellään kohteen – rakennuksen, kylän, alueen – kulttuurihistoriallinen arvo. Yksittäisen kohteen arvoon vaikuttavat esimerkiksi sen ikä, siihen liittyvät historialliset tapahtumat, vanhojen piirteiden alkuperäisyys ja säilyneisyys sekä kohteen ja ympäristön suhde. Arvojen määrittäminen on aina sidoksissa omaan aikaansa: tutkijat määrittävät ne asiantuntemuksensa ja kokemuksensa perusteella eri kohteita keskenään vertaillen. Mainittujen kriteerien keskinäinen merkittävyys ei ole yksiselitteinen, ja toisaalta kohteessa tapahtuvat muutokset, esimerkiksi rakennuksissa peruskorjaukset, vaikuttavat sen kulttuurihistorialliseen arvoon. Siksi kulttuuriympäristön inventointi on jatkuva prosessi, joka edellyttää tietojen jatkuvaa päivittämistä.

Rakennusinventointeihin liittyvä arvotus suoritetaan kiinteistökohtaisesti tarkastellen rakennusten ominaisuuksia ja sijaintia edellä mainittujen kriteerien pohjalta. Kaikki vanhat kyläontit arvioidaan kokonaisuuksina, muut arvotettaviksi valittavat alueet valitaan tapauskohtaisesti kerätyn materiaalin ja tutkimuksen perusteella. Arvotettavaksi alueeksi voidaan valita esimerkiksi vanha torppa-alue tai teollisuus-alue. Arvotettu aineisto yhdistetään tekemällä niin sanotut arvokartat, joihin kootaan arvokkaat rakennukset ja alueet, arvokas avoin maisema (rintapellot), vanha tiestö ja muinaisjäännökset. Muinaisjäännökset, arvokkaat rakennukset ja arvoalueet näkyvät kartalla omina symboleinaan, jotka kertovat myös niille annetun arvon. Maisemahistorian kartoista arvokartalle siirretään vanha avoin viljelysmaisema yhtenäisenä alueena, vanhat kyläontit, tieurat ja vesistöt. Arvokartta on yhteenveto vanhasta maisemarakenteesta, sen arvoista ja suhteesta nykymaisemaan. Digitaalisessa muodossa (MapInfo tiedostoina) olevien karttojen symboleita ja alueita osoittamalla näkyviin saadaan niihin liitetty tiivistetty tieto sen historiasta, ominaisuuksista ja arvoista.

Arvottaminen on tehty arvomääreillä *Valtakunnallinen, Seudullinen, Paikallinen, Maisemallinen ja Historiallinen*. Näitä määreitä käytetään sekä kiinteistöjen että alueiden arvottamisessa. Periaatteessa määreistä kolme ensimmäistä viittaavat kohteen yleiseen painoarvoon mitattuna edellä mainituilla useilla arvokriteereillä koko Suomen kulttuuriympäristöön ja kaksi viimeistä kohdetta koskevaan yksittäiseen arvokriteeriin. Käytännössä myös kaksi viimeistä perustuvat useisiin kriteereihin, toisin sanoen *maisemalliseksi* arvotetulla kiinteistöllä voi olla rakennustaiteellisia ja historiallisia arvoja.

Valtakunnallisesti arvokas

Aluekokonaisuus: Rakennetun ympäristön kokonaisuus, joka kokonaisuutena ja yksittäisten rakennusten tasolla edustaa erityisen hyvän omalle ajalleen tyypillistä miljöötä ja on antikvaarisesti erittäin hyvin säilynyt. Kokonaisuutta eivät riko myöhempien aikojen rakentaminen ja rakennusten vanhat piirteet ovat säilyneet.

Esimerkiksi erityisen hyvin säilynyt kylätontti historiallisen tieuran varressa, jossa on jäljellä kantatiloja vanhoilla paikoillaan, antikvaarisesti hyvin säilyneine rakennuksineen ja pihapiireineen

Kiinteistö: Pihapiiri tai rakennus, joka on rakennustaiteellisesti ja / tai –historiallisesti ainutlaatuinen. Antikvaariset arvot ovat säilyneet hyvin ja rakennukset sijaitsevat maisemallisesti merkittävällä paikalla.

Esimerkkejä: 1) Vanhalla kylätontilla, historiallisella paikallaan sijaitseva kantatilan talouskeskus, jossa erittäin hyvin säilynyt vanha päärakennus ja vanhoja talousrakennuksia, jotka muodostavat ehjän perinteisen talonpoikaishapiirin. 2) Kartano, jossa antikvaarisesti hyvin säilynyt ja rakennustaiteellisesti merkittävä päärakennus sekä kokonaisuutena hyvin säilynyt pihapiiri talousrakennuksineen.

Seudullisesti arvokas

Aluekokonaisuus: Hyvin säilynyt rakennetun ympäristön kokonaisuus, jossa rakennukset edustavat ajalleen tyypillistä ja antikvaarisesti hyvin säilynyttä rakennusperinnettä. Kaikki vanhat kylätontit, jotka ovat edelleen asumiskäytössä ja toimivat kantatilojen talouskeskuksina.

Esimerkkejä: 1) Kylätontti, jossa kantatilan talouskeskus tai kantatilojen talouskeskuksia on säilynyt alkuperäisellä kylätontilla. 2) Historiallisesti ja rakennustaiteellisesti erittäin arvokkaat teollisuus-, kartano- ym. kokonaisuudet.

Kiinteistö: Hyvin säilynyt maatilan talouskeskus, kartano, vanha teollisuuslaitos tai muu arkkitehtonisesti ja rakennushistoriallisesti erittäin arvokas yksittäinen rakennus. Esimerkiksi vanhalla kylätontilla sijaitseva kantatilan talouskeskus, jossa hyvin säilynyt vanha päärakennus.

Paikallisesti arvokas

Aluekokonaisuus: Rakennetun ympäristön kokonaisuus, jossa on vanhaa hajottavia tekijöitä, mutta joka on paikallishistoriallisesti merkittävä tai jossa alkuperäisiä ympäristörakenteellisia ja rakennustaiteellisia piirteitä on vielä jäljellä. Esimerkiksi kylätontti, josta on siirretty tai purettu vanhojen kantatilojen rakennuksia, mutta tontti on edelleen asuinkäytössä ja siellä sijaitsee pientila.

Kiinteistö: Rakennustaiteellisesti tai paikallishistoriallisesti merkittävä rakennus tai pihapiiri, jossa on toteutettu yksittäisiä vanhoja piirteitä rikkovia uudistuksia, mutta vanha yleisilme on säilynyt pääpiirteissään, tai antikvaarisesti hyvin säilynyt rakennus tai pihapiiri, joka rakennustaiteellisesti ja asutushistoriallisesti edustaa yleistä kohderyhmää.

Esimerkkejä: 1) Vanhalla kylätontilla sijaitseva kantatilan talouskeskus, jossa toteutettu osittaisia uudistuksia (peruskorjaukset, laajennukset) huomioimatta antikvaarisia arvoja 2) Torpan, mäkituvan tai 1900-luvun alkupuolella syntyneen uudistilan pihapiiri, jossa antikvaarisesti hyvin säilyneet rakennukset.

Maisemallisesti arvokas

Aluekokonaisuus: Rakennetun ympäristön kokonaisuus joka on paikallishistoriallisesti merkittävä, mutta jossa on toteutettu muutoksia vanhaa huomioimatta, tai joka on kokonaisuudessaan niin uusi ja yleinen, ettei se (vielä) ole asutushistoriallisesti korostettavan merkittävä. Rakennuksia on purettu ja/tai niissä on toteutettu merkittäviä uudistuksia (laajennukset, peruskorjaukset) ja/tai vanhan rakennuskannan joukkoon on rakennettu runsaasti uutta kuitenkin vanhoja antikvaarisia arvoja kokonaan menettämättä tai alue on asutushistorialtaan nuori.

Esimerkkejä 1) Kylätontti, josta on purettu tai siirretty kantatilojen talouskeskuksia, mutta tontti on edelleen asuinkäytössä ja siellä sijaitsee esim. asutustila, jonka päärakennus 1940-50-luvulta tai uudempi. 2) Rintamamiestilojen ja muiden 1940-50-luvun tilojen aluekokonaisuus tai 1940-1950-luvulla syntynyt huvila- ja loma-asuntoalue.

Kiinteistö: Vanha rakennus tai pihapiiri, jossa antikvaariset arvot ovat hävinneet, mutta joka sijaitsee maisemallisesti keskeisellä paikalla tai on tärkeä osa historiallista aluekokonaisuutta, tai vanha rakennus/pihapiiri, jossa antikvaarisia arvoja on jäljellä, mutta joka sijaitsee syrjäisessä paikassa ja edustaa asutushistoriallisesti yleistä kohderyhmää.

Esimerkkejä: 1) Kantatila, jonka päärakennuksessa toteutettu suuria peruskorjauksia huomioimatta antikvaarisia arvoja, tai jonka vanha päärakennus on kokonaan purettu, mutta talouskeskus sijaitsee edelleen vanhalla kylätontilla. 2) Torppa tai mäkitupa, jossa antikvaarisia arvoja on jäljellä, mutta rakennukset sijaitsevat syrjäisellä paikalla. 3) Rintamamiestila, jossa 1940-50-luvulla tehdyt rakennukset ovat säilyneet hyvin vanhassa asussaan.

Historiallisesti arvokas

Aluekokonaisuus: Rakennetun ympäristön kokonaisuus, jossa vähän tai ei ollenkaan jäljellä antikvaarisia ja maisemallisia arvoja rakennusten peruskorjauksen ja uudisrakentamisen vuoksi, tai rakennukset on voitu kokonaan purkaa, mutta alueeseen liittyy paikallishistoriallisesti merkittäviä rakennuksia tai tapahtumia tai historiallisen ajan kiinteitä muinaisjäännöksiä. Myös vaihtoehtoisesti alue, joka on asutus- ja rakennushistoriallisesti nuori.

Esimerkkejä: 1) Kylätontti tai torppa-alue, jolta kaikki vanhat rakennukset on purettu. 2) Tehdas tai teollisuusalue, jossa on jäljellä vanhoja rakennuksia, mutta niiden antikvaarinen arvo vähäinen.

Kiinteistö: Mikä tahansa peruskorjauksessa tai muusta syystä antikvaariset arvonsa kokonaan menettänyt vanha rakennus, joka ei sijaitse maisemallisesti merkittävällä paikalla, mutta jolla on asutushistoriallista merkitystä.

Esimerkkejä: 1) Voimakkaasti peruskorjattu rakennus, jossa on asunut tai toiminut historiallisesti merkittävä henkilö. 2) Kantatilan talouskeskus, jossa ei ole jäljellä vanhaa päärakennusta tai muitakaan vanhoja rakennuksia, mutta jolla kantatilana on asutushistoriallista arvoa.

Tiedotus

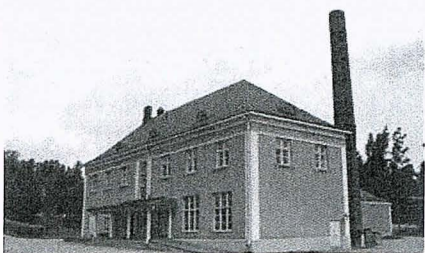
Projektin alkuvaiheessa järjestettiin tiedotustilaisuus kesäkuussa 2001 Halikon Rikalanmäellä. Tilaisuudessa esiteltiin projektin tavoitteet Salon seudun tiedotusvälineille. Kesäkuun toinen päivä vuonna 2004 järjestettiin seminaari, jossa esiteltiin SARAUM-projektin tuloksia ja koottua aineistoa. Tutkimusten edetessä projektin aikana keskityttiin kuntakohtaiseen tiedottamiseen levittämällä tietoa rakennus- ja muinaisjäännösinventoinneista niissä kunnissa, joissa tutkimuksia on tehty. Tiedotuskanavana käytettiin kuntatiedotteita, kuntien www-sivuja sekä paikallislehtiä. Tärkeässä osassa tiedottamisessa ovat olleet projektin www-sivut (<http://www.turku.fi/museo/Sarakum>), jotka luotiin vuoden 2001 lopulla. Sivuilla esitellään projektin tavoitteet, aikataulu, tutkimusmenetelmät, henkilöstö sekä yhteystiedot. Vuoden 2003 aikana ryhdyttiin valmistelemaan projektin tuottaman aineiston siirtämistä internetiin. Se toteutettiin keväällä 2004 yhteistyössä Varsinais-Suomen liiton ja Salon seudun Vihreä Laakso –hankkeen kanssa. Lounaispaikan sivuilta löytyvät maisemahistoriakartat, muinaisjäännökset sekä kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset ja arvokkaat alueet.

Tulokset

Hankkeen aikana on tuotettu kattava monipuolista käyttäjäkuntaa palveleva perustiedosto alueen muinaisjäännöksistä, rakennetusta ympäristöstä ja maisemahistoriasta. Salon seudun kuntien alueella on tallennettu tiedot noin 7 400:stä kiinteistöstä ja noin 900 kylästä. Kaikkien alueen kuntien jokaisesta kylästä, josta on ollut saavissa isojakokartta tai muu samalta ajalta oleva kartta, on tehty maisemahistorian rakennetta kuvaava kartta. Kerätyn aineiston pohjalta on määritelty kohteiden ja alueiden kulttuurihistorialliset arvot. Arvotettu aineisto on yhdistetty tekemällä niin sanotut arvokartat, joihin on koottu arvokkaat rakennukset ja alueet sekä muinaisjäännökset. Maisemahistorian kartoista arvokartalle siirretään vanha avoin viljelysmaisema, vanhat kylätontit ja tieurat.

Projektissa tuotettu materiaali on kokonaisuudessaan tallennettu Turun maakuntamuseon tietokantaan ja arkistoon. Kunnat ovat saaneet aluettaan koskevan materiaalin sekä paperitulosteina, että sähköisessä muodossa. Kustakin kunnasta tehdään CD-rom, johon on koottu kuntaa koskeva aineisto. CD-rommille on tallennettu arvokartat ja maisemahistoriakartat sekä kiinteistötiedot paikkatietomuodossa (MapInfo) sekä käyttöversio kuntaa koskevasta inventointitietokannasta (Access). Raporttiin on koottu kunnan kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet ja arvoalueet, maisemahistoriakartat ja kartta kulttuurihistoriallisista arvoista.

Kuntakohtaisiin raportteihin koottu aineisto on viety Vihreä laakso –hankkeen ja Varsinais-Suomen liiton tuella Varsinais-Suomen paikkatietokeskuksen ylläpitämän palvelimen avulla internetiin Salon seudun ympäristökartastoon (<http://www.lounaispaikka.fi/ymparistokartasto/>), jossa sitä voi tarkastella ja se on kaikkien asiasta kiinnostuneiden ulottuvissa.



KISKON KULTTUURIYMPÄRISTÖ

Kulttuuriympäristön tutkimus Kiskossa

Kiskossa aloitettiin kulttuuriympäristön tutkimus vuonna 2001, jolloin aloitettiin rakennusinventointi ja maisemahistorian tutkimus SARAUM –projektin puitteissa. Työtä jatkettiin seuraavina kahtena vuotena ja 2003 suoritettiin muinaisjäännösinventointi Kiskon alueella. SARAUM –projektissa oli varattu Kiskon alueelle yhteensä 12 työkuukautta, joista kuusi rakennusinventointiin, kolme maisemahistorian tutkimukseen ja kolme muinaisjäännösinventointiin sekä yksi kuukausi aineiston analysointiin ja arvotukseen.

Rakennusinventointien osalta vuonna 2001 inventoitiin Kirkonkylän, Pappilan ja Toijan kylien alueelta kaikki ennen vuotta 1940 rakennetut rakennukset. Seuraavana vuonna inventoitiin muut kylät Kiskon kunnan alueelta. Näiden kylien osalta inventointi oli valikoivaa ja siinä keskityttiin lähinnä kantatilojen ja muiden kulttuurihistoriallisesti merkittävien kohteiden, kuten kaivosteollisuusalueiden inventointiin. Valikoivaan metodiin siirryttiin käytettävissä olevan ajan niukkuuden vuoksi. Inventoinnissa kerättiin tiedot 200:sta kiinteistöstä ja 29:sta kylästä. Inventointien lähdeaineistona on käytetty pääasiassa Varsinais-Suomen maanmittaustoimiston arkiston historiallista kartta- ja asiakirja-aineistoa, paikallishistorioita ja kentällä kerättyä materiaalia. Kaikista kylistä on tehty myös maisemahistoriakartat ja määritelty arvoalueet. Kerätty inventointiaineisto analysoitiin ja arvotettiin määreillä *Valtakunnallinen*, *Seudullinen*, *Paikallinen*, *Maisemallinen* ja *Historiallinen*, arvomääreiden kriteerit on selvitetty aiemmin kappaleessa *Kulttuuriympäristön elementit ja arvot* (s.6-7). Raporttiin on koottu kaikki arvotetut kiinteistöt ja alueet. Kiskosta arvotettiin kulttuurihistoriallisin perustein 171 kiinteistöä ja 38 arvoaluetta. Analysoitu aineisto on yhdistetty liitteenä olevaan kulttuurihistoriallisiin arvoja esittävään karttaan, johon on merkitty arvotetut kiinteistöt ja arvoalueet symbolein sekä vanha avoin viljelysmaisema, vanha tieverkosto, vanhat kylätontit ja muinaisjäännökset koko Kiskon kunnan alueelta.

Maisemahistoriakartat on tehnyt Jaana Salmi vanhojen karttojen ja asiakirjojen pohjalta. Rakennusinventointia ovat tehneet Paula Silander vuonna 2001 ja Eija Hurme vuonna 2002. Kerätty aineisto on arvotettu asiantuntijatyöryhmässä, johon ovat kuuluneet maakunta-arkkitehti Heikki Saarento Varsinais-Suomen liitosta ja tutkijat Eija Suna ja Paula Silander Turun maakuntamuseosta. Raportissa käytetyt valokuvat ovat inventoijien ottamia ja ne on arkistoitu Turun maakuntamuseon arkistoon. Muinaisjäännösinventoinnin suoritti Virva Lompolo vuonna 2003. Muinaisjäännösinventoinnista on tehty erillinen raportti, jota säilytetään Turun maakuntamuseon arkistossa. Raportista on toimitettu kopiot Museovirastoon ja Kiskon kuntaan. Edellisen muinaisjäännösinventoinnin Kiskossa suoritti Huurre vuonna 1963.

Raportissa esitetään SARAUM -projektissa tuotettu arvotettu inventointiaineisto kylittäin järjestettynä. Jokaisesta kylästä on alueinventoinnin mukainen lyhyt yhteenveto alueen historiasta, maisemasta ja nykytilasta. Arvotetut alueet ja kiinteistöt on lueteltu kylittäin ja niihin liittyy lyhyt sanallinen kuvaus. Viereisellä sivulla on koko Kiskon kunnan alueelta maisemahistorian rakennetta kuvaava kartta. Kartan avulla voidaan helposti paikallistaa vanhojen asuinpaikkojen, peltojen, niittyjen, myllyjen teiden ym. maisemaan liittyvien elementtien sijainti. Vastaavanlainen maisemahistoriakartta esitetään suuremmissa mittakaavassa (1:10 000) jokaisesta kylästä. Raporttiin kootut arvotetut alueet ja kiinteistöt on numeroitu kohdenumerolla, jonka avulla ne löytää liitteenä olevasta kulttuurihistoriallisesta arvokartasta.

KISKON KUNTA

Maankäyttö v.1760-1806 laadittujen karttojen
(paitsi Paikkarböle v.1915) mukaan
siirrettynä peruskarttapohjalle

1:60 000
Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2002

KARTTASELITYS

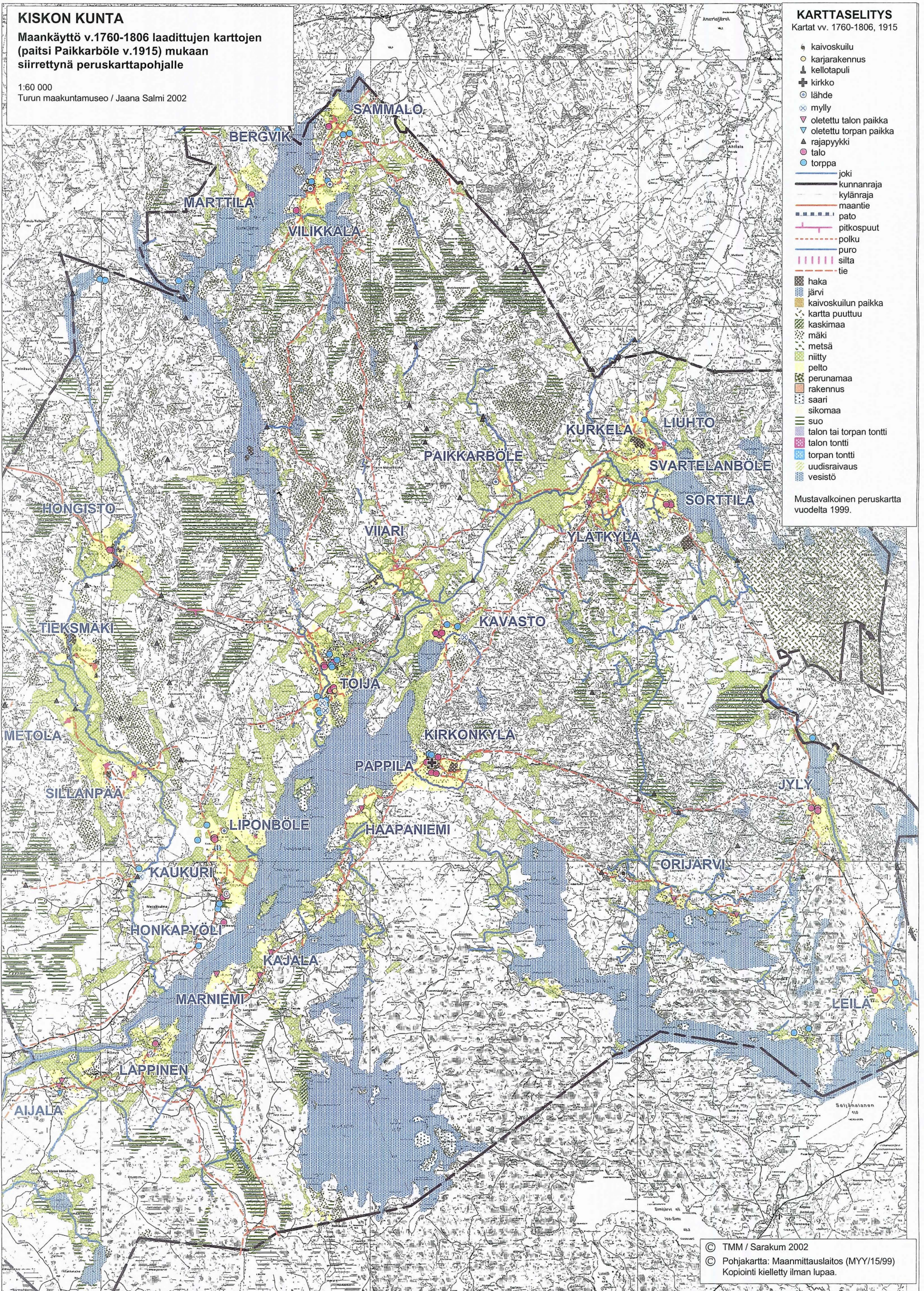
Kartat vv. 1760-1806, 1915

- ⊙ kaivoskuilu
- karjarakennus
- ⬇ kellotapuli
- ⊕ kirkko
- ⊙ lähde
- ⊗ mylly
- ▽ oletettu talon paikka
- ▽ oletettu torpan paikka
- ▲ rajapyykki
- talo
- torppa

- joki
- kunnanraja
- kylänraja
- maantie
- pato
- pitkospuut
- polku
- puro
- silta
- tie

- haka
- järvi
- kaivoskuilun paikka
- kartta puuttuu
- kaskimaa
- mäki
- metsä
- niitty
- pelto
- perunamaa
- rakennus
- saari
- sikomaa
- suo
- talon tai torpan tontti
- talon tontti
- torpan tontti
- uudisraivaus
- vesistö

Mustavalkoinen peruskartta
vuodelta 1999.



KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA
Kisko Aijala

Maisema

Aijala sijaitsee Kiskon kunnan eteläkärjessä lähellä Perniön puolella olevaa Kosken ruukkia. Maisema on kumpuilevaa metsämaisemaa, jota pilkkovat vähäiset pellot. Kirkkojärvi jatkuu Aijalan läpi pienenä Kiskonjokena aina merelle saakka.

Historia

Aijala mainitaan vuonna 1570 talo-, tanko- ja veromarkkaluvuissa, jolloin kylässä on ollut 4 taloa. Vuoden 1552 kymmenysluettelossa on mainittu kylässä 5 taloa. Satulamaakari- niminen tila on yhdistetty v.1722 Ylhään, Ylhästä on erotettu ½Ylhä(Storgård) 1700-luvulla, joka on yhdistetty jälleen kantataloon 1800-luvulla. Alhan ja Ylhän kruunutilat oli lunastettu perinnöksi vuoteen 1794 mennessä. V. 1807 kylässä olivat kantatilat Alha ja Ylhä (nykyisin Kalliola), jotka myöhemmin on yhdistetty. Alhan maista on lohkottu 1950-luvulla Metsämontun kaivosalue ja Aijalan kaivosta alettiin rakentaa v. 1948. Alhan ja Ylhän tilojen välistä on kulkenut vilkkaasti liikennöity tie Kosken asemalle, jonne tie kunnostettiin v. 1948 raskaan liikenteen tarpeisiin malmikuljetuksiin. Myöhemmin rakennettiin kestävämpi tie sekä silta Kiskojoen yli Kaukuriin.

Nykytila

Kylän keskustassa on ollut kauppa kaivoksen toiminta-aikana 50-luvulla, joka lopetti myös kaivoksen jo lopetettua toimintansa. Kaivostoiminta on lopetettu v. 1975. Keskustasta johtaa tie etelään vanhalle kylämäelle, jolla vielä sijaitsevat kantatilat. Tie on ollut kaivostoiminnan aikaan vilkkaasti liikennöity raskaan liikenteen väylä Kosken asemalle, mutta nykyisin tie on lähes käyttämätön.

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO
Kisko Aijala 1
ARVOALUE ARVOTUS
Aijalan kaivos Seudullinen

KUVAUS

Aijalan kaivos sijaitsee kylän keskustassa ja se toimi 1950-70 - luvuilla Metsämontun louhoksesta tuotetun malmin jalostuspaikkana. Tuotanto- ja konttorirakennukset sekä kaksi työväen kerrostaloa 1950-luvulta.

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO
Kisko Aijala 2
ARVOALUE ARVOTUS
Metsämontun kaivos Historiallinen

KUVAUS

Metsämontun kaivos toimi louhinta-alueena 1950-70-l. Kaivoskuilurakennus ja lahonnut nostokonehuone, ympäristö metsittyä. Lähellä on kaivostoiminnasta jäänyt lampi. Kaivosaluetta ympäröi teräsaita.

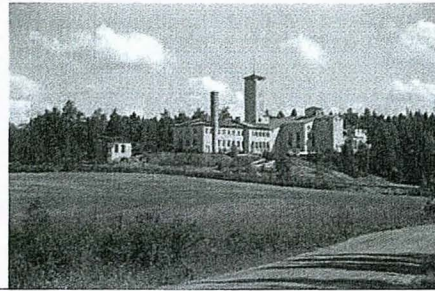
KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO
Kisko Aijala 3
ARVOALUE ARVOTUS
Vanha kyläalue Seudullinen

KUVAUS

Mesäinen mäenrinne, jolla pientaloasutusta. Ylärinteessä Ylhän kantatilan rakennuksia (nyk. Kalliola) ja pohjoiseen viettävässä alarinteessä sijaitsee Alhan kantatilan talouskeskus, asuinrakennus1852, ulkoasu 1930-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Aijala	1
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Aijalan kaivos	Seudullinen	

Teollisuushalli, konttorirakennus ja varasto 1950-60-luvulta.



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Aijala	2
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Alha	Paikallinen	

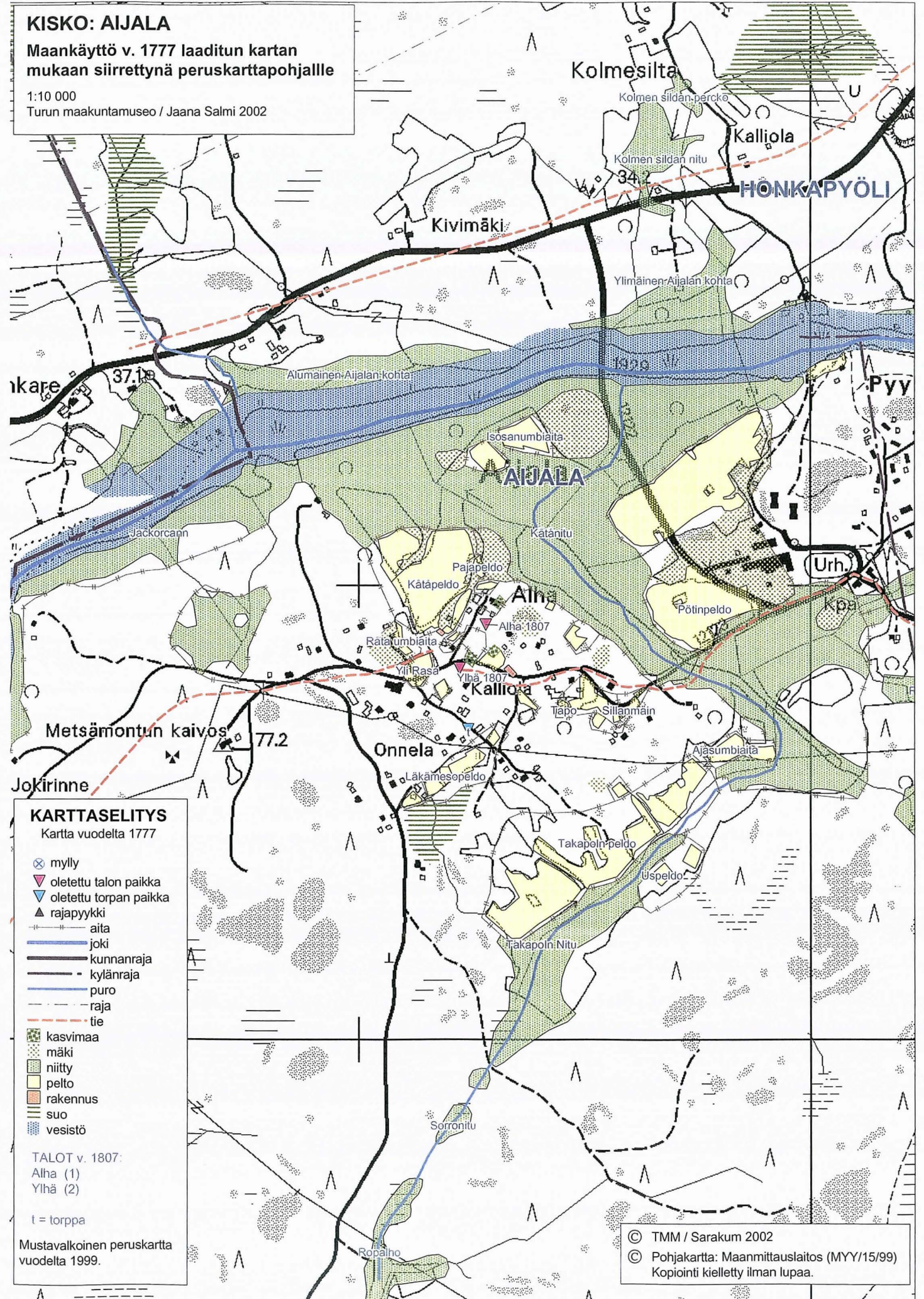
Kantatila. Talonpoikaistalo 1852, ulkoasu 1930-luvulta. Pihapiirissä 1900-l. alun syytinkiasunto, hirsiset aitat ja navetta sekä uudempaa rakennusta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Aijala	3
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kalliola (Ylhä)	Maisemallinen	

Kantatalo. Hirsinen päärakennus 1920-l, muutoksia 1960-luvulla, mm. molempiin pätyihin jatkosiivet. Kookas kivi-navetta (1900-l:n alku) on pihapiirissä, (myyty). Sauna ja ja varasto 1950-60-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Aijala	4
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Metsämöntun kaivos	Historiallinen	

Aijalan kaivoksen louhinta-alue, jossa jäljellä betonirakenteinen kaivoskuilu ja romahtanut nostokonehuone. Alue on metsittynt.



KUNTA
Kisko

KYLÄ / KAUPUNGINOSA
Bergvik

Maisema

Vuosisadat melko samanlaisena säilynyt viljelymaisema, jossa kylätien laidoilla sijaitsevat pellot ja taaempänä ovat metsät. Asutusta on harvassa kylätien molemmin puolin. Bergvik sijaitsee Hirsijärven pohjoisrannalla pienen niemen kärjessä ja tilan puistomaista pihaa ympäröivät pellot ja pohjoisessa metsäalue.

Historia

Bergvikin kylä ja viereinen Marttila kuuluivat keskiajalla Perttelin Valkjärven jakokuntaan. Bergvikin kartanotila muodostettiin v. 1796 naapurikylän Marttilan tilasta lohkaistusta liikamaasta. Tila ostettiin perinnöksi v. 1798 ja kartanon rakennutti tilan ensimmäinen omistaja everstiluutnantti Karl Gustaf de la Motte, joka oli Marttilan virkatalon haltija. Kartano rakennettiin alunperin aivan Hirsijärven rannalle, mutta 1900-luvun alussa rakennusta on luultavasti siirretty nykyiselle paikalle noin parisataa metriä mantereelle päin.

Nykytila

Niemellä, jolla Bergvikin tila sijaitsee, ei ole muuta asutusta. Tilaa viljellään ja pihapiiriin on rakennettu uudehko kurssikeskus, jossa harjoitetaan myös uskonnollista kurssitoimintaa. Vanha navetta on muutettu askartelu- ja kahvilatiloiksi. Itse kartanorakennus on omaleimainen torneineen ja lisäterasseineen ja luontuu hyvin puistomaiseen pihapiiriinsä. Puisto on patsaspuisto, jossa on useita kookkaita ihmisfiguureja. Laajalla piha-alueella on lisäksi vanhaa rakennuskantaa, mm. aitta, vaja ja riihi?..Muuta asutusta ei Bergvikissä ole.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Kisko	Bergvik	4
ARVOALUE	ARVOTUS	
Bergvik	Seudullinen	

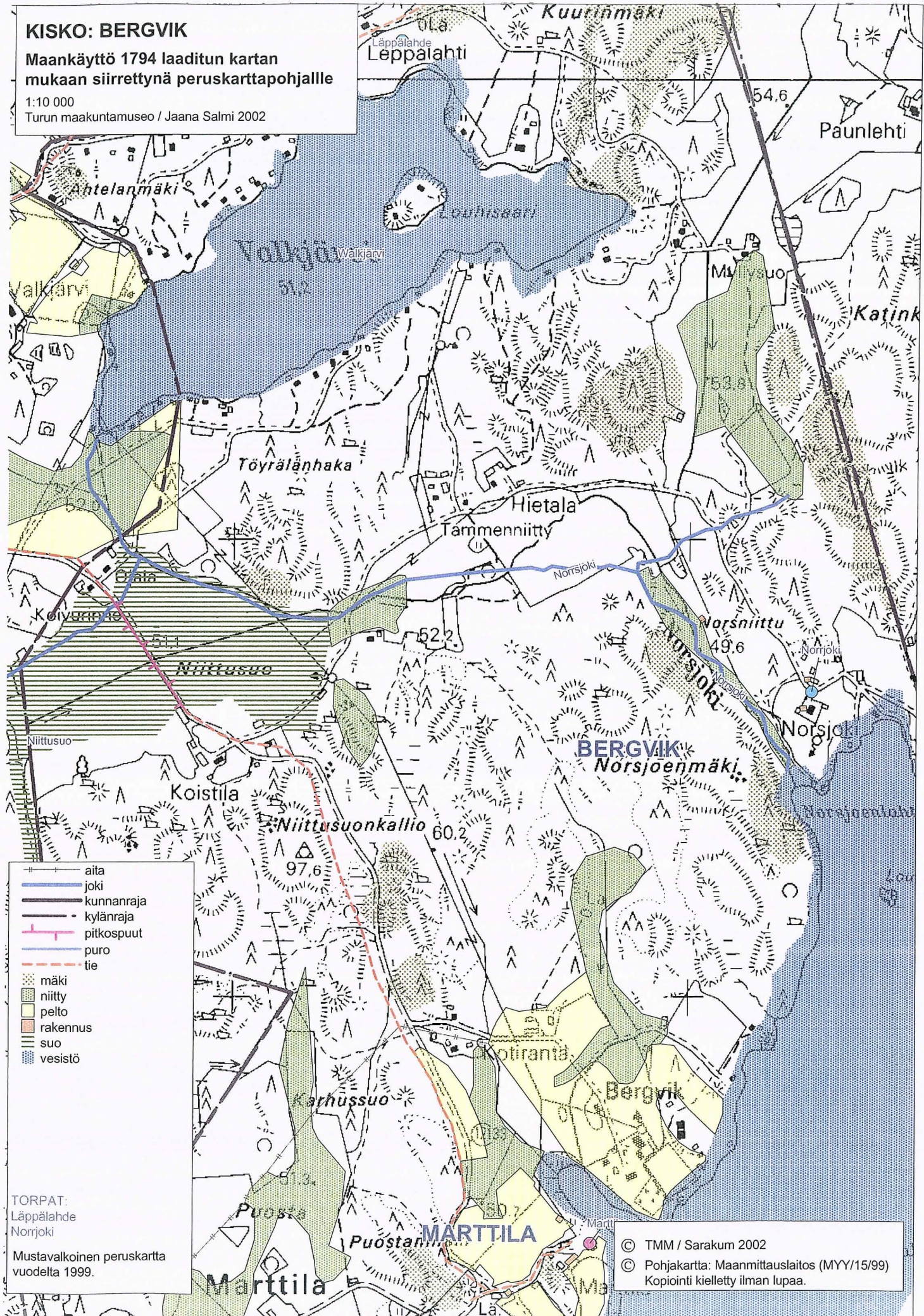
KUVAUS

Bergvikin tila muodostettiin v. 1796 Marttilan tilasta lohkotulle maalle. Nykyinen kartanorakennus rakennettu 1900-luvun alusta. Pihapiirissä runsaasti vanhaa rakennuskantaa.



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Bergvik	5
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Bergvik	Seudullinen	

Kantatalo. Kartanorakennus torneineen, 1907. Rakennusta on jatkettu 1980-l (?). Pihapiirissä vanhaa rakennuskantaa, mm. aitta, hirsivaja, kivinavetta. (SU 716).



KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA
Kisko Haapaniemi

Maisema

Maisema on peltomaisemaa, jota täplittävät metsäiset mäet. Tie johtaa kirkonkylästä etelään lähellä Kirkkojärven rantaa, jossa on metsän laidassa jonkinverran mökkiasutusta. Vanhastaan tie on kiertänyt koko Haapaniemen alueen.

Historia

Haapaniemi oli rälssisäteri, joten se ei ollut mukana varhaisissa veroluetteloissa. Kylä oli todennäköisesti olemassa jo 1347, jolloin Kisko mainitaan ensimmäisen kerran veroluetteloissa. Haapaniemi mainitaan keskiaikaisissa asiakirjoissa v. 1469. Vuoden 1552 kymmenysluettelon mukaan kylä oli tuolloin yksitaloinen. 1875 Haapaniemessä oli kaksi asuttua tilaa. Varhaisimmat tunnetut omistajasuvut olivat Frille-suku, sitten Hornit, Fleming ja vuodesta 1738 lähtien Fiskarsin tehdas.

Nykytila

Kylässä on jonkin verran vakinaista asutusta ja kesäasuntoja Kirkkojärven rannalla. Maisemaa hallitsee Haapaniemen kartanoalue, jolla on vanhaa rakennuskantaa. Palveluja ei ole ja maisema on viljelymaisemaa. Haapaniemen kartano on nykyisin vain kesäasuntona ja siinä toiminut yksityinen kotimuseo on lähivuosina lakkautettu.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Kisko	Haapaniemi	5
ARVOALUE	ARVOTUS	
Haapaniemi	Valtakunnallinen	
KUVAUS		
Alueella on 1700-luvulla rakennettu kartano piharakennuksineen sekä 1500-luvulla rakennetun kivilinnan rauniot. Paikalla on ollut asutusta ainakin 1300-luvulta lähtien.		



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Haapaniemi	6
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Alimainen	Paikallinen	

Haapaniemen kartanon alustalaisille lohkottu 1921. Ennen v. 1920 rakennetun parituvallisen päärakennuksen lisäksi pihassa vanha hirsirunkoinen navetta/vaja ja sauna 1920-luvulta, 198383 rakennettu kanala ja kaksi aittaa.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Haapaniemi	7
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Haapaniemen kartano	Valtakunnallinen	

Kartano. Yksi vanhimmista rannikkoseudun aateliskartanoista on rakennettu 1728 ja sen pihapiirissä on Hornin suvun kivilinnan rauniot 1500-luvulta. Valtakunnallisesti merkittävä kulttuurimaisema. (RKY1993, 50).



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Haapaniemi	8
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Haapaniemi	Valtakunnallinen	

Parituvallinen asuinrakennus pihapiireineen 1900-luvun vaihteesta. Ollut Haapaniemen kartanon työntekijöiden asunto. Osa Haapaniemen kartanon valtakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta. (RKY1993, 50.)



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Haapaniemi	9
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Liipo	Maisemallinen	

Lohkotila. Hirsirunkoinen asuinrakennus, ulkoasu 1920-luvulta. Pihapiirissä vaja ja puucee. Rakennukset tien laidassa.

KISKO: HAAPANIEMI

Maankäyttö 1700-I laaditun kartan mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle

1:10 000

Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2002



KARTTASELITYS

Kartta 1700-I

- ▼ oletettu talon paikka
- ▲ rajapyykki
- aita
- - - kylänraja
- puro
- - - tie
- mäki
- niitty
- pelto
- rakennus
- saari
- suo
- vesistö

TALOT:
Haapaniemi 1700-I (1)

Torppia on ilm ollut, mutta niitä ei ole selkeästi merkitty karttaan.

Mustavalkoinen peruskartta vuodelta 1999.

© TMM / Sarakum 2002
© Pohjakartta: Maanmittauslaitos (MYY/15/99)
Kopiointi kielletty ilman lupaa.

KUNTA Kisko
 KYLÄ / KAUPUNGINOSA Hongisto

Maisema

Hongiston kylä keskeisin tila on Hongiston kartano, jonka pihapiirin länsi- ja eteläpuolelta kulkee Salo-Kiskon päätie tilan peltoalueiden halki. Hongistonjoki kulkee pihan laidassa laskien Tieksmäenjokeen etelässä. Kylän pohjoisella puolella nousee metsäinen mäki kauempana.

Historia

Hongiston kylässä mainitaan jo 1500-luvulla olleen Mattila ja Kylä -nimiset kantatilat. Hongiston kylä kuului veroluettelon mukaan v. 1666 Muurlan lääniin. Kylän tilasta on erotettu joskus 1700-luvulla Kylänpää -niminen tila. Hongiston kartano on v. 1791 perintötilaksi ostettu Mattilan ratsutila, johon 1800-luvulla lisättiin Kylänpää eli puolet Kylän ratsutilasta. Hongiston kartano oli aikoinaan Kiskon suurin viljelystila. Vanhan kyläalueen vierestä on kulkenut maantie 1700-luvulla, joka on myötäillyt nykyistä Salo-Kisko päätieltä muilta osin, paitsi Hongiston tilan kohdalla se on kulkenut nykyisen kartanon pohjoispuolelta.

Nykytila

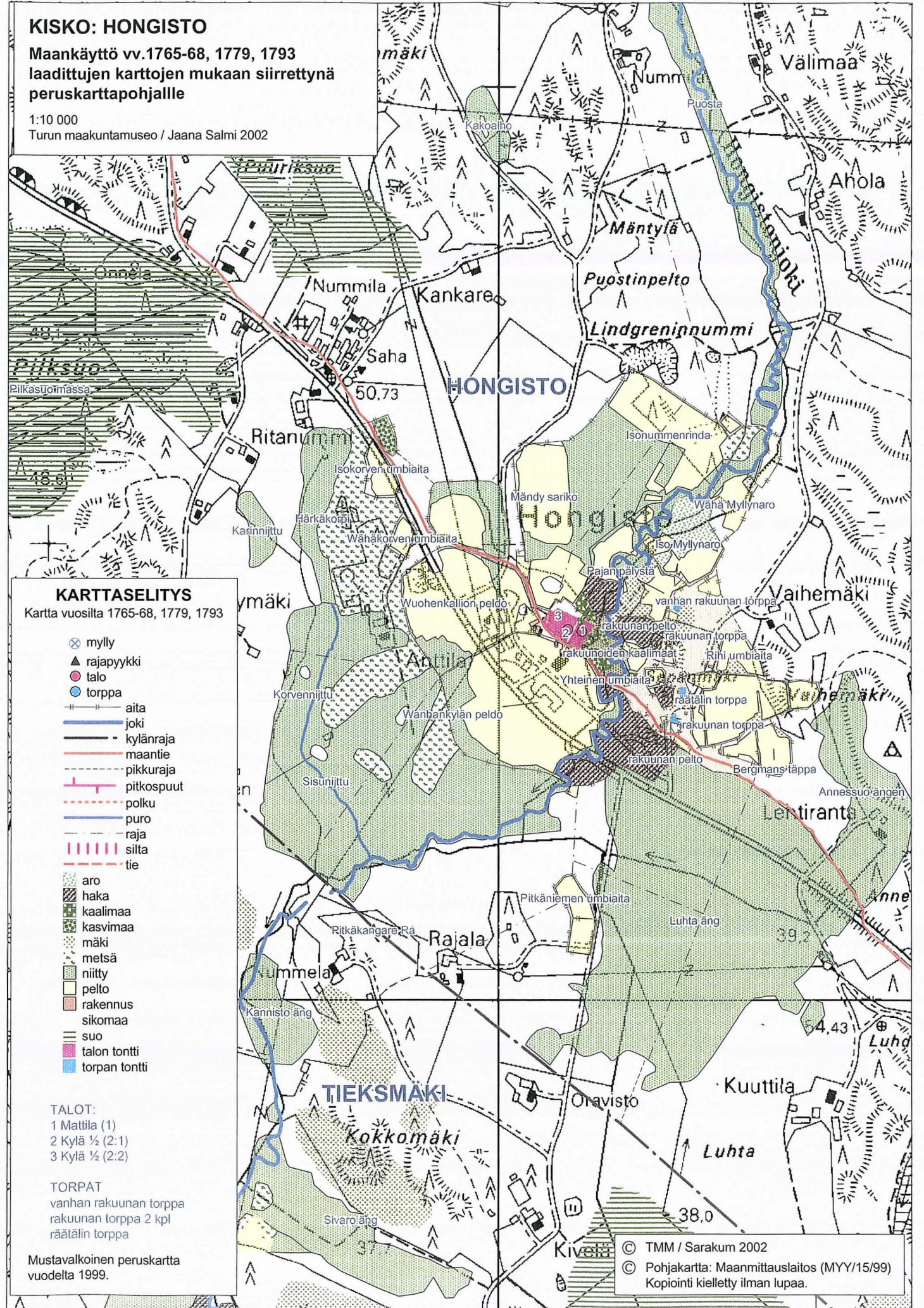
Hongiston kartanon pihapiirin eteläpuolitse kulkee Salo-Kisko päätie, joka on vilkkaasti liikennöity. Vanha kyläalue on peltona ja entisten hakamaiden välistä kiemurtelee Hongistonjoki, johon pihalueella on ruopattu lampi.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Kisko	Hongisto	6
ARVOALUE	ARVOTUS	
Vanha kylätontti	Seudullinen	

KUVAUS
 Hongiston kantatilat Mattila (1), Kylä (2:1) ja Kylä (2:2) ovat sijainneet vanhalla kyläalueella nykyisen Hongiston kartanon pihapiirissä sen pohjoisella peltoalueella.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Hongisto	10
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Hongiston kartano	Seudullinen	

Kartano. Empire-tyylinen päärakennus 1840-luvulta. Pihapiiriin kuuluu maisemallisesti merkittävä puistoalue. Seutukaavassa suojelukohde (SU 720).



KUNTA
Kisko

KYLÄ / KAUPUNGINOSA
Honkapyöli

Maisema

Honkapyöli sijaitsee ennen Kiskon keskustaa lähtevän Kaukurintien vasemmalla puolella lähellä Kirkkojärveä. Lähinaapureita ei ole näkyvissä, mutta ennen Honkapyöliä on Kaukurin kylän kantatiloista lähin, Uotila. Kaakossa tieltä katsoen on Kirkkojärvi niityn takana. Kaukurintietä seurailee vanha kylätie ja kylän pellot ovat olleet Kaukurin kylän puolella.

Historia

Honkapyöli (Pamssi) mainitaan maakirjassa ensimmäisen kerran v. 1540. Siellä mainitaan olleen kaksi taloa. V. 1589 maakirjan mukaan kylässä mainitaan kuitenkin vain yksi isäntä, Mikael Laurinpoika, ja että kylän veroista maksoi puolet entinen emäkylä Kaukuri. Kymmenensluettelossa Honkapyöli esiintyy ensimmäisen kerran vuonna 1631. Vain kymmenensluettelossa esiintyy vuodesta 1552 lähtien Raaseporin läänin tileissä Boleby tai Bolaby-niminen kylä, joka katoaa tilikirjoista v. 1634 mennessä. Tässä kylässä on 1-2 taloa. Kylän nimi "bole" viittaa siihen, että se voisi olla jonkun toisen kylän uudispyöli. Emäkyliksi sopisivat Aijala tai Kaukuri. Mutta kummankaan kylän isäntien joukossa ei kuitenkaan ole maakirjoissa samannimisiä isäntiä kuin Bolabyssä. Toisaalta taas kylä saattaisi olla Honkapyöli. Molemmat kylät ovat samankokoisia, mutta isäntien nimet eivät täsmää. Toisaalta Honkapyölin ja Kaukurin Pamssin isännät ja Bolebyn Lasse Pamsi yhdistävät Honkapyölin ja Bolabyn samaksi kyläksi. Kisko on Suomen kaikkein torpparivaltaisempia kuntia, jonka ruokakunnista v. 1910 jopa 70% oli vuokratilajelijöitä. Honkapyöliässä oli kylistä vähiten torppareita, v. 1905 oli yksi ja v. 1915 oli kaksi torpparia. Honkapyölin yksinäistalo on kuulunut samalle Päivärinteen suvulle vuodesta 1599 lähtien. Vuosina 1865-1875 Honkapyölin tila mainitaan henkikirjoissa rusthollina eli ratsutilana. Tilan vanha päärakennus on purettu ja nykyisin asuintalona on entinen vanhusten asuintalo.

Nykytila

Honkapyölin emäkylä Kaukuri on vieressä ja läheisellä Uotilan tilalla harjoitetaan maanviljelystä sekä karjataloutta. Honkapyöli on alueena pieni kaistale metsäistä järvenrantaa, jossa on aikoinaan ollut suuri maatila, joka on purettu. Nykyisin tilalla on vain pieni talo ja pihapiiri marjapensaineen sekä rantaniittyä ja metsää. Kylä rajoittuu Kirkkojärveen, Honkapyöliin kuuluva ranta-alue on laaja ja järvessä oleva pieni Ämmäsaari kuuluu Honkapyölin tilaan. Rannassa on jokunen kesäasunto.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Kisko	Honkapyöli	7
ARVOALUE	ARVOTUS	
Honkapyölin kylämäki	Seudullinen	

KUVAUS
Pamsin eli Honkapyölin tila on sijainnut 1500-luvulta lähtien samalla tontilla. Vanha päärakennus on purettu.



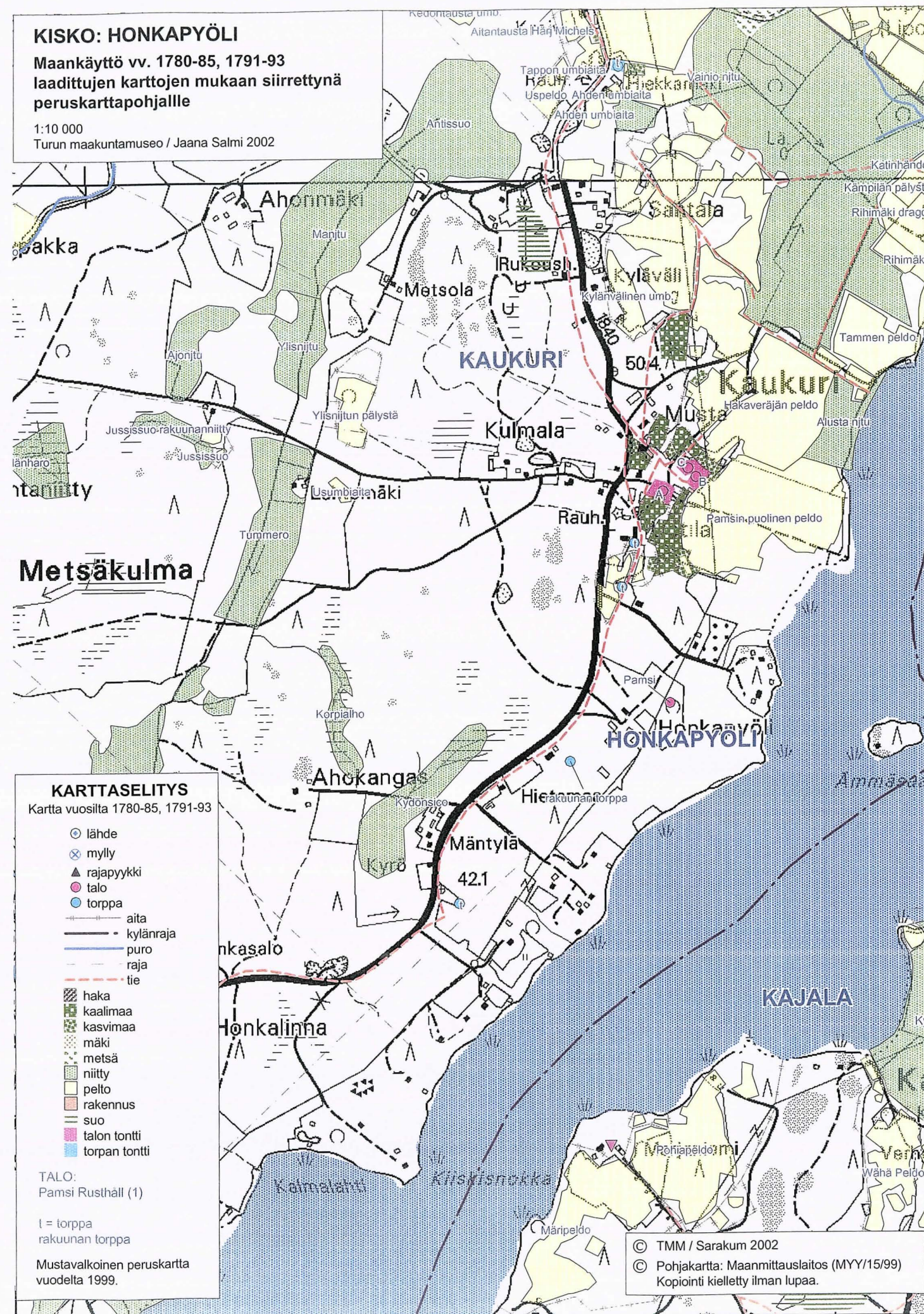
KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Honkapyöli	11
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Honkapyöli (Pamsi)	Historiallinen	

Kantatalo. Vanha päärakennus on purettu. Nykyinen päärakennus on ennen v 1920 rakennettu entinen syytinkitalo, pihapiirissä navetta, puimala ja vaja.

KISKO: HONKAPYÖLI

Maankäyttö vv. 1780-85, 1791-93
laadittujen karttojen mukaan siirrettynä
peruskarttapohjalle

1:10 000
Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2002



KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA
Kisko Jyly

Maisema

Jylyn kylä sijoittuu Kiskon kunnan itälaidalle Jylynjärven eteläpuolelle. Vanha maantie kulki kylämäeltä kantatalojen kulmilla muodostaen ympyrän mäellä ja sitten kaartaen länteen, Kotikallion yli etelään sekä pohjoiseen Jylynjärvelle. Kylämäen ympärillä levittäytyivät pellot ja Jylynjärvestä etelään lähtevän Varsaojan laitoja reunustivat niityt.

Historia

Jylyn kylästä on säilynyt asiakirjoissa keskiaikaiset maininnat vuosilta 1513 ja 1521. Talonhaltijaluettelossa mainitaan Jylyn kantatilat Jaakola, Kauppila (Kauppi) ja Finnari jo vuodesta 1552 lähtien. Lisäksi Jaakola on ollut puolittettuna jonkin aikaa 1700-luvulla. V. 1552 kymmenensluettelossa on Jylyn kylässä mainittu olleen 4 taloa. Jylyssä ei ollut torppia vielä 1767-68 kartan mukaan, mutta oli vuonna 1800 jo 9 torppaa. Kauppila (Kauppi) oli Fiskarsin ruukin ym. hallinnassa vv. 1837-1962, Jaakolan tila vv. 1766-1975 ja Finnari vv. 1836-1962. Fiskars Oy:lle ja Kosken kartanolle kuuluneet tilat Jaakola, Kauppi ja Finnari olivat vuoden 1915 henkikirjoissa lampuotitiloja eli vuokratilallisia.

Nykytila

Jaakolan tila on nykyisin nimeltään Vaahteramäki, Kauppila on Jylynpirtti ja Finnari on Kotikallio. Vaahteramäki ja Jylynpirtti ovat kesäasuntoina ja Kotikallion tilalla asutaan, se on lypsykarjatila. Melko uusi maantie kulkee Jylynjärven reunaan pitkin pohjoiseen Sorttilaan ja etelässä Leilän kohdalla se yhtyy Salo-Kisko-Karjalohjatiehen. Kylämäki on jäänyt tiestä vähän syrjään, tien laitoja reunustavat pellot ja kylämäki on lännessä pellon takana. Jylyn kylän pohjoisrajalla on Kärkelän, nykyisen Koivuniemen hoitolaitos, jonka kaunis kaksikerroksinen betonirakenteinen päärakennus on 1920-luvulta.

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO
Kisko Jyly 8
ARVOALUE ARVOTUS
Kylämäki Seudullinen

KUVAUS

Kaikki kolme kantatilaa Jaakola, Kauppila (Kauppi) ja Finnari sijaitsevat kylämäellä, missä ovat sijainneet 1500-luvulta lähtien. Kylätie on 1700-luvulla kiertänyt mäen päällä ympyrän ja jatkanut sitten länteen kohti kirkonkylää.

KUNTA KYLÄ KOHDENO
Kisko Jyly 12
KIINTEISTÖ ARVOTUS
Jylynpirtti (Kauppila) Maisemallinen

Kantatila. Talonpoikaistalo rakennettu ennen vuotta 1920, rakennuksen päätyyn on lisätty avokuisti. Ei muuta vanhaa rakennuskantaa.

KUNTA KYLÄ KOHDENO
Kisko Jyly 13
KIINTEISTÖ ARVOTUS
Koivuniemi Seudullinen

Lohkotila. Ollut Kiskon kunnan omistuksessa hoitopalvelulaitoksena, nykyisin yksityisenä vieroitushoitolaitoksena. Päärakennus vuodelta 1929. Pihapiirissä on lisäksi 1920-luvun ulkorakennus ja vuonna 1997 rakennettu majoitusrakennus.



KUNTA KYLÄ KOHDENO
Kisko Jyly 14
KIINTEISTÖ ARVOTUS
Kotikallio Historiallinen

Kantatalo. Päärakennus osin jo 1700-luvun lopulla rakennettu, nykyinen ulkoasu 1960-luvulta. Pihapiirissä lisäksi aitta ja navetta, jossa lypsykarjaa.

KUNTA KYLÄ KOHDENO
Kisko Jyly 15
KIINTEISTÖ ARVOTUS
Vaahteramäki (Jaakola) Maisemallinen

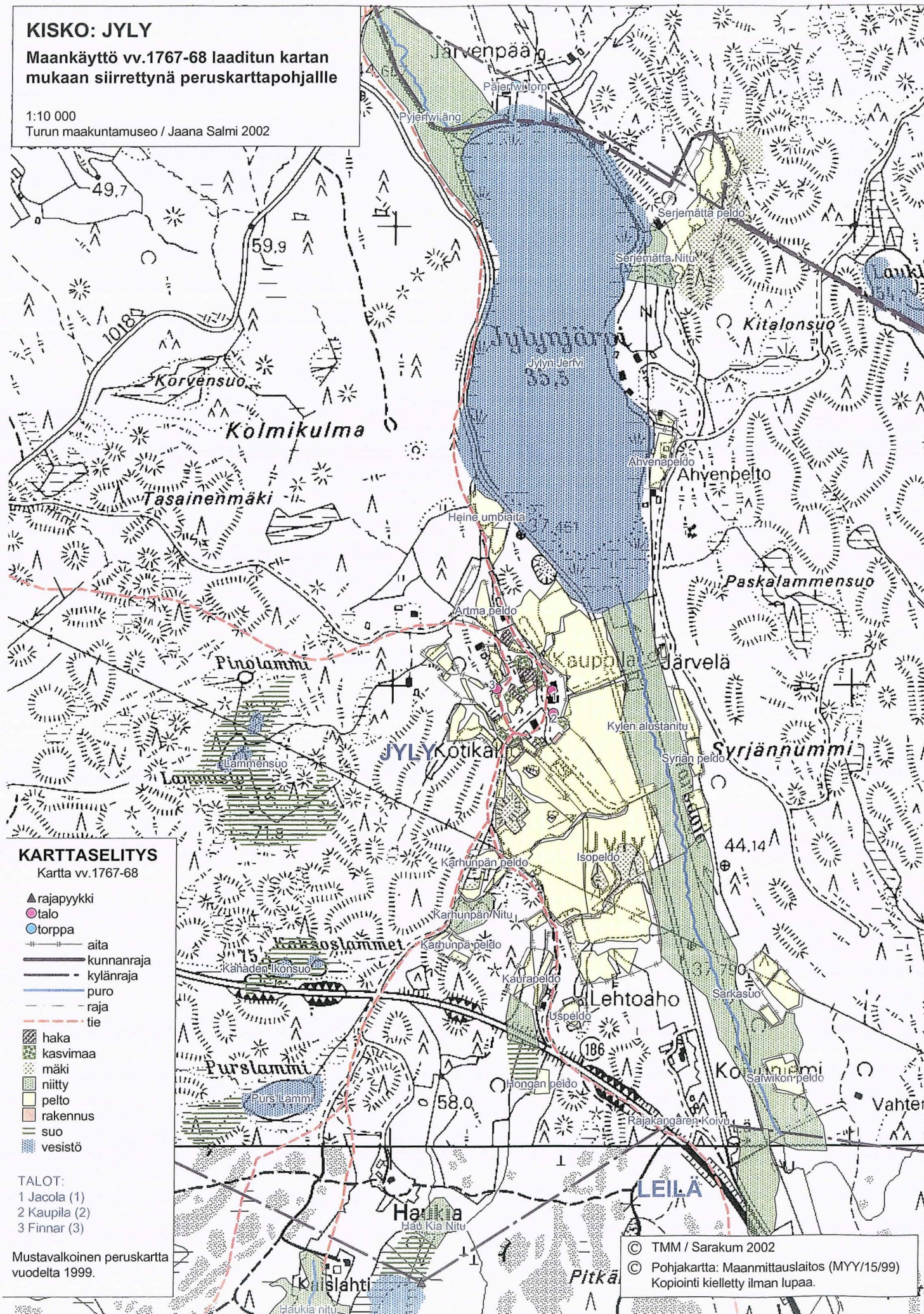
Kantatila. Talonpoikaistalo 1900-luvun alusta, muutoksia 1960-luvulla. Pihapiirissä ei muuta rakennuskantaa.



KISKO: JYLY

Maankäyttö vv.1767-68 laaditun kartan mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle

1:10 000
Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2002



KUNTA

Kisko

KYLÄ / KAUPUNGINOSA

Kajala

Maisema

Kajala sijaitsee pitkänomaisen Kirkojärven itäpuolella. Tie halkoo kyläalueen noin kilometrin päässä järvestä. Järven ja tien välinen alue on viljelyaluetta ja tien itäpuoli metsää. Vanha kylätie on kulkenut nykyisen tien mukaisesti Kajalan alueella.

Haapaniemeltä Kajalaan tultaessa ylitetään Myllyoja, joka on kivetty ja se kulkee syvällä tien alta Kirkojärvestä Liipolanlahteen.

Asutus on vähäistä ja sijoittunut tien läheisyyteen.

Historia

Kajalan kylässä mainitaan v. 1552 kymmenysluettelon mukaan olleen kaksi taloa, Kaija ja Tino.

Vuoden 1570 maakirjan mukaan Kajalassa on ollut Viarin ja Hongiston kylien omistuksia. Kajala sijaitsee kaukana näistä kylistä, joten kyseessä on varhaiset kauko-omistukset erämaassa. Kajala saattaisi olla kuitenkin Hongiston uusi kylä.

Kajalan jakokuntaan on kuulunut alunperin kaksi kylää: Kajala ja Marjaniemi.

Kaija oli 1620-luvulla ratsuväen sotilaspäällystön etuustila.

Kajalan kantatilat Kaija ja Tino sekä myöhemmin Kaijasta lohkottu Backa kuuluivat Kosken ja Fiskarsin tehtaiden omistajalle von Julin -suvulle: Kaija vv. 1804-1866, Tino ja Backa vv. 1774-1866.

Nykytila

Kylämaiseman halkoo Uudenmaantie Kirkojärven suuntaisena. Tien ja Kirkojärven välissä on peltoaukeita ja Tinon viljelystilä sekä muutaman sadan metrin päässä etelään päin Kaijalan 60-luvulla rakennettu uusi päärakennus. Vastapäätä Kaijalaa on Backan (nyk. Pakkala I) tila, Kaijalan vieressä siitä lohkottu Verholan tilan vanha rakennuskanta aivan tien laidassa. Rannassa on Tino ja Kaijalan saunamökit. Tilojen ranta-alueet ovat laajoja ja siksi pysyivät harvaan rakennettuina.

KUNTA

Kisko

ARVOALUE

Kaijan vanha tontti

KUVAUS

Kajalan kylä on ollut asuttu jo 1500-luvulla. Kaijan (Kaijala) tilan vanha päärakennus on purettu ja uusi on rakennettu 1960-luvulla.

KYLÄKOSA

Kajala

ARVOTUS

Seudullinen

KOHDENO

9

KUNTA

Kisko

ARVOALUE

Tinon vanha tontti

KUVAUS

Tinon tila on ollut olemassa jo 1500-luvulla ja sijaitsee edelleen vanhalla tontillaan. Pihapiirissä vanhaa rakennuskantaa jäljellä.

KYLÄKOSA

Kajala

ARVOTUS

Seudullinen

KOHDENO

10



© TMM / Sarakum 2002

© Pohjakartta: Maanmittauslaitos (MYY/15/99)
Kopiointi kielletty ilman lupaa.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kajala	16
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kajala	Maisemallinen	

Kantatalo. Omakotitalo 1960-luvulta. Vanha päärakennus purettu. Pihapiirissä on navetta 1940-50-luvulta ja vanhempi puimala.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kajala	17
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Pakkala I	Maisemallinen	

Lohkotila. Päärakennus 1920-luvulta. Hirsinen aitta noin 1900. Sauna noin 1940-l.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kajala	18
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Tino	Paikallinen	

Kantatila. Talonpoikaistalo 1920-luvulta, peruskorjattu 1980-90. Pihassa on entinen savusauna 1900-luvun alusta, kanala ja navetta 1950-luvulta sekä lato.



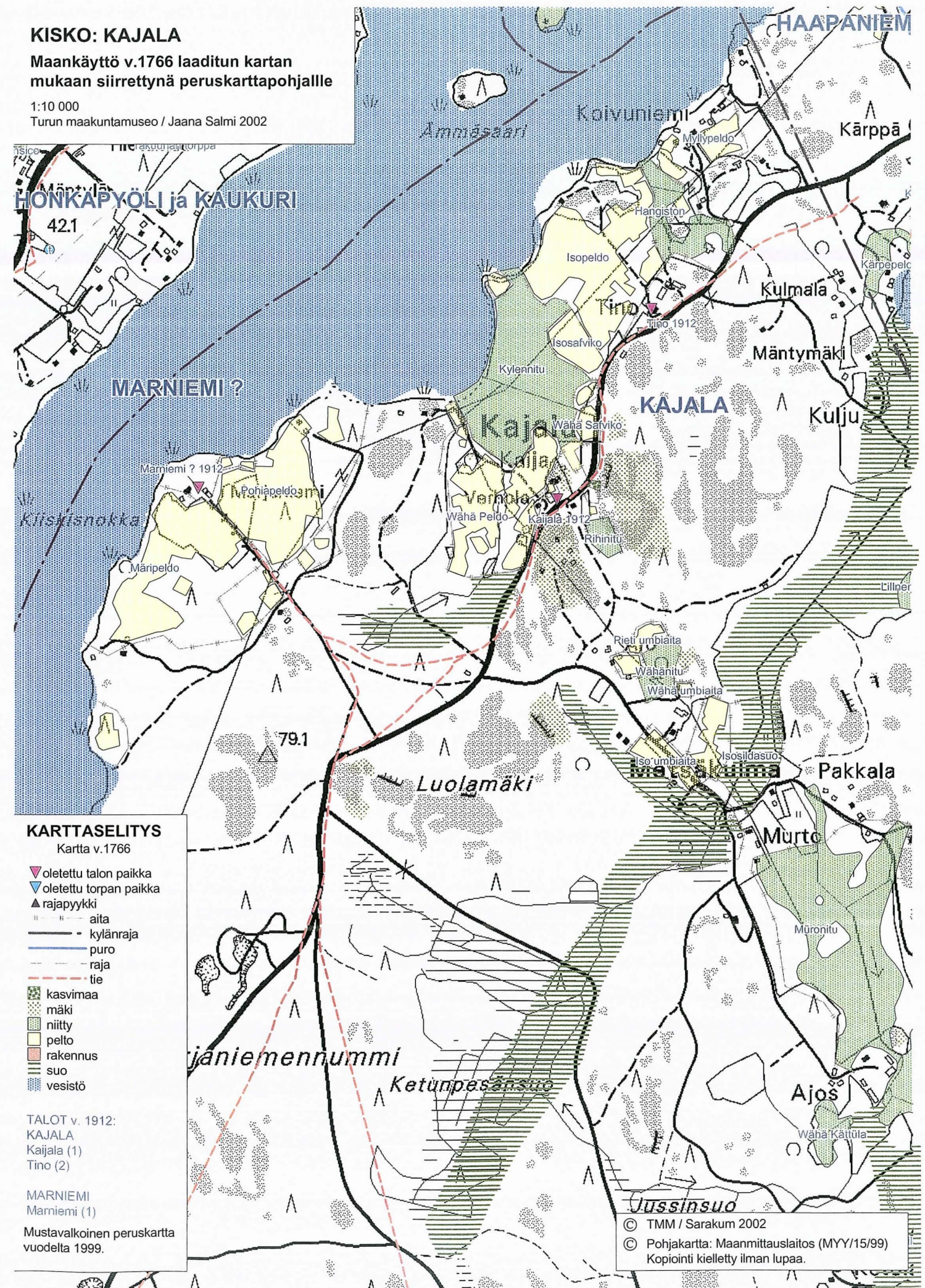
KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kajala	19
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Verhola	Maisemallinen	

Lohkotila. Asuinrakennus 1920-luvulta. Pihapiirissä on lisäksi kaksi vajaa ja lato samalta ajalta.

KISKO: KAJALA

Maankäyttö v.1766 laaditun kartan mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle

1:10 000
Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2002



KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA
Kisko **Kaukuri**

Maisema

Kaukurintie kulkee melko lähellä Kirkkojärven länsirantaa ja Kaukurin kylän pohjois- ja itäpuolella Kirkkojärven rannoilla on enemmän avointa peltoaluetta kuin etelässä, jossa tietä reunustavat metsäalueet. Lähes Kaukurintien kohdalla on kulkenut myös vanha kylätie tehden poikkeavan mutkan Uotilan kyläalueen kohdalla.

Historia

Kylän kantatilat Uotila, Nurri, Härjänen, Musta ja Kreivi mainitaan talohaltijaluettelossa jo 1540.

Kaukurin kylästä erottautuu ensimmäisen kerran kerran v. 1552 veroluettelossa kaksi taloa, jotka ovat nimeltään Uusikyliä. Uusikyliä esiintyy maakirjassakin vielä v. 1612, mutta sulautuu jälleen Kaukuriin.

Henkikirjoissa rustholleina eli ratsutiloina mainitaan vv. 1865-75 Uotila ja Härjänen. Härjänen oli Toijan Mommolan kartanon hallinnassa vv. 1805-1915.

Nykytila

Kaukurin tien laiduille on sijoittunut asutus. Kylän pohjoispuolella on toiminnassa oleva Kaukurin kansakoulu, kylän keskellä on yhteistiloina lisäksi rukoushuone ja Uotilan ja Mustan tilojen välissä on entinen kauppaliike muutettu korjaamoksi. Muita palveluja ei kylällä ole. Uotilan tilalla on karjataloutta, Härjänen ja Musta ovat viljelyyn keskittyneitä.

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO
Kisko **Kaukuri** **11**
ARVOALUE ARVOTUS
Härjäsen ja Kreivin tilat **Seudullinen**

KUVAUS

Kantatilat Härjänen ja Kreivi ovat vanhalla. Härjäsen päärakennus vuodelta 1852, muutoksia 1970- ja 1990-luvuilla ja Kreivin päärakennus 1800-1900-lukujen vaihteesta.

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO
Kisko **Kaukuri** **12**
ARVOALUE ARVOTUS
Vanha kylätontti **Seudullinen**

KUVAUS

Uotilan tilan pihapiirissä on ollut Kaukurin kyläalue, jossa ovat sijainneet myös Nurriin ja Mustan kantatilat. Uotilan pihapiirissä on kaksi asuinrakennusta. Vanhassa 1800-luvulta peräisin olevassa päärakennuksessa on toiminut kyläkoulu (SU 712).



KUNTA KYLÄ KOHDENO
Kisko **Kaukuri** **20**
KIINTEISTÖ ARVOTUS
Hossalo **Maisemallinen**

Nurriin kantatilan rakennukset. Keskeismuurillinen asuinrakennus 1936, ulkorakennukset vanhempia. Nurriin rakennukset sijainneet ennen tällä paikalla. Lohkottu Nurri v. 1936 ja nimetty Hossialaksi

KUNTA KYLÄ KOHDENO
Kisko **Kaukuri** **21**
KIINTEISTÖ ARVOTUS
Härjänen **Maisemallinen**

Kantatila. Päärakennus on rakennettu alun perin 1852, mutta uusittu ja jatkettu 1970- ja 1990-luvuilla. Pihapiirissä on navetta ja maitohuone 1900-luvun alusta sekä aitta vuodelta 1856.

KUNTA KYLÄ KOHDENO
Kisko **Kaukuri** **22**
KIINTEISTÖ ARVOTUS
Kansakoulu II **Paikallinen**

Lohkottu kansakouluksi Mustan kantatalon maista. Koulu on rakennettu vuonna 1935 ja remontoitu 1980-luvulla. Ikkunat uusittu 2002 vanhaa mallia noudattaen.



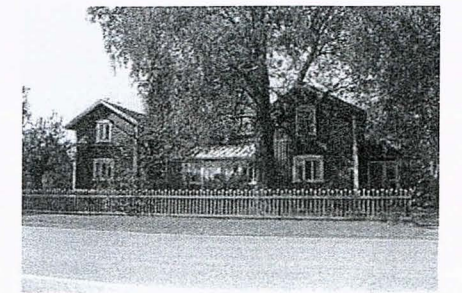
KUNTA KYLÄ KOHDENO
Kisko **Kaukuri** **23**
KIINTEISTÖ ARVOTUS
Kaukurin rukoushuone **Paikallinen**

Korkeaikkunainen rukoushuone 1925. Maisemallisesti näkyvällä paikalla Kaukurintien laidassa.



KUNTA KYLÄ KOHDENO
Kisko **Kaukuri** **24**
KIINTEISTÖ ARVOTUS
Kreivi **Seudullinen**

Kantatila. Talonpoikaistalo n. 1800-1900, pihapiirissä on lisäksi aitta, uudempi navetta ja vaja.



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kaukuri	25
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Musta	Paikallinen	

Kantatila. Talonpoikaistalo n. 1900-luvun vaihteesta, muutoksia 1980-luvulla Puistomainen pihapiiri. Sauna 1950-l, kookas navettarakennus 1920-luvulta, vanha vaja ja uudempi kuivuri.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kaukuri	24
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kreivi	Seudullinen	

Kantatila. Talonpoikaistalo n. 1800-1900, pihapiirissä on lisäksi aitta, uudempi navetta ja vaja.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kaukuri	25
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Musta	Paikallinen	

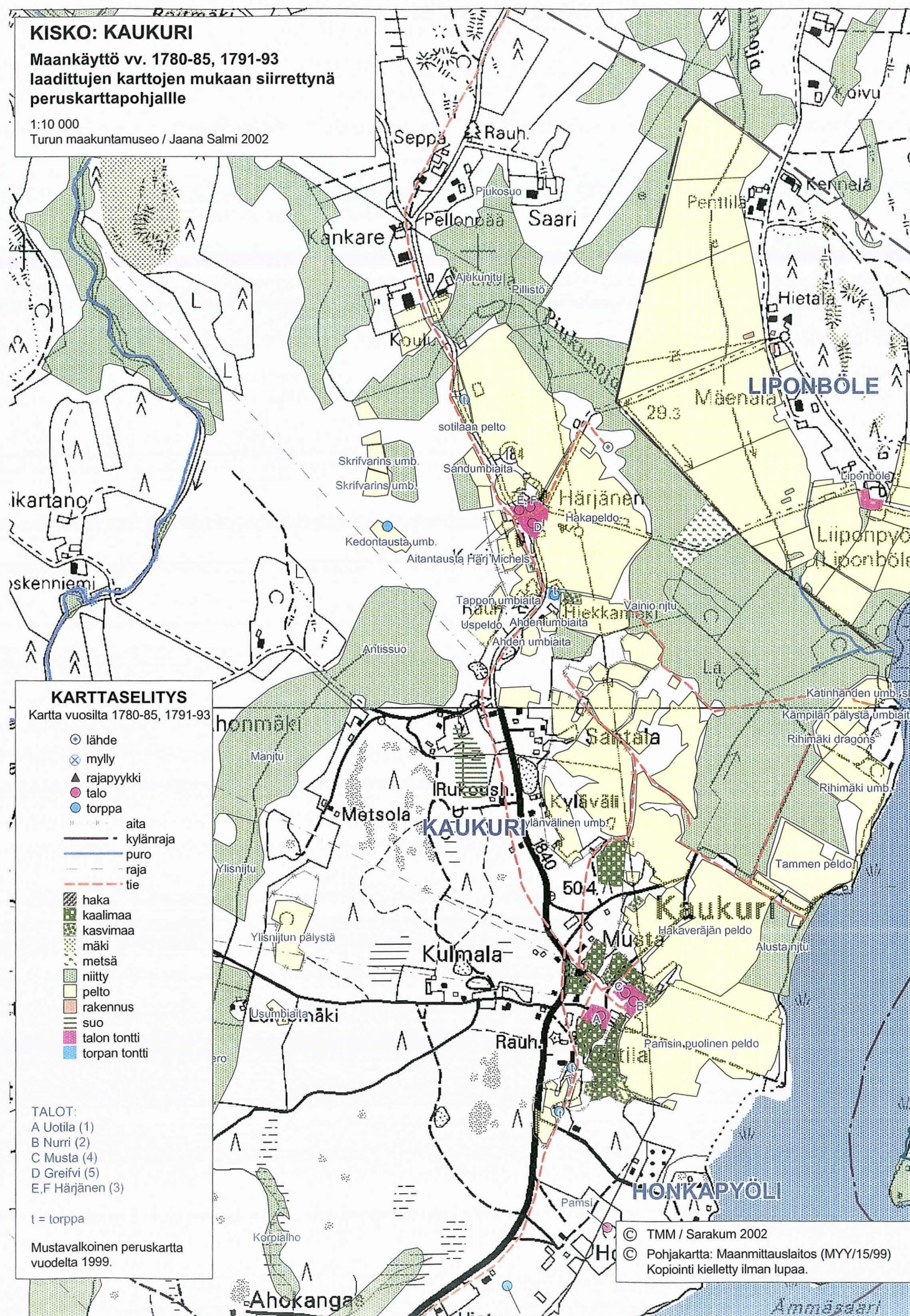
Kantatila. Talonpoikaistalo n. 1900-luvun vaihteesta, muutoksia 1980-luvulla Puistomainen pihapiiri. Sauna 1950-l, kookas navettarakennus 1920-luvulta, vanha vaja ja uudempi kuivuri.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kaukuri	26
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Nurri	Historiallinen	

Kantatila. Nykyinen Nurri on lohottu v. 1936 asutustilaksi. Asuinrakennus 1936, sijaitsee melko kaukana entiseltä paikaltaan Hossilan tilan lähellä.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kaukuri	27
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Uotila	Seudullinen	

Kantatalo. Asuinrakennus 1840-50-l, muutoksia 1990-l, rakennuksessa on toiminut myös koulu. Talonpoikaistalo ennen v. 1920. Kookas luhtiaitta 1800-luvulta ja vanha härkätallii 1700-luvun alusta. (SU 712.)



KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA
Kisko Kavasto

Maisema

Kavaston kylä sijaitsee mäellä vähän matkaa Kirkonkylästä pohjoiseen aivan Kavastonjärven pohjoislaidalla. Kurkelanjoki laskee kylän länsipuolella Uitmuksenjokena alas Toijan ohi Uitmuksenlahteen Kirkkojärveä. Pohjoisessa on Viiarin kylä ja etelässä Kiskon kirkonkylä.

Historia

Kavaston kylä on ilmeisesti syntynyt viimeistään 1400-luvun alkupuolella. Kylässä oli asumuksia jo 1500-luvulla: Salmakars, Triisi ja Kettu. 1700-luvulla mainitaan Uusikylä ja Uusinaapuri(Satula)-nimiset tilat, jotka erotettiin Salmakarsista. Salmakars-niminen kantatalo mainitaan henkikirjoissa vv. 1865-75 rusthollina eli ratsutilana. Triisi oli toinen kantatila ja kolmas oli Kettu, joka oli kappalaisen virkatalona. Vuonna 1800 mainitaan Kavastossa olleen kaksi torppaa.

Kavaston kantatalojen talonhaltijaluettelo alkaa vasta Salmakarsin osalta v. 1855, Triisin osalta v.1858 ja Ketun osalta v. 1869.

Nykytila

Kavaston kylämäki sijaitsee vanhalla paikallaan peltojen ympäröimällä mäellä heti Kavastonjärven pohjoispuolella. Uutta asutusta on Triisin vanhemmalle väelle rakennettu uusi omakotitalo lähinnä järveä, muu asutus mäellä on vanhaa. Mitään palveluja ei kyläkeskuksessa ole, mutta sen sijainti on hyvä melko lähellä kirkonkylää. Osittain soinen Kavastonjärvi on rannoiltaan rakentamaton ja hyvä lintujärvi.

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO
Kisko Kavasto 13
ARVOALUE ARVOTUS
Kavaston kylämäki Paikallinen

KUVAUS

Kylämäki on ollut asutettu 1500-l. Vanhaa rakennuskantaa on jäljellä, mm. Kettu (Keskitalo) on säilynyt vanhassa mallissaan, samoin Satulan torppa. Triisin talonpoikaistalo 1800-luvun lopulta on kunnostettu ja Uusitalon päärakennukset ovat 1920-luvulta

KUNTA KYLÄ KOHDENO
Kisko Kavasto 28
KIINTEISTÖ ARVOTUS
Keskitalo Seudullinen

Kantatalo. Entinen kappalaisen virkatalo. Talonpoikaistalo 1880-l, viistokulmaiset kuistit. Pihapiirissä on toinen 1800-luvun asuinrakennus ja navetta 1940-luvulta. (SU 715).



KUNTA KYLÄ KOHDENO
Kisko Kavasto 29
KIINTEISTÖ ARVOTUS
Satula Paikallinen

Torppa. Siirretty nykyiselle paikalleen isojaon jälkeen. Hirsirunkoinen pystylaudoituksella vuorattu asuinrakennus 1800-luvun alkupuolelta. Pihapiirissä vaja.



KUNTA KYLÄ KOHDENO
Kisko Kavasto 30
KIINTEISTÖ ARVOTUS
Triisi Seudullinen

Kantatalo vanhalla kylätontilla. Talonpoikaistalo 1800-luvun lopulta, peruskorjattu 1990-luvulla. Sauna, navetta, vaja ja aitta 1900-luvun alkupuolelta.



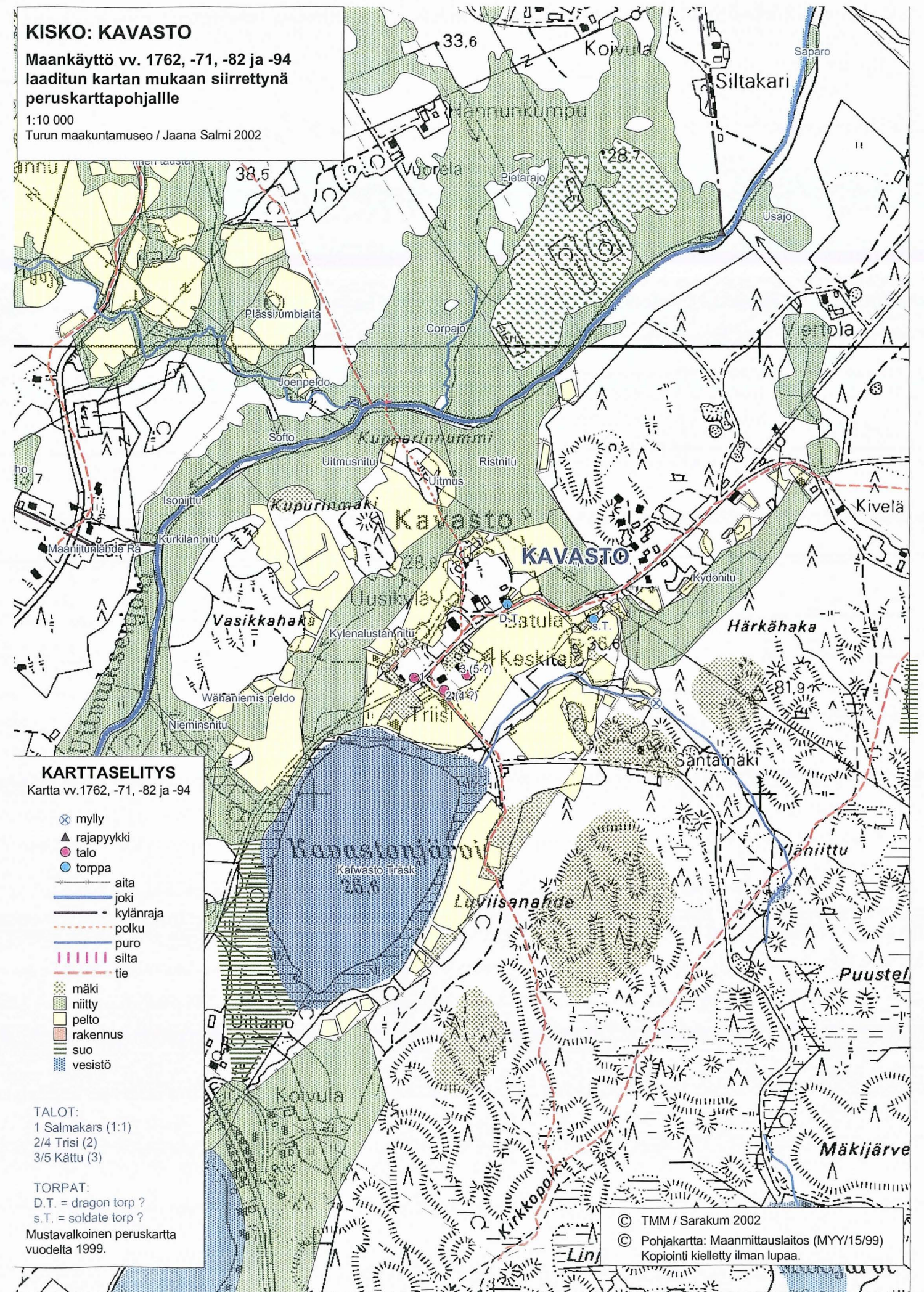
KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kavasto	31
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Uusikylä	Seudullinen	

Kantatalo historiallisella kyläalueella. Talonpoikaistalo 1920-luvulta, peruskorjattu 2000-luvun alussa. Pihapiirissä on 1920-luvulta toinen asuinrakennus, sauna ja lato.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kavasto	32
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Uutela	Maisemallinen	

Lohkotila, lohkottu Triisistä 1957. Asuinrakennus 1938, pihassa on vaja samalta ajalta.

KISKO: KAVASTO
 Maankäyttö v. 1762, -71, -82 ja -94
 laaditun kartan mukaan siirrettynä
 peruskarttapohjalle
 1:10 000
 Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2002



KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA
Kisko **Kirkonkylä**

Maisema

Järvenrannan taajama, maisema vaihtelevaa mäkitä metsä- ja peltomaisemaa. Sijaitsee Kirkkojärven itäisellä pohjoisrannalla ja ulottuu Määrjärven itäiselle pohjoisrannalle. Luoteessa Toija ja koillisessa kavston kylä. Pappilan maat lohkaisevat Kirkonkylän itäpuolella, itäisenä naapurina myös Jylyn kylä. Kaakossa Orijärvi ja lounaassaa Haapaniemi. Kiskon kirkon kaakkoispuolella on laaja ketoalue pikkutien molemmin puolin. Alue on osa kirkon seudun maisema- aluetta.

Historia

Kantatilat mainitaan 1570-luvun maakirjassa. Kantatiloista pappilan yksinäistalo on muodostanut oman Pappilan kylän, vaikka sen päärakennus sijaitsee keskellä Kirkonkylää. Keskellä kirkonkylää sijaitseva kirkko kuuluu myös Pappilaan. Kirkonkylän kantailoja ovat Härkä, Viikari ja Immainen. Härän 1800-luvulla rakennettu päärakennus sijaitsee vanhalla kylätontilla, mutta ympäröivät maat on lohottu osiin. Viikari on lakannut olemasta ja sen päärakennuksen paikalla on nyt seurakuntatalo. Immainen lohottiin kahdeksi osataloksi v. 1794: Hartzel 2:1 ja Immonen 2:2. Osatilat yhdistyivät jälleen v. 1914 ja niiden maista lohkaistiin Klockarsin tila. Kirkolle johtavan kyläraitin, Kirkonkyläntien varrella 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa muodostunut mäkitupa ja vuokraama-alue, jonka tontit on lunastettu Härän tilasta v. 1923.

Nykytila

Kirkonkylä ja erityisesti kirkolle johtavan kyläraitin varrella olevat ent. tilattoman väestön asumukset muodostavat idyllisen kokonaisuuden edustaen 1800-luvun ja 1900-luvun alun rakennuskantaa. Kunnanvirasto on siirretty Toijan keskusta 1990-luvulla. Kaikki kaupalliset palvelut ovat myös siirtyneet Toijaan. Kansakoulu Kirkonkylän keskustassa on myös lopetettu ja on nykyisin asuinkäytössä.

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO
Kisko **Kirkonkylä** **14**
ARVOALUE ARVOTUS
Klockarsin ja Immosen tontit **Historiallinen**

KUVAUS

Ollut asuttu 1500-lta. Immoisen kantatila kahtia 1700-lta:
Immosen & Klockarsin tila. Immosen tila sijaitsee vanhalla paikallaan, päärak. 1970-80-lta (?). Klockarsin tila sijainnut nyk. pappilan edustalla olevalla ketoalueella, rakennuksia ei jäljellä.

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO
Kisko **Kirkonkylä** **15**
ARVOALUE ARVOTUS
Vanha kyläalue ja Kirkonkylän **Valtakunnallinen**

KUVAUS

Härän kantatila vanhalla tontillaan, asuinrak. 1800-lta.
Kirkonkylän tien varteen muodostunut ent. tilattoman väestön asuinalue, rakennukset 1800-1900 luvuilta. Viljamakasiini, nyk. kotiseutumuseo 1800-lta. Wikarsin vanhalla tontilla nyk. seurakuntakeskus

KUNTA KYLÄ KOHDENO
Kisko **Kirkonkylä** **33**
KIINTEISTÖ ARVOTUS
Ahola **Maisemallinen**

Entinen torppa, lohottu Härän tilasta v. 1923. Asuinrakennus on rakennettu todennäköisesti 1900-luvun alussa.

KUNTA KYLÄ KOHDENO
Kisko **Kirkonkylä** **34**
KIINTEISTÖ ARVOTUS
Haaka **Paikallinen**

Ent. torppa tai mäkitupa, lohottu Härästä 1954. Asuinrakennus 1880-luvulta, laajennettu 1930-l. (?).

KUNTA KYLÄ KOHDENO
Kisko **Kirkonkylä** **35**
KIINTEISTÖ ARVOTUS
Haapala **Paikallinen**

Mäkitupa, lohottu Viikarista v. 1925. Asuinrakennus on rakennettu ennen vuotta 1920.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kirkonkylä	36
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Harjula	Maisemallinen	

Erotettu Haukiasta 1936, asuinrakennus 1935.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kirkonkylä	37
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Härkä I	Seudullinen	

Kantatila, ratsutila, talouskeskus vanhalla paikalla. Asuinrakennus on rakennettu v. 1841. Peruskorjattu 1990-luvulla (vuoraus ja ikkunat uusittu). Sisätilat täysin peruskorjattu.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kirkonkylä	38
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Ihala	Maisemallinen	

Torppa, lohottu Immosen tilasta v. 1931. Rakennettu viimeistään 1900-luvun vaihteessa, nyk. ulkoasu lähinnä 1940-50-l.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kirkonkylä	39
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Iso-Kolko	Maisemallinen	

Torppa, joka on sijainnut Klockarsin eli Lukkarin tilan mailla. Lohottu 1931. Rakennettu ennen vuotta 1920, mutta laajennettu ja korotettu myöhemmin (näyttää 1920-30-l:n rakennukselta).

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kirkonkylä	40
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kaisanpelto	Maisemallinen	

Lohkotila, joka on erotettu Haukian tilasta (ent. Viikarin torppa) 1930. Asuinrakennus on rakennettu 1933.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kirkonkylä	41
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kari	Paikallinen	

Ent. kellosepän talo. Lohottu Järvelästä v. 1925. Rakennus valmistui v. 1927.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kirkonkylä	42
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kaunistola	Maisemallinen	

Mäkitupa, joka on erotettu Viikarin maista. Nykyinen asuinrakennus on valmistunut v. 1933.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kirkonkylä	43
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kiskon säästöpankki	Seudullinen	

Entinen Säästöpankin rakennus, joka valmistui v. 1904. Tontti on lohottu Viikarin tilan maista v. 1925. Toiminut myös Kunnantalona, nykyisin asuintalona.



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kirkonkylä	44
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kivelä	Maisemallinen	

Mäkitupa, joka on rakennettu ennen vuotta 1885, peruskorjattu 1950-luvulla (nyk. ulkoasu). Lohottu Härän tilasta v. 1923.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kirkonkylä	45
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kivialho	Maisemallinen	

Kyläraitin varrella sijaitseva entinen mäkitupa, joka on rakennettu 1890-luvulla, laajennettu 1963-64. Lohottu Härästä v. 1923.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kirkonkylä	46
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Koivuharju	Seudullinen	

Työväentalo, joka on ollut Orijärven kaivostyöläisten käytyössä. Rakennettu v. 1909. Lohottu Klockarsin / Orijärvi Oy:n maista v. 1960.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kirkonkylä	47
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Koivula	Paikallinen	

Palstatila, joka on erotettu Härän tilasta v. 1913. Asuinrakennus on rakennettu v. 1894. Vuorattu ulkoa 1898, tiilikatto laitettu 1950-luvulla. 1960-luvulla hävitettiin leivinuuni ja rakennettiin eteinen ent. lasikuistin tilalle. Laudoitus uusittu 2000.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kirkonkylä	48
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Koivulehto	Maisemallinen	

Lohkotila, erotettu Härästä 1937. Asuinrakennus valmistui 1936.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kirkonkylä	49
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Koivumäki	Maisemallinen	

Rakennettu Koivulan vaarintuvaksi v. 1926. Lohottu Haapalan tilasta v. 1954.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kirkonkylä	50
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kotirinne	Maisemallinen	

Lohkotila erotettu Härästä v. 1937. Asuinrakennus valmistui 1936.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kirkonkylä	51
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Lehtimäki	Maisemallinen	

Lohkotila, joka on erotettu Härästä v. 1937. Asuinrakennus valmistui 1936.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kirkonkylä	52
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Lehtola	Maisemallinen	

Asuinrakennus rakennettu todennäköisesti 1900-luvun alussa ja peruskorjattu 1950-60-l:lla (?). Lohottu Härästä v. 1937.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kirkonkylä	53
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Majamäki	Paikallinen	

Lohottu Viikarista v. 1930. Asuinrakennus on valmistunut 1928.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kirkonkylä	54
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Matkahärkä	Valtakunnallinen	

Kirkonkylän lainamakasiini. Luonnonkivistä tehty rakennus valmistui v. 1851. Nykyisin kotiseutumuseona. (SU-kohde 710)

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kirkonkylä	55
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Mäkilä	Maisemallinen	

Asuinrakennuksessa on toiminut myös kauppa, valmistunut todennäköisesti ennen vuotta 1920, peruskorjattu ja laajennettu lisäksi 1960-80-l. (?). Lohottu Vuorelasta v. 1930. Vuorela lohottu Härän kantatilasta. Sauna/varasto 1926.

KUNTA
Kisko
KIINTEISTÖ
Mäntymäki

KYLÄ
Kirkonkylä
ARVOTUS
Paikallinen

KOHDENO
56

Mäkitupa, joka on lohottu Härän kantatilasta v. 1923.
Asuinrakennus 1915, ikkunat uusittu 1950-l:lla.



KUNTA
Kisko
KIINTEISTÖ
Nummila

KYLÄ
Kirkonkylä
ARVOTUS
Paikallinen

KOHDENO
57

Torppa tai mäkitupa, lohottu Viikarin tilasta v. 1927.
Asuinrakennus rakennettu ennen vuotta 1920 (1800-l. ?).

KUNTA
Kisko
KIINTEISTÖ
Patajoki

KYLÄ
Kirkonkylä
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
58

Torppa, joka on lohottu Härän tilasta v. 1923. Asuinrakennus
1933 (?).

KUNTA
Kisko
KIINTEISTÖ
Rauhala

KYLÄ
Kirkonkylä
ARVOTUS
Paikallinen

KOHDENO
59

Vuokra-alue, joka on lohottu Härästä v. 1923 (ent. mäkitupa).
Asuinrakennus 1890-luvulta, laajennettu ja peruskorjattu 1990-
luvulla.

KUNTA
Kisko
KIINTEISTÖ
Satulinna

KYLÄ
Kirkonkylä
ARVOTUS
Valtakunnallinen

KOHDENO
60

Kansakoulu, joka on rakennettu kirkonkylään v. 1890. Nykyisin
asuinrakennuksena. (SU-kohde 711)



KUNTA
Kisko
KIINTEISTÖ
Silveri

KYLÄ
Kirkonkylä
ARVOTUS
Paikallinen

KOHDENO
61

Mäkitupa, joka on lohottu Härästä v. 1923. Asuinrakennus 1920-
luvulta (?), peruskorjattu 1970-80-l. (?).

KUNTA
Kisko
KIINTEISTÖ
Suomela

KYLÄ
Kirkonkylä
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
62

Torppa, joka on rakennettu 1800-luvulla, peruskorjattu 1990
(ulkoasu lähinnä 1940-50-luvun tyylinen). Lohottu Härän tilasta
v. 1923. Naveta 1900-luvun alusta, vaja 1800-luvulta.

KUNTA
Kisko
KIINTEISTÖ
Suvirinne

KYLÄ
Kirkonkylä
ARVOTUS
Paikallinen

KOHDENO
63

Asuinrakennus on rakennettu v. 1896, nykyinen ulkoasu lähinnä
1950-60-luvulta (ikkunat suurennettu) . Ollut seurakunnan
työntekijöiden asuntona. Lohottu Härästä Toivola nimisenä v.
1923.

KUNTA
Kisko
KIINTEISTÖ
Uittamo

KYLÄ
Kirkonkylä
ARVOTUS
Paikallinen

KOHDENO
64

Asuinrakennus valmistunut v. 1924, taitekattoinen,
jugendvaikutteinen hirsitalo, säilynyt hyvin alkuperäisessä
asussaan. Lohottu Viikarin tilasta v. 1925.



KUNTA
Kisko
KIINTEISTÖ
Uusimaa

KYLÄ
Kirkonkylä
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
65

Ent. Härän torppa, lohottu 1923. Asuinrakennus rakennettu
1928. Kylkeen rakennettu varasto/saunarakennus 1970-luvulla.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kirkonkylä	66
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Viirilä	Seudullinen	

Mäkitupa, asuinrakennus on rakennettu v. 1900. Lohottu Viikarin tilasta v. 1925.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kirkonkylä	67
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Vuorela	Seudullinen	

Mäkitupa, lohottu Viikarista v. 1925. Seurakuntasisaren talo, rakennettu 1900-luvun alussa. Isojakokarttojen mukaan paikalla on ollut torppa tai mäkitupa 1760-luvulla.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kirkonkylä	68
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Vuorela	Seudullinen	

Tilattoman väestön asuinrakennus, joka on rakennettu ennen vuotta 1920. Lohottu Härästä v. 1923.



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Kirkonkylä	69
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Vuorilinna	Seudullinen	

Asuinrakennus rakennettu 1800-luvun lopulla, laajennettu ja korotettu myöhemmin, peruskorjattu 1981. Uimahuone 1920. Erotettu Härästä palstatilaksi v. 1913.

KUNTA	KYLÄ / KAUPUNGINOSA
Kisko	Pappila

Maisema

Taajama sijaitsee järven rannalla, asutusta ympäröi vaihteleva metsä- ja peltomaisema. Kirkon kaakkoispuolella pikkutien molemmin puolin on laaja keto-alue, joka on osa kirkonseudun maisema- aluetta. Pappila sijaitsee keskellä kirkonkylää ja sen maa-alueet ulottuvat taajama-alueen ulkopuolelle ja niitä ympäröi Kirkonkylän maat. Pohjoispuolella luoteessa sijaitsee Kavaston kylä pohjoisessa Ylötkylä. Itäpuolella Jyly niminen kylä.

Historia

Pappilan yksinäistalo on muodostanut oman kyläalueen kesellä kirkonkylää. Kiskoon muodostettiin oma seurakunta 1600-luvulla ja sitä ennen se oli Pohjan kappeliseurakunta. Ensimmäinen kirkko rakennettiin Kirkkoniemelle Kiskonjärven rannalle. Nykyiselle paikalle rakennettiin kappelikirkko 1300-luvulla. Nykyinen puukirkko on järjestyksessä neljäs ja rakennettu v. 1810. Kellotapulin rakensi Antti Piimänen 1754. 1600-luvun lopulla kappalaisille annettiin asuttavaksi autioksi jääneitä kruununtiloja. Kirkkoherran pappilassa suoritettiin ensimmäinen katselmus 1700-luvun alussa kirkkoherra Christoffer Roos vanhemman aikana. Pappilassa oli tuolloin 26 eri rakennusta. Pihapiirin rakennuksiin kuului 3 lämmitettävää asuinrakennusta, leivintupa, aittoja ja talousrakennuksia. Vanha taitekattainen pappilarakennus, jossa oli pieniruutuiset lasi-ikkunat purettiin 1876. Pappilan pihapiiristä purettiin ja siirrettiin kauemmaksi useita talousrakennuksia, joita tuolloin oli kaikkiaan 21. Tässä yhteydessä rikkoutui myös umpipiha. Nykyinen pappilarakennus valmistui 1876. Pappilasta on 1900-luvulla erotettu useita torppia.

Nykytila

Kirkko kellotapuleineen ja pappila ovat seutukaavassa suojeltuja rakennuksia ja edustavat 1800-luvun rakennuskantaa, kellotapulit 1700-lukua. Muodostavat idyllisen kirkkomaiseman.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Kisko	Pappila	26
ARVOALUE	ARVOTUS	
Kirkko ja Pappila	Valtakunnallinen	

KUVAUS

Kiskossa toiminut kappeliseurakunta 1300-lla. 1600-lla oma srk. 1300-lla kappelikirkko nykyisen 1810 rakennetun kirkon paikalla. Kellotapuli 1754, 3 hautakappelia. Ent. pappila sijainnut samalla tontilla. Nyk. päärakennus 1876.(RKY; n:o 49.)

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Pappila	91
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kalliola	Maisemallinen	

Entinen Pappilan torppa, asuinrakennus 1880-luvulta, korotettu 1900-luvun alussa, laajennettu ja peruskorjattu 1960-luvulla (?)



KUNTA Kisko
 KIINTEISTÖ KIRKKO
 KYLÄ Pappila
 ARVOTUS Valtakunnallinen
 KOHDENO 92

Puinen kirkkorakennus valmistunut 1810, sakasti todennäköisesti 1300-luvulta, tynnyriholvaus. Hautausmaalla 3 kappelia, Haapaniemen kartanon Horn-suvun harmaakivestä muurattu kappeli 1600-luvulta, kellotapuli 1754.



KUNTA Kisko
 KIINTEISTÖ PAPPILA
 KYLÄ Pappila
 ARVOTUS Valtakunnallinen
 KOHDENO 93

Pappilan päärakennus valmistui 1876, suunnittelija Erik Berg. Aitta 1800-luvulta (?), navetta 1924. SU-kohde 719



KUNTA Kisko
 KIINTEISTÖ PELLONPÄÄNTUPA
 KYLÄ Pappila
 ARVOTUS Maisemallinen
 KOHDENO 94

Ent. pappilan työväen asuinrakennus. Rakennettu 1800-1900-luvun vaihteessa. Levennetty 1950-1970-luvulla, ?.

KUNTA Kisko
 KIINTEISTÖ SUNTION TALO
 KYLÄ Pappila
 ARVOTUS Paikallinen
 KOHDENO 95

Ent. suntion talo, seurakunnan omistuksessa. Rakennettu 1800-luvulla. Peruskorjattu ja laajennettu 1970-1990-luvulla, ikkunat uusittu, uunit otettu pois.

KUNTA Kisko
 KIINTEISTÖ SYVÄKORPI
 KYLÄ Pappila
 ARVOTUS Maisemallinen
 KOHDENO 96

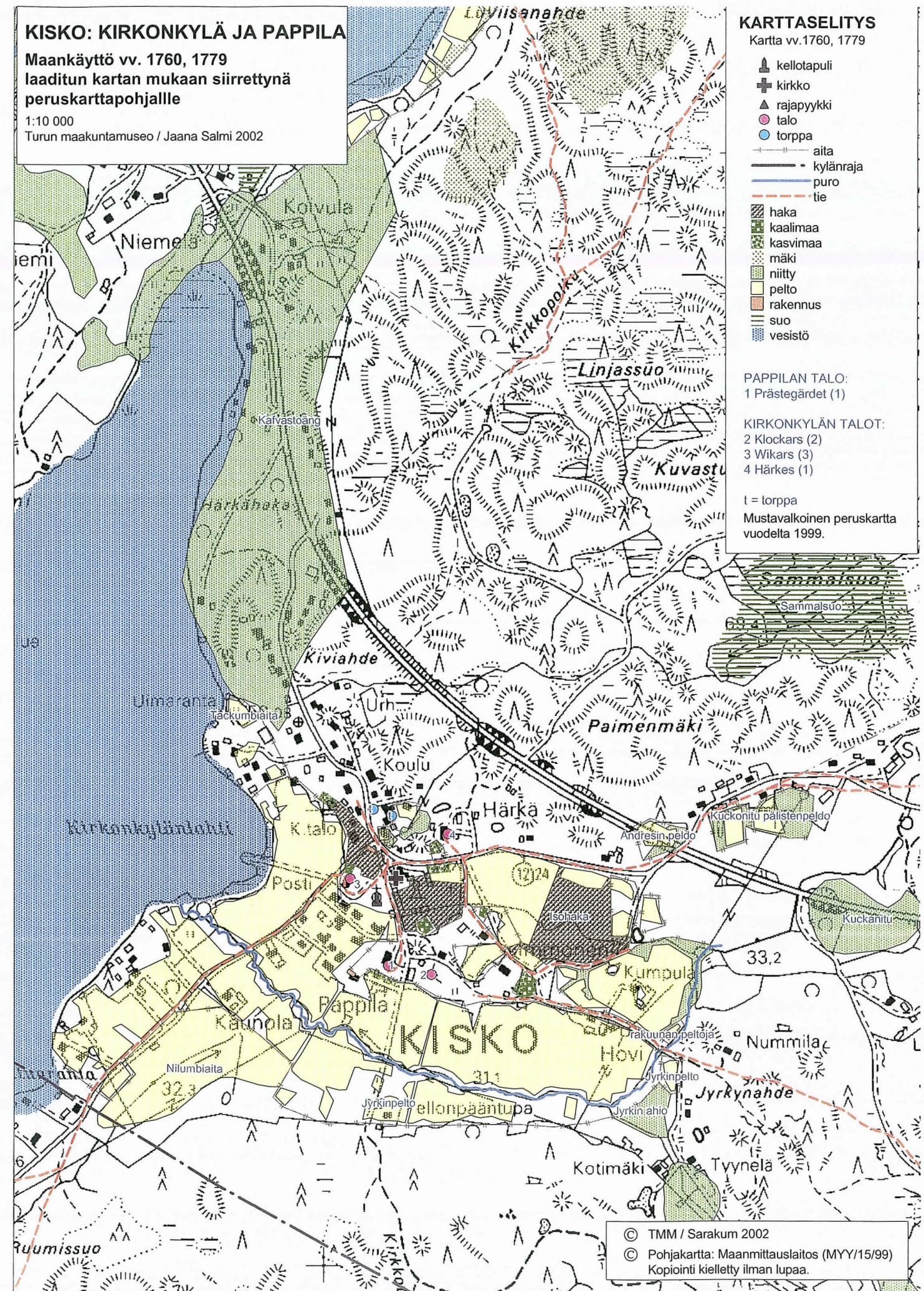
Lohottu Suomelan tilasta 1924. Asuinrakennus valmistunut 1928. Kuisti uusittu ja laajennettu.



KISKO: KIRKONKYLÄ JA PAPPILA

Maankäyttö vv. 1760, 1779
 laaditun kartan mukaan siirrettynä
 peruskarttapohjalle

1:10 000
 Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2002



KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA
Kisko Kurkela

Maisema

Kurkelan kylä sijoittuu pitkänomaisena Kiskon kunnan koilliskulmille niin, että se seurailee Kurkelantietä ja sen lähellä laskevaa Kurkelanjokea niiden suuntaisesti. Kurkelanjoen mutkassa kylän luoteispuolella on vanha mylly- ja saha, jotka eivät ole enää toiminnassa. Kylää halkovan Kurkelantien kaakkoispuolella on kylän pellot ja joki. Alavan peltomaiseman ja joenuoman yli näkyy Ylötkylä ja kylän itäpuolella on Kurkelanjärvi.

Historia

Kurkela kuuluu Kiskon suurimpiin kyliin, vuoden 1540 maakirjan mukaan Kurkelassa oli 8 taloa. Kurkelan jakokunnasta irrottautui läheinen Lihdon kylä omaksi tytärkyläkseen. V. 1865 kylässä oli neljä kantatila: Heikkilä, Heikola, Arkkila ja Pipo. Piposta erotettiin 1700-luvulla Ali-Pipo ja Yli-Pipo, Arkkilasta Mäntsiltä, Heikolasta Nummila ja Heikkilästä 1800-luvulla Vanha-Heikkilä ja Uusi-Heikkilä. Heikola on siirretty Lihdon lähellä sijaitsevalta Heimolanummelta kylän lounaiskolkkiaan jo 1900-luvun alkupuolella, Heikkilä on siirretty noin kilometrin päähän länteen ja Arkkila on siirretty muutaman kilometrin päähän länteen päin.

Nykytila

Vanhassa kyläkeskuksessa on enää Pipun kantatalo vanhalla paikallaan, muut kantatilat on siirretty hajalleen eri puolille kylää. Kylässä on ollut kauppa, joka on lakkautettu eikä muitakaan palveluita enää ole, mutta siellä on vilkasta talkootoimintaa. Esimerkiksi koulutoiminnan lakattua koulukiinteistöt on kunnostettu talkootyönä majoituskäyttöön ja tiloja vuokrataan kurssitoimintaan ym. Myös kanoottimelontaa harrastetaan Kurkelanjoessa.

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO
Kisko Kurkela 16
ARVOALUE ARVOTUS
Vanha kyläalue Seudullinen

KUVAUS

Vanhalla kyläalueella ovat sijainneet Heikkilän, Arkkilan ja Pipun kantatilat ja niistä vähän pohjoiseen on sijainnut Heikolan kantatila. Vanhalla kylätontilla sijaitsee edelleen Pipun kantatila, jonka päärakennus on 1960-luvulta.



KUNTA KYLÄ KOHDENO
Kisko Kurkela 70
KIINTEISTÖ ARVOTUS
Arkkila Paikallinen

Kantatalo. Talonpoikaistalo 1918, pihassa on aitta ja navetta, joka on nykyisin kuivurina ja varastona. Omakotitalo 1970-l.



KUNTA KYLÄ KOHDENO
Kisko Kurkela 71
KIINTEISTÖ ARVOTUS
Heikkilä Paikallinen

Kantatila vanhalla kylätontilla. Talonpoikaistalo on rakennettu 1920-luvulla, muutoksia 1974. Aitta 1870.

KUNTA KYLÄ KOHDENO
Kisko Kurkela 72
KIINTEISTÖ ARVOTUS
Heikola Maisemallinen

Kantatila. Talonpoikaistalo 1918, muutoksia 1957, joiden myötä ulkoasu muuttunut merkittävästi. Työväen asuinrakennus n. 1910, muutoksia 1950. Aitta ja kaksi vajaa 1900-luvun alusta.

KUNTA KYLÄ KOHDENO
Kisko Kurkela 73
KIINTEISTÖ ARVOTUS
Pipo Historiallinen

Kantatila historiallisella kyläalueella. Asuinrakennus 1960-luvulta. Pihassa 1900-luvun alun pieni sauna/asuinrakennus ja navetta samalta ajalta.

KUNTA Kisko
 KYLÄ / KAUPUNGINOSA Liuhdo

Maisema

Liuhdon tila sijaitsee näkyvällä paikalla mäellä, jonka eteläpuolella on pellon takana Kurkelanjärvi. Lähin naapuri on lännessä oleva Kurkelan kylän Pison tila ja pohjoispuolella kulkee Kurkelantie. Pohjoisesta Kurkelanjärveen laskee Koskelanoja. Etelään Liuhdon pihapiiristä sijaitsevat tilan pellot. Lännessä on Kurkelan vanha kylämäki ja kylän päätie on kiertänyt mäen päätyen Liuhdon pihapiiriin, josta se on jatkanut pohjoiseen.

Historia

Liuhdon kylän alueella sijaitsee kivikautinen asuinpaikka. Kylä esiintyy 1540 -luvun maakirjassa nimellä Liuhdola ja silloin siellä mainitaan olleen kolme taloa. Liuhdo kuului alunperin Kurkelan jakokuntaan tytärkylänä. Liuhdon kylässä on vuokraviljelijänä ollut Ylhän tila, joka kuului Kosken ja Fiskarsin tehtaiden omistajalle von Julin -suvulle 1700-1800 -luvuilla. Talonhaltijaluetelossa Liuhdon yksinäistalon omistajat mainitaan vuodesta 1833 lähtien.

Nykytila

Liuhdon kylässä on vähän asutusta. Muutaman muun talon lisäksi vain Liuhdon kantatila, joka on puistomaisessa pihapiirissään Kurkelanjärveä kiertävän tien laidassa ja tilan pellot laskevat rantaan. Kylässä ei ole palveluita. Ohi kulkevan tien käyttäjät ovat lähinnä kesäasukkaita. Liuhdon tilan alue on suojelukohde kivikautisen asuinpaikan takia.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Kisko	Liuhdo	20
ARVOALUE	ARVOTUS	
Liuhdon yksinäistalon tontti	Seudullinen	

KUVAUS
 Liuhdon kantatilo on sijainnut muutama sata metriä pohjoisempaan Kurkelan vanhan kylämäen kupeessa. Päärakennus vuodelta 1910. Kivikautinen asuinpaikka (SU 677).



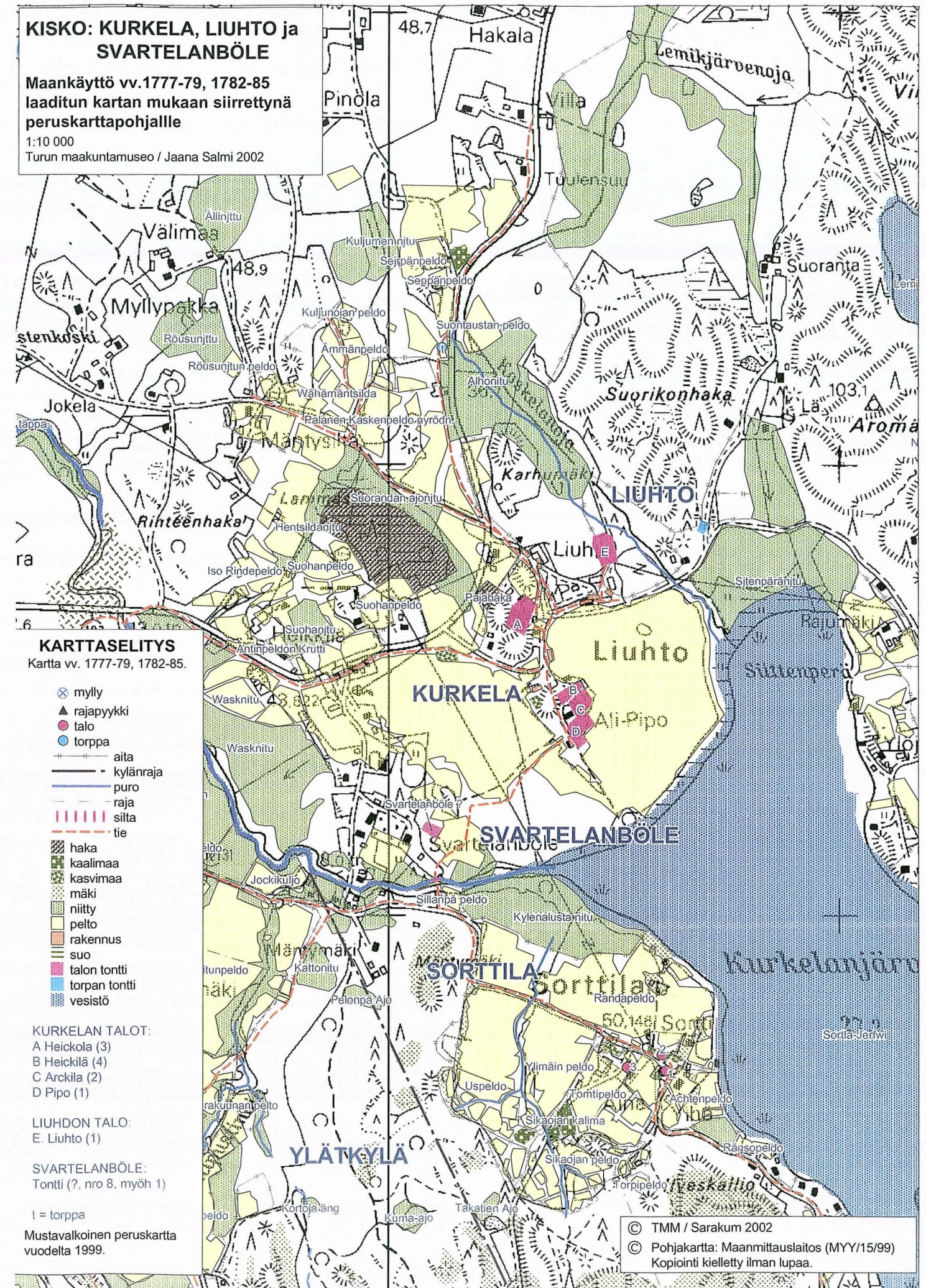
KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Liuhdo	82
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Liuhdo	Seudullinen	

Kantatila. Talonpoikaistalo 1910-luvulta, muutoksia 1958. Aitta ja navetta 1910-l. Talousrakennuksia 1900-l jälkipuoliskolta. (Kivikautinen asuinpaikka, SU-kohde 677)



KISKO: KURKELA, LIUHDO ja SVARTELANBÖLE

Maankäyttö vv.1777-79, 1782-85 laaditun kartan mukaan siirrettyä peruskarttapohjalle
 1:10 000
 Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2002



KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA
Kisko Svartelanböle

Maisema

Kiinteistö sijaitsee kauas etelään näkyvällä mäen laella, jolle tullaan Kavastontieltä etelään nousten Kurkelan koulukiinteistön pihan läpi. Etelässä tontti rajoittuu Kurkelanjokeen, joka lähtee Kurkelanjärvestä lähellä tonttia. Vanha kylätie on kulkenut aikaisemmin Svartelanbölestä Liuhtoon ranta-alueen kautta. Tätä tietä ei enää ole.

Historia

Svartelanböle on ehkä Kiskon uudempia kyliä. Ensimmäinen maininta Svarttelanbölestä on v. 1540 maakirjassa verolukuna, jossa ei vielä mainita olleen taloja. Alunperin Svartelanbölen yksinäistalo on ollut 8: Niitty -niminen kruunun sääntönäisvero-niitty. Tilan nimi on muutettu v. 1975 Niitystä 1: Svartelanböleksi. Isojako on kylässä päättynyt v. 1833. Tällöin on heti halottu tilasta Kurkelan Pipun 1: osa Svartelanböle eli Sillanböle, Sam. Heikkolan 3:1 osa ja Sam. Nummilan 3:2 osa. Isojaon täydennys tehtiin v. 1914, jolloin kruunun tiloista Heikkolasta ja Nummilasta tuli Svartelanböle, joka oli kuuluva Kurkelan Heikolaan. Vuonna 1933 Niitystä lohottiin Kurkelan koulu ja v. 1935 toiselle koulukiinteistölle, Koulu II:lle, maata sekä Untola ja Peltola II-nimiset tilat.

Nykytila

Svartelanbölen mäki on Kurkelan ja Liuhton kylien kanssa keskeinen alue Kurkelanjärven luoteisrannalla, jossa on Svartelanbölen kantatilan lisäksi kylien yhteiset alakansakoulut. Koulutoiminta on lopetettu 1980-luvulla ja nykyisin kylätoimikunta hoitaa koulukiinteistöjä ja vuokraa niitä erilaisiin juhlatilaisuuksiin, majoitukseen ja koulutukseen. Kurkelanjärvestä lähtevässä joessa harrastetaan melontaa.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Kisko	Svartelanböle	30
ARVOALUE	ARVOTUS	
Svartelanbölen kylämäki	Seudullinen	

KUVAUS

Svartelanbölen kantatalon tontti. Päärakennus on rakennettu 1910-luvulla. Mäellä sijaitsevat lisäksi kylän kaksi kansakoulurakennusta, jotka on rakennettu 1920-luvulla.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Svartelanböle	106
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Koulu II	Paikallinen	

Lohkotila. Lohkottu 1930-luvulla koulukiinteistöksi. Koulu on rakennettu 1929, ulkorakennus samalta ajalta.



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Svartelanböle	107
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kurkelan koulu	Paikallinen	

Lohkotila. Lohkottu koulukiinteistöksi 1930-luvulla. Koulurakennus 1920-luvulta, sauna 1930-luvulta.



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Svartelanböle	108
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Peltola II	Maisemallinen	

Lohkotila. Talonpoikaistalo 1900-luvun alkupuolelta. Navetta ja kanala 1920 -ja -30 -luvuilta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Svartelanböle	109
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Svartelanböle	Seudullinen	

Kruunun uudistila. Asuinrakennus 1913, muutoksia 1974, 1999. Vaja, talli ja sauna.



KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA
Kisko **Lappisten kylä**

Maisema

Maisema on polveilevaa pelto-, niitty- ja metsämaisemaa. Kylän pohjoiskärki on Kirkkojärven rannassa, jossa on vanha kyläalue ja vanhaa rakennuskantaa. Kylässä on seutukaavaan merkitty suojeltava niittyalue. Lähin naapurikylä on lännessä Aijala.

Historia

Lappisten kylä (Lappi) mainitaan vuoden 1552 kymmenysluetoissa 5 taloisena kylänä. Sorti ja Högbacka ovat olleet sen kantataloja, jotka yhdistettiin v.1910 yhdeksi Lappis-nimiseksi tilaksi. Tilan omisti silloinen Kosken ruukin omistaja Jacob von Julin. Lappis sijaitsi v. 1807 joko nykyisen Sepän tilan mäellä tai sitten kilometrin verran etelämpänä. Erään tulkinnan mukaan Lappi tai Lapinkylä olisi alkujaan saanut nimensä eteläiseen Suomeen päätyneiden lappalaisten antaessa nimensä valtaamilleen eräalueille.

Nykytila

Kylä on hiljainen maalaiskylä, jonka koulu ja kauppa on lakkautettu ja asutus on melko harvaa. Kolme vanhaa tilaa on jäljellä suojeltavan niittyalueen lähellä, ne ovat Sorti, Seppä ja Ylhä, sekä Kosken kartanon vanha torppa Vienola. Tämä kyläalue sijaitsee Kirkkojärven kurkottavan niemen laidassa eikä kylätiellä ole läpikulkuliikennettä, joten alue on rauhallinen.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Kisko	Lappisten kylä	17
ARVOALUE	ARVOTUS	
Lappisten kyläalue	Seudullinen	

KUVAUS

Vanha kyläalue oli asuttu jo 1500-luvulla. Vanhan kyläalueen tuntumassa sijaitsevat Sortin (päärk.1870), Ylhän (päärak.1920-l) ja Sepän (päärak.1930-l) tilojen talouskeskukset. Kyläalueen keskellä on seutukaavaan suojeltavaksi merkitty ketoniitty.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Lappisten kylä	74
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Laajamäki	Paikallinen	

Lohkotila. Päärakennus on noin 1920-luvulta, muutoksia 2000. Puuliiteri samalta ajalta.



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Lappisten kylä	75
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Lapin tila	Paikallinen	

Lohkottu palstatilaksi 1913. Koulurakennus on rakennettu ennen 1920-lukua, muutoksia 2000. Uudempi koulurakennus 1950-60-luvulla. Sauna, vaja sekä entinen koulun ulkokuone. Koulutoiminta lopetettu 1970-l ja rakennukset otettu asuinkäyttöön.



Vanha koulurakennus.



Koulurakennus 1950-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Lappisten kylä	76
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Seppä	Maisemallinen	

Lohkottu Lappiksen kantatilasta 1913. Päärakennus on rakennettu 1935, sauna 1951, navetta 1963, pihanperällä on vanha asuinrakennus ja hirsiaitta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Lappisten kylä	77
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Sorti	Paikallinen	

Kantatila. Talonpoikaistalo 1870-luvulta, muutoksia 1912, 1984. Pihassa on 1900-luvun vaihteessa rakennetut navetta ja vaja.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Lappisten kylä	78
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Vienola	Historiallinen	

Torppa. Entinen Kosken kartanon torppa lohkottu 1951. Asuinrakennus alunperin 1800-l, ulkoasu 1950-luvulta. Vaja ja lato.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Lappisten kylä	79
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Ylhä	Maisemallinen	

Lohkotila. Talonpoikaistalo 1900-luvun vaihteesta, muutoksia 1990-l (?), pihapiirissä on vanha luhtiaitta, joka on kunnostettu saunaksi.

KISKO: LAPPINEN
 Maankäyttö 1700-l laaditun kartan
 mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle
 1:10 000
 Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2002



KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA
Kisko **Leilä**

Maisema

Leilä sijaitsee Kiskon kunnan itä laidalla Leilänlahden pohjoispuolella. Kylän pohjoispuolella kulkee Salo-Kisko-Karjalohja -maantie. Vanha kylätie on kiertänyt Wähäjerfvin (Leilänlammi) ja uusi tie kulkee lähes vanhan tien mukaisesti. Kylän alueella on useita lampia ja suuri Leilänlahti, maasto on myös mäkiä. Orijärvi on lähin naapurikylä lännessä.

Historia

Leilän kylä tunnetaan asiakirjoista vuodesta 1442 lähtien. Kylä on muodostunut Leilän yksinäistalon ympärille, joka oli Fiskarsin ruukin hallinnassa vv. 1778-1975. Leilä oli ratsutilana 1780-luvulla. 1800-luvulla Leilässä mainitaan olleen 4 torppaa.

Nykytila

Leilän eli nykyisen Uusitalon tila sijaitsee erillään muusta asutuksesta Leilänlammin lounaislaidalla. Muu asutus on vähäistä, eikä kylässä ole palveluja. Kylässä on useita pikku järviä mm. iso Seljänalasan Leilänlahti, Paskatti ja Kiviojan lammit. Leilänlahden ja Leilänlammin välisellä alueella sijaitsevat Uusitalon pellot. Leilänlammi on kasvamassa umpeen, mutta siinä pesii vielä joutsenia.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Kisko	Leilä	18
ARVOALUE	ARVOTUS	
Leilän yksinäistalo	Seudullinen	

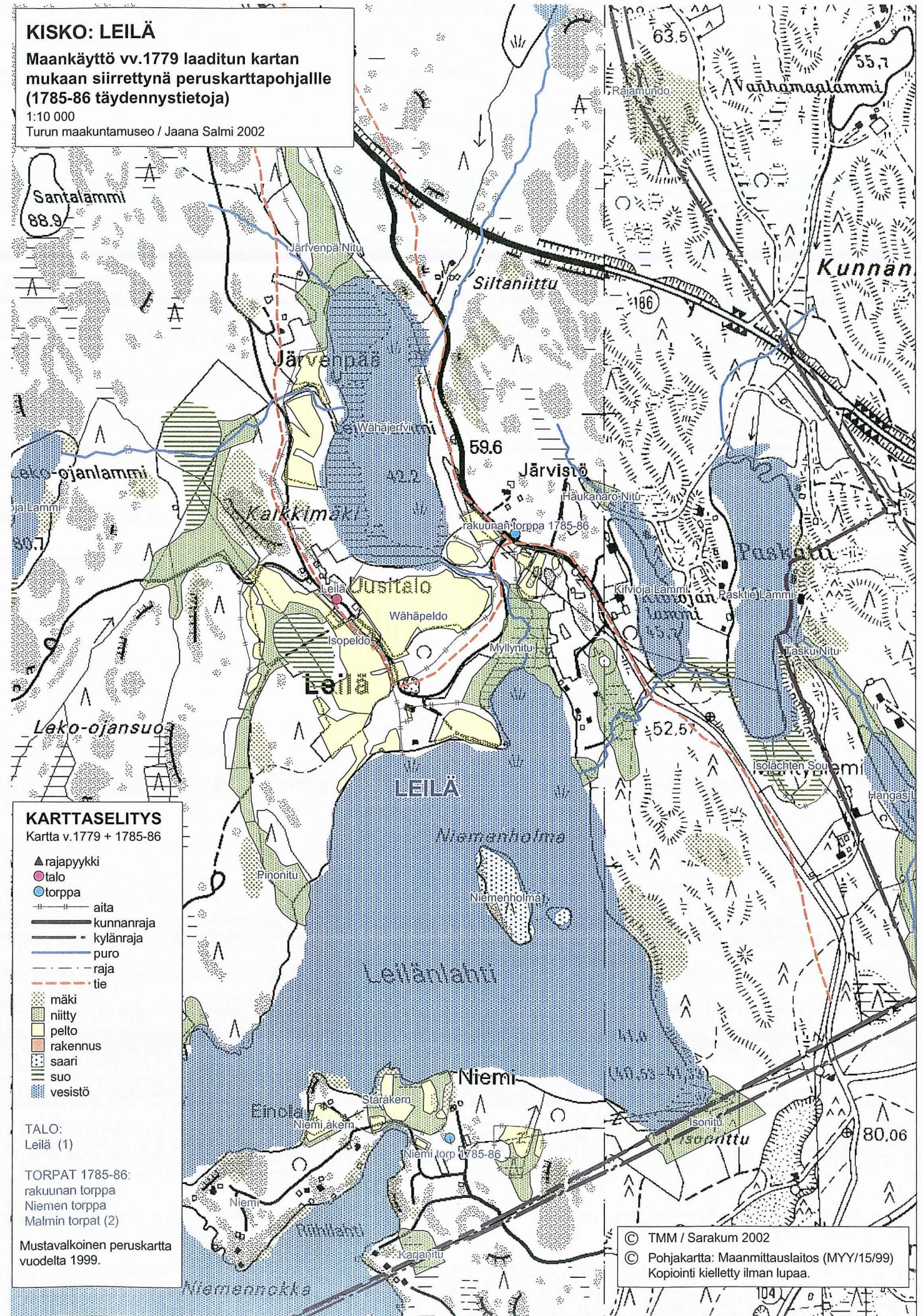
KUVAUS
 Leilän kantatalon tontti Leilänlammin rannalla. Päärakennus on 1890-luvulta ja piharakennuksista osa on 1900-luvun alusta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Leilä	80
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Uusitalo	Paikallinen	

Kantatila. Päärakennus on rakennettu vuonna 1890, muutoksia 1980, 1990-91, 2002. Pihassa on lisäksi 1900-luvun alkupuolen vaarintalo ja aitta.



KISKO: LEILÄ
 Maankäyttö vv.1779 laaditun kartan mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle (1785-86 täydennystietoja)
 1:10 000
 Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2002



KUNTA
Kisko

KYLÄ / KAUPUNGINOSA
Liponböle

Maisema

Liponböle sijaitsee Toijan ja Kaukurin rajalla Kirkkojärven luoteisrannalla. Maa on Kirkkojärven loivasti laskevaa peltoaluetta, jonka keskellä on metsäinen kumpare. Sen länsireunalla on muutama tila ja etelälaidassa sijaitsee Liponbölen tila ja pellot. Idässä on ranta, jossa on Liponbölen kaksi saunamökkiä. Vastapäätä lännessä on pellon takana Kaukurin kylän Härjäsen tila.

Historia

Liiponpyölistä (Liponböle) on keskiaikainen maininta v. 1540 maakirjassa ulkoveromaana. Liiponpyölin asutuksesta on säilynyt asiakirja vuoden 1439 laamannikäräjistä, jolloin sieltä mainitaan lautamies.

Nykytila

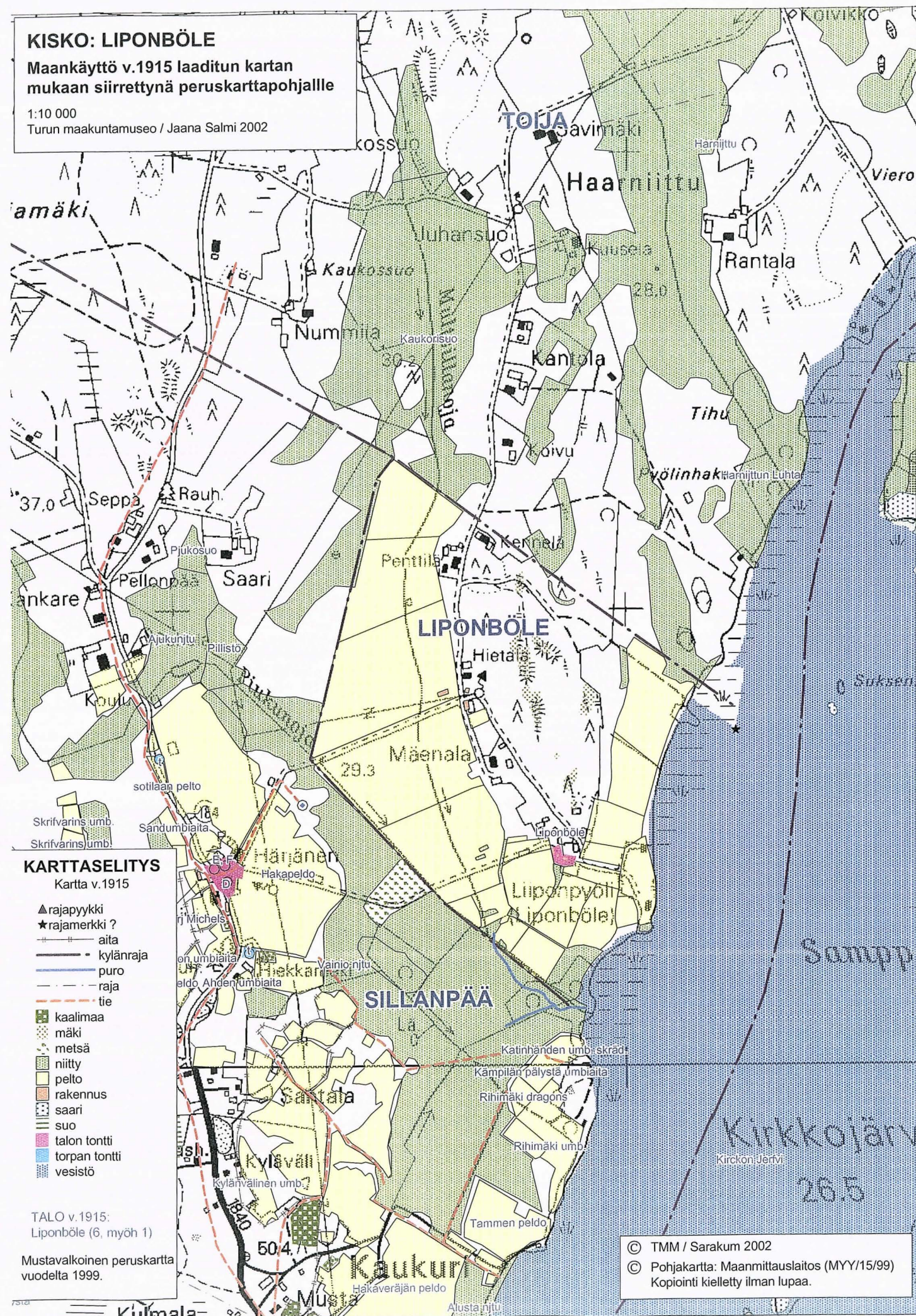
Liponböle on hiljainen muutaman hajallaan olevan tilan peltovaltainen kylä, johon kuuluu pitkä alue Kirkkojärven länsirantaa. Varsinaista keskusaluetta kylällä ei ole. Kaksi peltotietä johtaa Kaukurin kylän Härjäsen ohi Liponböleen.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Kisko	Liponböle	19
ARVOALUE	ARVOTUS	
Yksinäistalon tontti	Seudullinen	

KUVAUS
Liponbölen kantatila vanhalla tontillaan. Asuinrakennus 1920-luvulta, ulkorakennukset 1900-luvun alkupuoliskolta tai vanhempia, mm. riihi ja savusauna.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Liponböle	81
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Liponböle	Paikallinen	

Torppa. Entinen Mommolan kartanon torppa (?). Päärakennus 1928, muutokisa 1980. Navetta, sauna, riihi, lato, puimala ja muorintalo 1920-luvulta. Autotalli ja sauna n. 1970-l.



KUNTA
Kisko

KYLÄ / KAUPUNGINOSA
Marttila

Maisema

Vuosisadat melko samanlaisena säilynyt viljelymaisema, jossa kylätien laidoilla sijaitsevat pellot ja taaempaa ovat metsät. Asutusta on harvassa, kylätien molemmin puolin on muutama lohkotila peltoineen ja pitkä Hirsijärvi reunustaa kylän itälaitaa.

Historia

Marttilan kylä on syntynyt 1400-luvulla, jolloin vuoden 1540 maakirjan mukaan siellä oli yksi talo, Marttila. Marttila ja viereinen Bergvik kuuluivat keskiajalla Perttelin Valkjärven jakokuntaan. Marttilan rälssitila nautti säterivapautta 1590-luvulta vuoteen 1683 asti. Vuonna 1691 tila tuli isossa reduktiossa kruunun haltuun ja siitä tehtiin sotilasvirkatalo. Tilan maista lohkottiin v.1795 Bergvik-niminen tila. Tilan haltija vaihtui 1700-luvulla melko tiuhaan tahtiin, kuitenkin se säilyi koko ajan sotilaspäällystön hallinnassa. Autonomian ajalle tullessa tämä kapteenipuustelli ei enää ollut sotilasvirkamiesten hallussa. Vuoden 1865 henkikirjoissa Marttilassa on mainittu olleen 4 torppaa. Samana vuonna mainitaan Marttilan tilaa viljelleen Kiskon ainoan lampuodin Kustaa Kaveniuksen.

Nykytila

Marttilan kylätiellä ei ole läpikulkua mihinkään, tie johtaa Hirsijärven eteläreunaan ja päättyy sinne, joten Marttila (samoin kuin Bergvik) ovat eristyksissä muusta Kiskon kunnasta. Kylässä ei ole palveluita eikä kylään ei ole tullut juurikaan uutta asutusta, vaikka kaunis Hirsijärvi on kylän laidassa.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Kisko	Marttila	21
ARVOALUE	ARVOTUS	
Marttila	Seudullinen	

KUVAUS
Marttilan yksinäistalo mainitaan asiakirjoissa 1500-luvulla. Rälssitila 1590-1683, reduktion jälkeen sotilasvirkatalo. Asuinrakennus 1930-l, laajennettu 1970-l.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Marttila	83
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Marttila	Historiallinen	

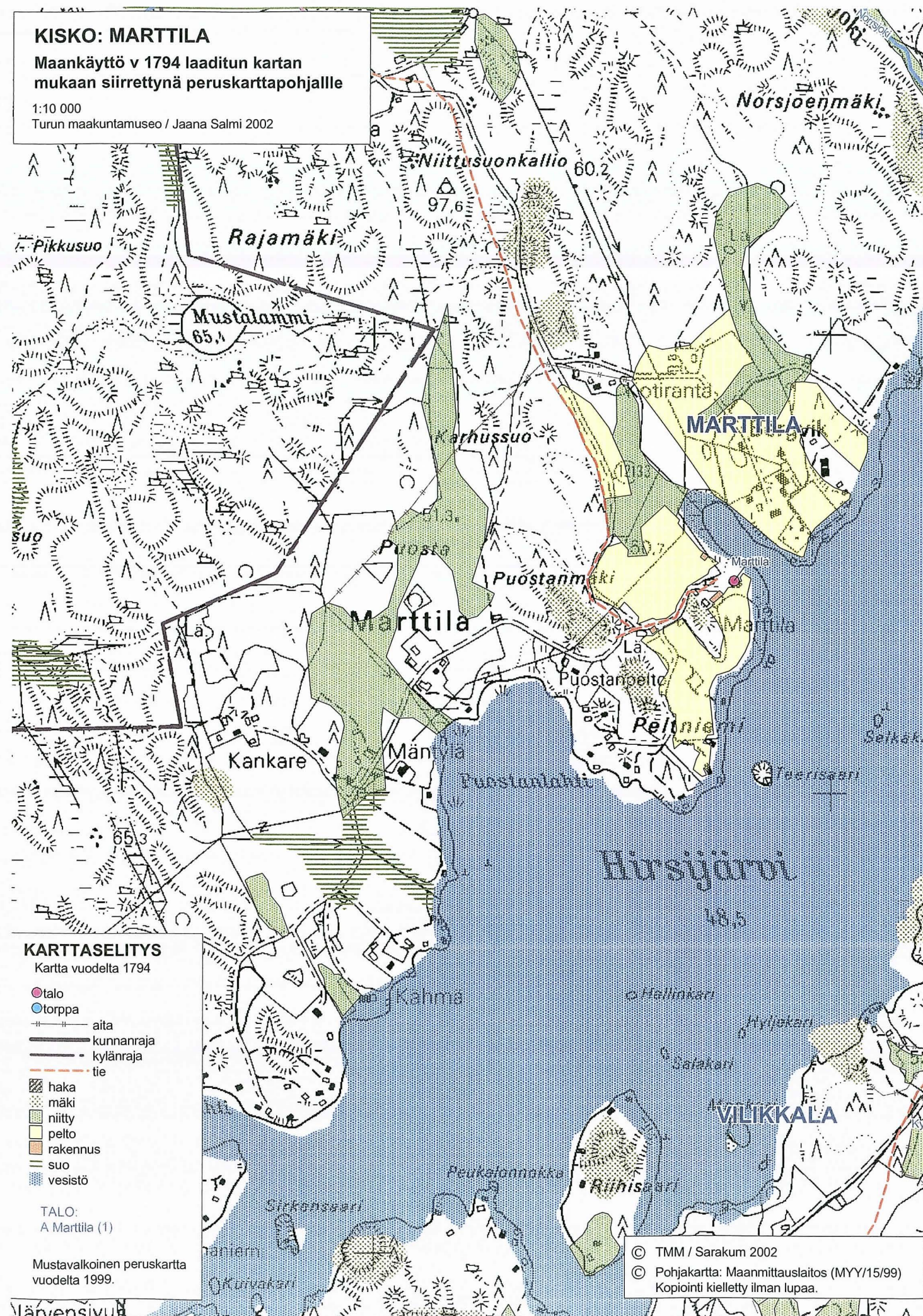
Kantatila, rälssitila. Asuinrakennus 1930-luvulta, jatkettu 1970-luvulla, ulkoasu 1970-luvulta. Pihapiirissä on aitta 1880-l ja navetta 1955.



KISKO: MARTTILA

Maankäyttö v 1794 laaditun kartan mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle

1:10 000
Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2002



KARTTASELITYS

Kartta vuodelta 1794

- talo
- torppa
- aita
- kunnanraja
- kylänraja
- tie
- haka
- mäki
- niitty
- pelto
- rakennus
- suo
- vesistö

TALO:
A Marttila (1)

Mustavalkoinen peruskartta
vuodelta 1999.

© TMM / Sarakum 2002
© Pohjakartta: Maanmittauslaitos (MYY/15/99)
Kopiointi kielletty ilman lupaa.

KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA
Kisko Metola

Maisema

Metolaan Sillanpään kautta tultaessa on tien läntisellä puolella metsikkö, jonka laittaa Metsolantie kaartaa. Metsikön pohjoisrinteessä sijaitsevat Tiikkalan rakennukset ja pohjoiseen sekä länteen aukeavat peltoalueet. Kauempana pohjoisessa on peltojen takana nähtävissä Eskola, kylän toinen kantatila. Metolanjoki seurailee pohjoisessa Metolan ja Sillanpään kylien välistä rajaa. Eskola sijaitsee erikseen Metsolantien ja Ylikulmantien risteyksessä ainoana tilana. Metolanjoki kulkee idässä pellon poikki haarautuen Kyrönojaksi ja Tieksmäenjoeksi, pohjoisessa alkaa Tieksmäen kylä ja kauempana lännessä metsän takana on Naarjärvi ja Kiskon/ Perniön kunnanraja.

Historia

Metola (entinen Metsola) mainitaan 1540 maakirjassa kolmitaloisena kylänä, jonka jakokunnassa oli tytärkylänä Sillanpään kylä. Metsolan kylällä on ollut omistuksia myös Tieksmäen kylässä ja Kaukurin tytärkylä Honkapyöli oli kokonaan Sillanpään kylän sisällä. Tämän voi tulkita niin, että Kaukuri, Metsola ja Tieksmäki olisivat ehkä muodostaneet yhteisen jakokunnan. Kylässä on ollut kolme kantatilaa: Sonnin kahtia jaettu ratsutila ja Eskolan tila vielä 1700- ja 1800 -luvulla, Sonnin tiloista yhdistettiin 1900-luvun alussa Tiikkala toiseksi kantataloksi ja Eskola jäi toiseksi kantatilaksi.

Nykytila

Metolan kylä on laajaa, alavaa peltoaluetta, jonka koillislaidalla kulkee Metolanjoki. Lännessä ja etelässä on metsäisiä mäkiä, joiden laidoilla on harvaan asutusta. Kylässä ei ole palveluita ja kahden kantatilan välinen etäisyys on toista kilometriä. Tässä välissä on alavat peltoalueet ja Metsolan tie kulkee peltojen välissä. Kylä on säilyttänyt maisemalliset piirteensä melko samoina eikä uhkia ole nähtävissä.

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO
Kisko Metola 22
ARVOALUE ARVOTUS
Eskolan talon tontti Seudullinen

KUVAUS

Kantatilan talouskeskus vanhalla kylätontilla. Peltokumpareen ympäröimällä tila-alueella on hyvin säilynyt pihapiiri, jonka rakennuskanta on alunperin 1900-luvun alusta.

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO
Kisko Metola 23
ARVOALUE ARVOTUS
Tiikkalan tilan tontti Paikallinen

KUVAUS

Tiikkalan tila on muodostettu 1700-luvulla entisestä Sonnin ratsutilasta, joka on ollut olemassa jo 1500-luvulla ja siihen 1690-luvulla liitetystä Eerolan augmenttitilasta. Asuinrakennus 1850-l, ulkoasu 1930-l. Talousrakennuksia 1900-l:n alusta.

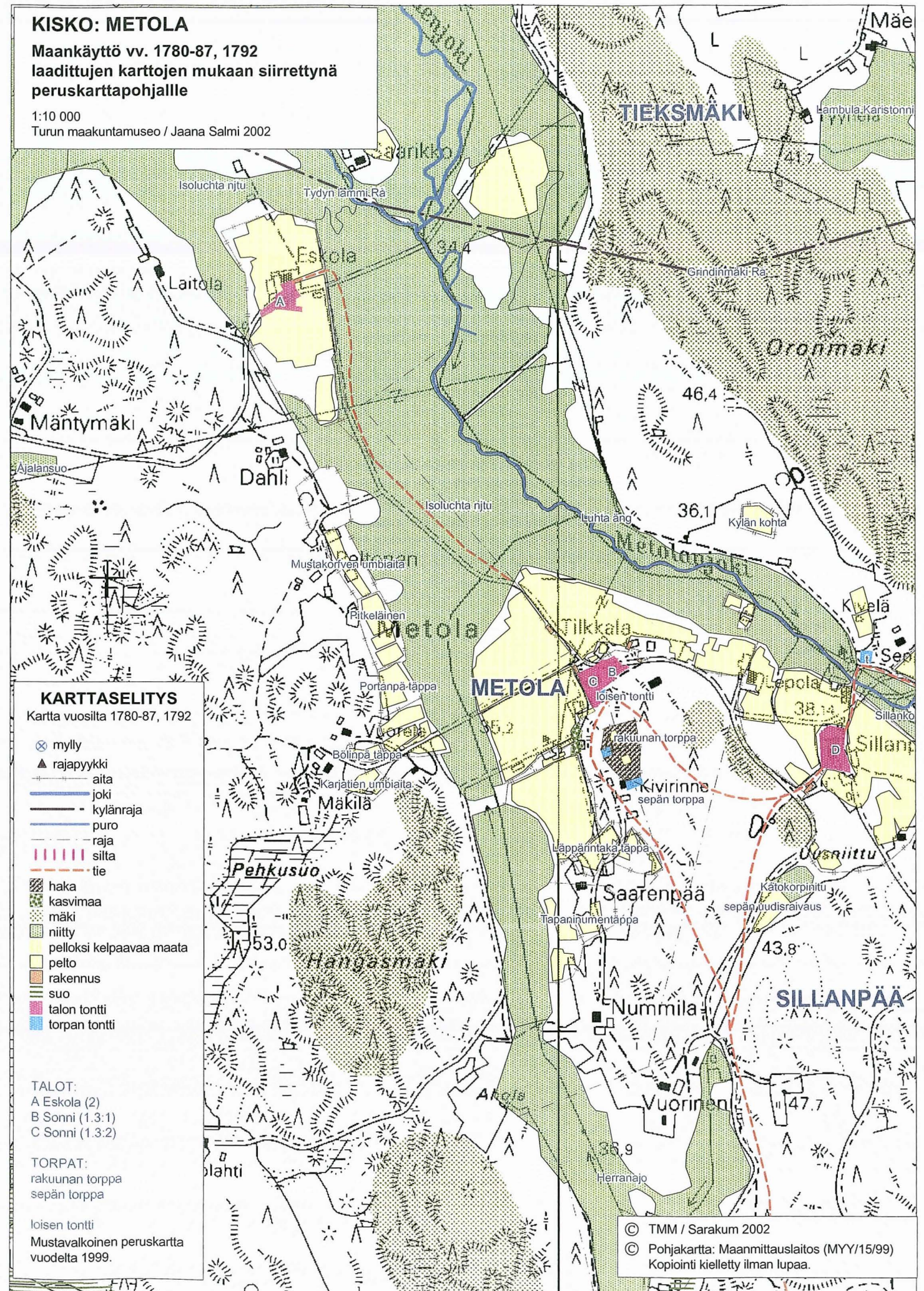
KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Metola	84
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Eskola	Paikallinen	

Kantatila vanhalla tontillaan. Talonpoikaistalo 1900-luvun vaihteesta. Navetta 1920-luvulta, vaja ja sauna 1950-60-luvulta.



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Metola	85
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Tiikkala	Paikallinen	

Kantatila. Talonpoikaistalo 1850-luvulta, huvilatyylinen ulkoasu 1930-luvulta. Työväen asuinrakennus sekä toinen pieni asuinrakennus 1850-luvulta, navetta, kuivuri ja lato 1900-luvun alusta.



KUNTA
Kisko

KYLÄ / KAUPUNGINOSA
Orijärvi

Maisema

Orijärven kylä sijaitsee Orijärven rannalla muutama kilometri Kiskontieltä lounaaseen, lähellä kirkonkylän länsilaitaa. Kyläkeskus sijoittuu vanhan sinkki- ja kuparikaivoksen ympärille, jonka laidalla on vesitäyttöinen entinen kaivoslouhos. Kaivosalueella on paljon murskattua kiviainesta Kaivostien tien molemmin puolin ja pitkin Orijärven pohjoisrantaa on kaivoksen työntekijöiden asuntilat ja torpat. Alue on metsäistä ja mäkiä eikä avoimia peltomaisemia ole.

Historia

Orijärven kylästä on keskiaikaisissa lähteissä varhasin maininta vuodelta 1513. Paavo on ollut kylän toinen kantatalo, joka yhdistettiin v. 1912 Johannesvik-nimisen kantatalon kanssa Paavo-Johannesvikiksi. Orijärven alue on ollut rikas alue malmiesiintymisistään, jotka havaittiin jo 1700-luvulla, jolloin kaivoskylä on syntynyt. Malmirikkautta on läheisillä seuduilla paljon ja Orijärveltä Orjanperälle päin länteen on joskus sijainnut myös Malmbergin louhos. Orijärven kylä on ollut aikanaan kiinteä kaivoskylä, jossa on tuotettu itse kaikki tarpeellinen kaivoksen väelle. Kaivoksen palkolliset ovat kasvattaneet karjaa, kylässä on ollut kauppa ja hautausoimisto, sähköä on tuotettu omiin tarpeisiin.

Nykytila

Kaivosalue on Fiskarsin Vaskitehdas -niminen kiinteistökokonaisuus kartanoineen on nykyisin Outokummun kokous- ja koulutustiloina. Jäljellä oleva keskeinen rakennuskanta on huolella kunnostettu ja pidetty ulkoisesti alkuperäisessä asussaan (sisätilat on modernisoitu), mutta entinen 2-kerroksinen työntekijöiden asuintalo on jätetty tyhjillään rapistumaan. Se on kookas ja vaatisi paljon kunnostusta, mutta siitä saisi kylän elävoittämiseksi esimerkiksi yhteisiä tiloja. Kylässä on vakinaisia asukkaita jonkin verran, mutta enimmäkseen kesäasukkaita.

KUNTA
Kisko

ARVOALUE
Orijärven kaivos

KYLÄKOSA
Orijärvi

ARVOTUS
Valtakunnallinen

KOHDENO
24

KUVAUS

Orijärven kaivostoiminta aloitettiin jo 1700-luvulla. Ruukin kartano n.1750, runsaasti vanhaa rakennuskantaa. Kaivosalueella vedenpeittämät avolouhokset. Paikalla oli kyläyhteisö kauppoineen 1950-luvulle saakka . SU:2 442. RKY 1993, n:o 51.



KUNTA
Kisko

ARVOALUE
Paavon vanha tontti

KYLÄKOSA
Orijärvi

ARVOTUS
Seudullinen

KOHDENO
25

KUVAUS

Paavon tila on sijainnut nykyisellä paikallaan ainakin 1700-luvulta lähtien. Tilan hyvin säilynyt vanha pihapiiri sijaitsee suojellun niityn kupeessa.

KUNTA
Kisko

KIINTEISTÖ
Fiskarsin Vaskitehdas

KYLÄ
Orijärvi

ARVOTUS
Valtakunnallinen

KOHDENO
86

Kaivosalue. Ruukin kartano n. 1750, muutoksia 1897, arkkitehti Aarno Ruusuvoori 1965. Runsaasti vanhaa rakennuskantaa ja maisemallisesti merkittävät vedenpeittämät avolouhokset. (RKY1993,51)

KUNTA
Kisko

KIINTEISTÖ
Hepolahti

KYLÄ
Orijärvi

ARVOTUS
Paikallinen

KOHDENO
87

Torppa. Asuinrakennus 1874, uusittu 1960-luvun vaihteessa. Navetta, vaja ja puimala ovat 1900-luvun vaihteesta ja sauna 1930-luvulta.



KUNTA
Kisko

KIINTEISTÖ
Paavo

KYLÄ
Orijärvi

ARVOTUS
Seudullinen

KOHDENO
88

Kantatila. Asuinrakennus 1800-luvun puolelta, on kunnostettu maltillisesti. Talousrakennus ja kaksi aittaa 1900-luvun vaihteesta sekä sauna 1920-luvulta.



KUNTA
Kisko

KIINTEISTÖ
Sinisalo

KYLÄ
Orijärvi

ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
89

Lohkotila. Asuinrakennus 1920-30-luvulta, samoin pihassa oleva saunarakennus.

KUNTA
Kisko

KIINTEISTÖ
Vuorela

KYLÄ
Orijärvi

ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
90

Asutustila. Asuinrakennus 1929, sauna ja vajarakennus samalta ajalta sekä uudehko erillinen ulkokuone.

KISKO: ORIJÄRVI

Maankäyttö v.1779 laaditun kartan mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle

1:10 000

Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2002



KARTTASELITYS

Kartta v.1779

- kaivoskuilu
- mylly
- oletettu talon paikka
- rajapyykki
- torppa
- aita
- kylänraja
- puro
- tie
- mäki
- niitty
- pelto
- rakennus
- saari
- suo
- vesistö

TALOT:

- Johannesvik ? (1)
- Paavo ? (2)

TORPAT:

- Häpolahden torppa
- Niemen torppa

Mustavalkoinen peruskartta
vuodelta 1999.

© TMM / Sarakum 2002

© Pohjakartta: Maanmittauslaitos (MYY/15/99)
Kopiointi kielletty ilman lupaa.

KUNTA

KYLÄ / KAUPUNGINOSA

Kisko

Paikkarböle

Maisema

Paikkarböle sijaitsi Viiarin ja Kurkelan kylän välissä. Se oli todennäköisesti autiopyöli, sillä mainintoja asutuksesta ei löydy. Alueella on metsää, mäkeä ja siellä täällä niittymaita. Alueen Kurkelänkylän puoleisella laidalla laskee Hangasoja Kurkelanjokeen.

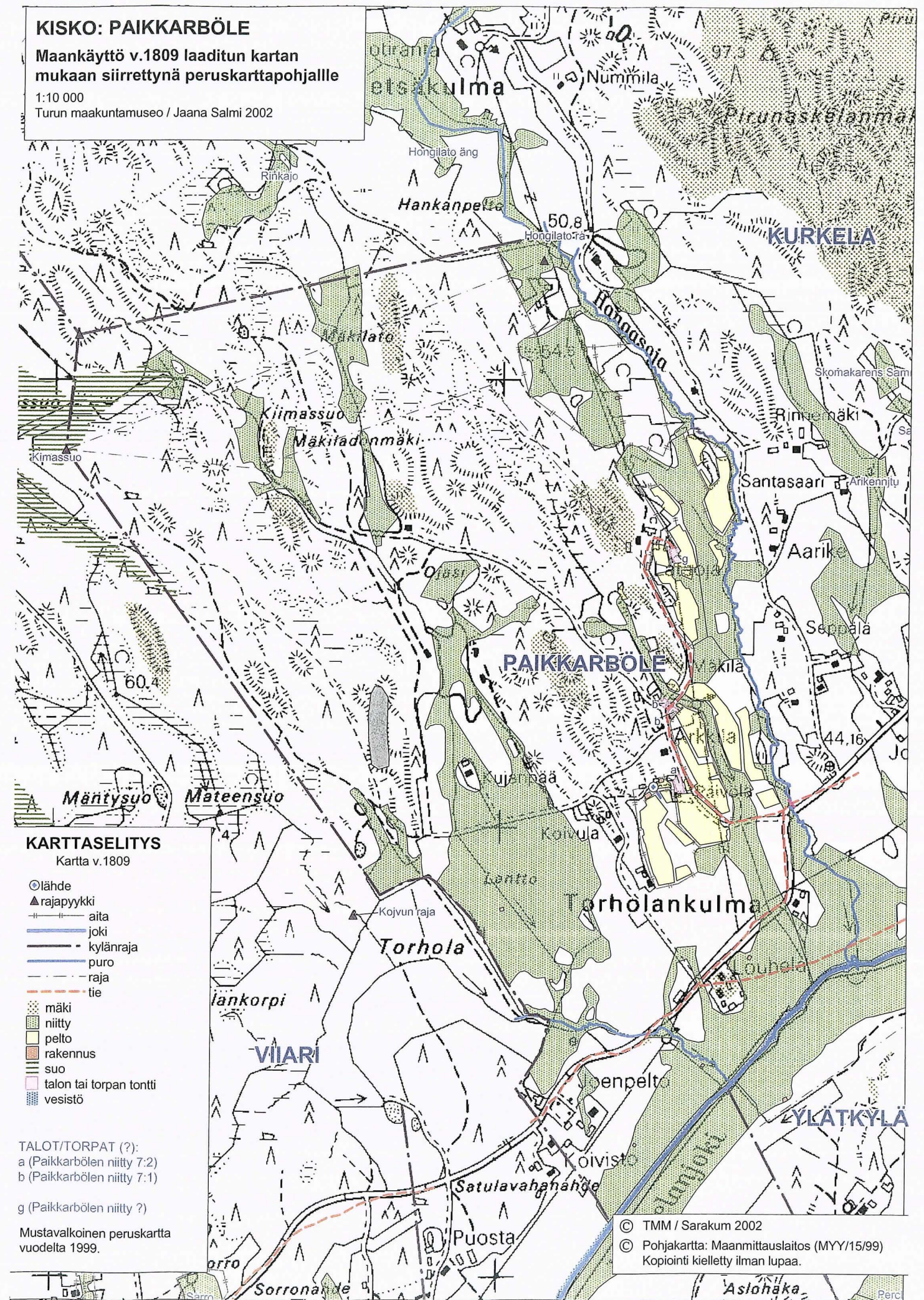
Historia

1540 maakirjoissa on lueteltu kylien lisäksi myös kylien viljelymaina autiopyölit. Paikkarböle kuului Kurkelan ja Viiarin kylien nautintaan.

Nykytila

Paikalliset asukkaat eivät enää tunteneet Paikkarbölen aluetta eikä nimeä.

KISKO: PAIKKARBÖLE
Maankäyttö v.1809 laaditun kartan
mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle
1:10 000
Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2002



KUNTA
Kisko

KYLÄ / KAUPUNGINOSA
Sammalo

Maisema

Sammalo sijaitsee Kiskon ja Suomensjärven rajalla. Eteläisenä naapurina on Vilikkalan kylä. Idässä Sammalon niemeä reunustaa Hirsijärvi, jota ei juuri näe metsän takaa. Vilikkalantien laidoilla on kylän pellot ja metsä reunustaa niitä etäämpänä.

Historia

Vanhoissa asiakirjoissa Sammalo ja Vilikkala muodostavat kyläparin. Sammalon kylä mainitaan kymmenluettelossa vuodelta 1552, jolloin sieltä mainitaan kaksi isäntää. Maakirjassa kylä esiintyy vasta vuonna 1589, jonka jälkeenkin Vilikkalasta ja Sammalosta mainitaan vain yhteinen taloluku. Sammalo on todennäköisesti Vilikkalaa nuorempi ja syntynyt uudisasutuksen myötä. Sammalon kantatiloja olivat Pallus ja Alhainen (Mälli). Pallus päätyi Alhaisten hallintaan 1858 ja vuonna 1922 talot yhdistettiin Sammalon yksinäistaloksi.

Nykytila

Sammalon tila sijaitsee peltojen keskellä vanhalla kyläalueella Vilikkalantien länsipuolella ja sen päärakennus näkyy hyvin tielle. Sammalo sijaitsee niemellä, joka kurottuu Hirsijärveen sen pohjoisella itälaidalla. Muuta asutusta on kylässä vähäisesti.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Kisko	Sammalo	27
ARVOALUE	ARVOTUS	
Vanha kylätontti	Seudullinen	

KUVAUS

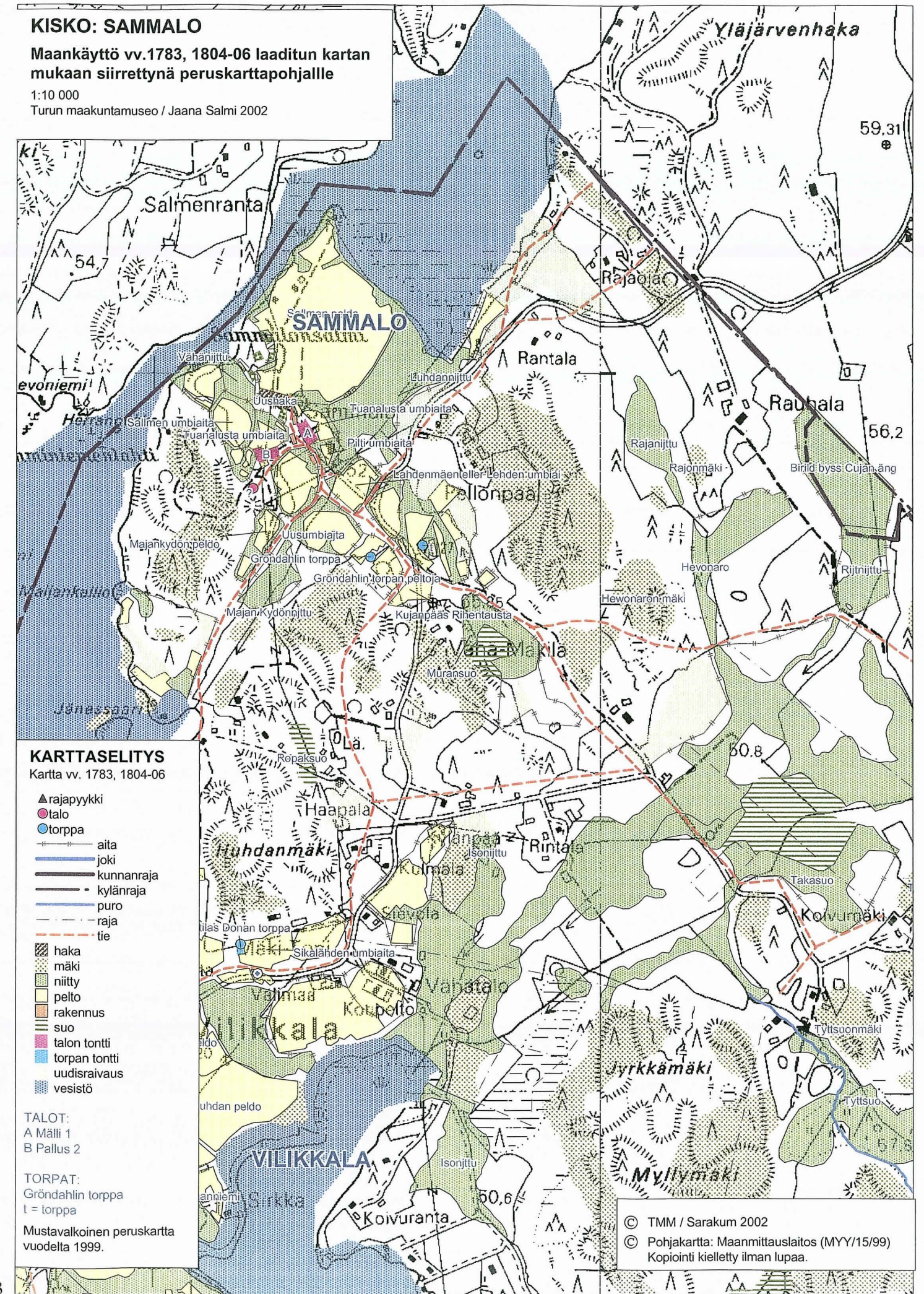
Sammalon kyläkeskus, jossa jo 1500-l. ovat sijainneet kylän kaksi kantatilaa Pallus ja Alhainen (Mälli), jotka myöhemmin yhdistettiin Sammalo-nimiseksi. Talonpoikaistalo 1900-luvun vaihteesta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Sammalo	97
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Sammalo	Paikallinen	

Kantatalo. Talonpoikaistalo 1900-luvun vaihteesta. Kaksi hirsiaittaa ja riihi 1800-luvulta (?).



KISKO: SAMMALO
Maankäyttö vv.1783, 1804-06 laaditun kartan mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle
1:10 000
Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2002



KUNTA
Kisko

KYLÄ / KAUPUNGINOSA
Sillanpää

Maisema

Sillanpään tila näkyy laajalle ympäristöön Metsolan kylätielle korkean sijaintinsa vuoksi. Tila sijaitsee Metsolantien eteläisellä mäellä heti Metolanjoen ylittävän puusillan jälkeen. Sepän tila sijaitsee Oronmäellä vastapäätä Sillanpään tilan mäkeä, välissä kulkee Metsolantie ja Metolanjoki. Koillisessa on metsäalue. Kaakossa näkyy lähin naapuri Mäkirinne ja idässä metsän takana on Niemelän tila. Vanha kylätie on kulkenut Sillanpään pihapiirin läpi poiketen sen kohdalla nykyisestä tielinjasta. Muuten nykyinen tie seurailee vanhaa tielinjaa.

Historia

Sillanpää on Metsolan jakokunnan sisälle syntynyt myöhäiskeskiaikainen tytärkylä. Kylä on asutettu Meltolasta käsin. V. 1540 kylässä oli kaksi taloa ja vuoden 1634 jälkeen enää yksi, eli Sillanpää -niminen kantatila. Talonhaltijaluettelossa mainitaan Sillanpään omistajat vuodesta 1540 lähtien. Pohjoisessa Metsolantien toisella puolella on mäkitupa-alue, jossa mm. Sepän tilan mäellä on Kiskon läntisen alueen kivikautinen asuinpaikka.

Nykytila

Sillanpään kantatila sijaitsee näkyvästi kylän toisella keskeisellä mäellä ja siitä koilliseen on mäkitupa-alue. Näiden keskellä kulkee Metsolantie ja Metolanjoki, jonka ylitse kulkee silta yhdistäen kylämäen ja mäkitupa-alueen. Kylässä ei ole enää palveluita, mutta 1900-luvun puolivälissä ja jälkeenkin oli Metsolantiellä kioski.

KUNTA
Kisko

KYLÄKOSA
Sillanpää

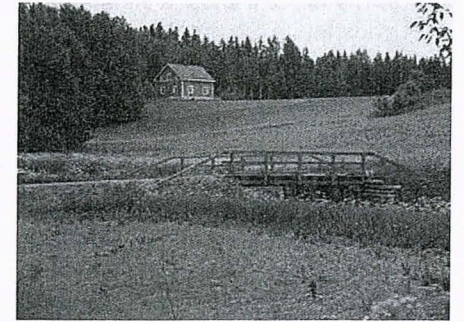
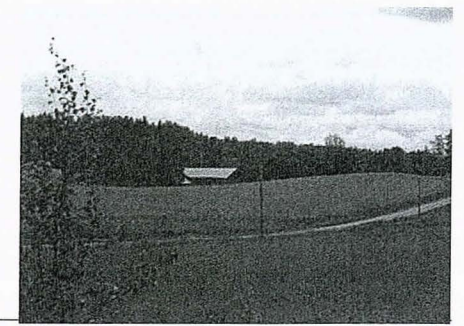
KOHDENO
28

ARVOALUE
Kylätontti ja mäkitupa-alue

ARVOTUS
Seudullinen

KUVAUS

Sillanpään (päärakennus 1919) ja Sepän (päärakennus 1930-l) kantatilat vanhoilla tonteillaan. Ytehäinen mäkitupa-alue. Sepän tilan alueella kivikautinen asuinpaikka (SU:2 431).



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Sillanpää	98
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Lepola	Maisemallinen	

Palstatila. Asuinrakennus on rakennettu ennen 1920-lukua, kuistiosa lisätty myöhemmin. Sauna ja navetta ovat samalta ajalta. Sijaitsee mäkkikumpareen päällä maisemallisesti näkyvällä paikalla.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Sillanpää	99
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Mäkirinne	Maisemallinen	

Lohkotila. Asuinrakennus 1930, peruskorjattu 1980-90-l, Kanalarakennus 1930-l.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Sillanpää	100
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Niemelä	Maisemallinen	

Lohkotila. Asuinrakennus 1936. Navetta, vaja, tiilikasiini, kellari ja sauna 1930-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Sillanpää	101
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Seppä	Maisemallinen	

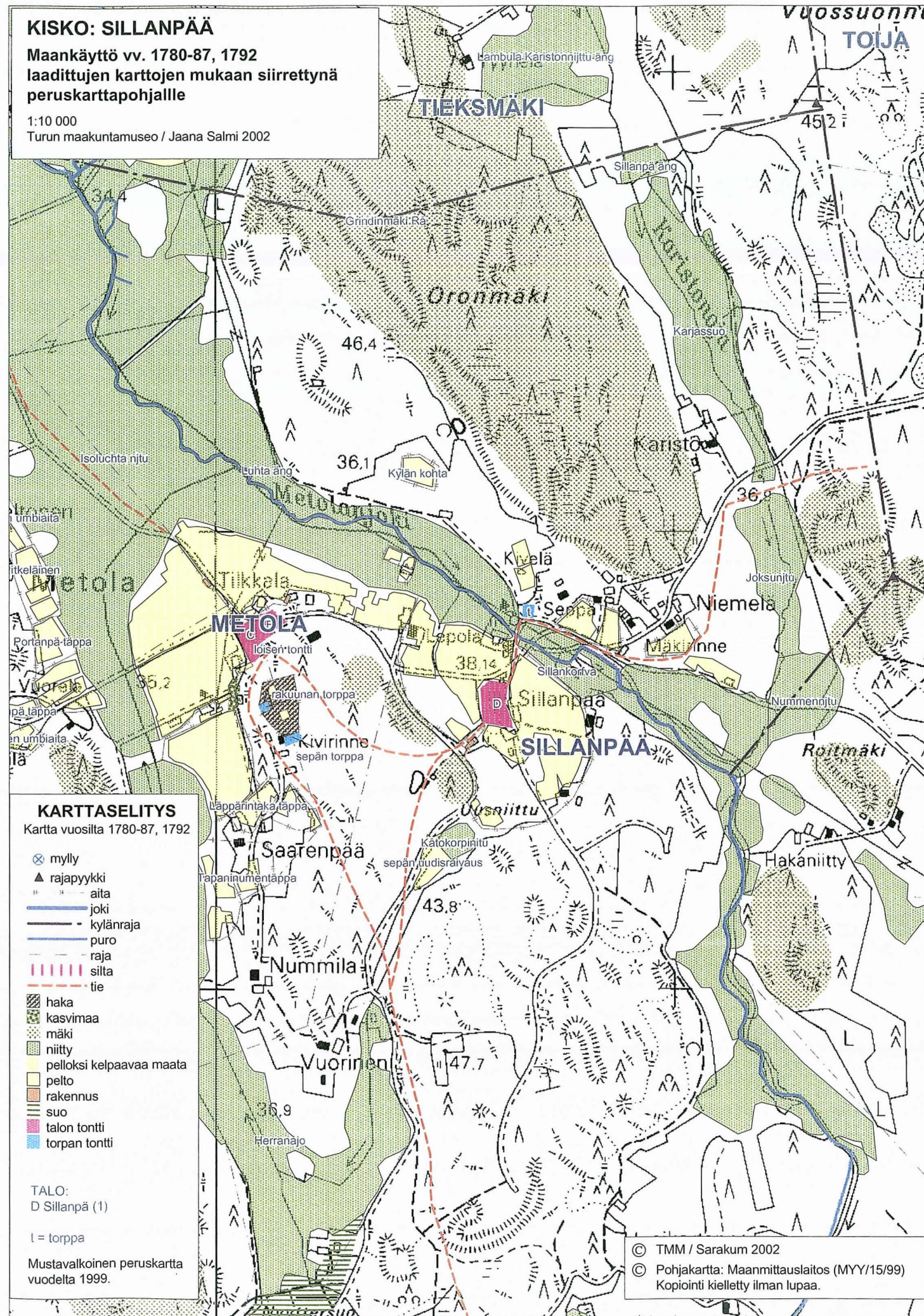
Lohkotila. Asuinrakennus 1939. Vaja, kanala, lato ja toinen pieni asuinrakennus 1930-40-luvuilta. Laaja kiviakautinen asuinalue peltorinteellä (SU:2 431).

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Sillanpää	102
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Sillanpää	Seudullinen	

Kantatalo. Mansardikattoinen talonpoikaistalo 1919. Pihapiirissä runsaasti vanhaa rakennuskantaa, mm. navetta, karjarakennus ja aitta 1900-luvun alusta, syytinkitalo 1940-luvulta?, toinen asuinrakennus 1920-luvulta.



KISKO: SILLANPÄÄ
 Maankäyttö vv. 1780-87, 1792
 laadittujen karttojen mukaan siirrettynä
 peruskarttapohjalle
 1:10 000
 Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2002



KUNTA
Kisko

KYLÄ / KAUPUNGINOSA
Sorttila

Maisema

Sorttilan kylämäki sijaitsee Kurkelanjärven länsilaidalla. Vanha kylätie on kulkenut samasta paikasta kuin nykyinenkin Sorttilantie jakaen kylämäen asutuksen niin, että tien länsipuolelle jää Alhan tila ja itäiselle puolelle Ylhä ja Sortin tila. Pellot ympäröivät kylämäkeä, jolta on näköala Kurkelanjärvelle ja rannan itään viettävällä peltorinteellä on kivikautinen asuinpaikka. Luoteessa näkyy seuraavan kylän, Svartelanbölen, rakennuksia. Lännessä on naapurikylänä Ylötkylä ja pohjoisessa Liuhto sekä Kurkela. Etelässä ja kauempana lännessä on metsäaluetta.

Historia

Sorttilan kylä on todennäköisesti Ylötkylän kantakylä, sillä Sorttilan Alhan talolla on niitty Ylötkylässä. Siellä on saattanut sijaita joskus myös kylän neljäs talo, Kaukmäki?.

Sorttilan kylästä löytyy keskiaikainen maininta v. 1552 kymmenysluettelosta, jolloin kylä on ollut nelitaloinen. Tämän jälkeen yksi Sorttilan taloista on autioitunut ja kylästä mainitaan vain kolme taloa. Kantatilat ovat Alha, Ylhä ja Sortti. Torppia kylässä ei näy olleen.

Nykytila

Kylän kantatilat ovat vanhoillaa paikoillaan kylämäellä, jolta on hyvät näköalat itään Kurkelanjärvelle ja muihin ympäröiviin kyliin. Sorttilantie kulkee Kurkelasta peltoalueiden läpi Sorttilan kylämäelle ja jatkaa sitten etelään Kärkelän ja Jylyn läpi Salo-Kisko-Karjalohja -tielle. Kylässä ei ole palveluja.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
Kisko	Sorttila	29
ARVOALUE	ARVOTUS	
Sorttilan kyläalue	Seudullinen	

KUVAUS

Kylämäellä vanhoilla tonteillaan sijaitsee edelleen kylän kolme kantataloa Alha, Ylhä ja Sortti. Kurkelanjärveen viettävällä rinnepellolla on kivikautinen asuinpaikka (SU-kohde 634).

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Sorttila	103
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Alha	Historiallinen	

Kantatila. Omakotitalo 1960-luvulta. Vaarintalo 1800-luvun lopulta, aitta ja vaja 1900-l. alusta.

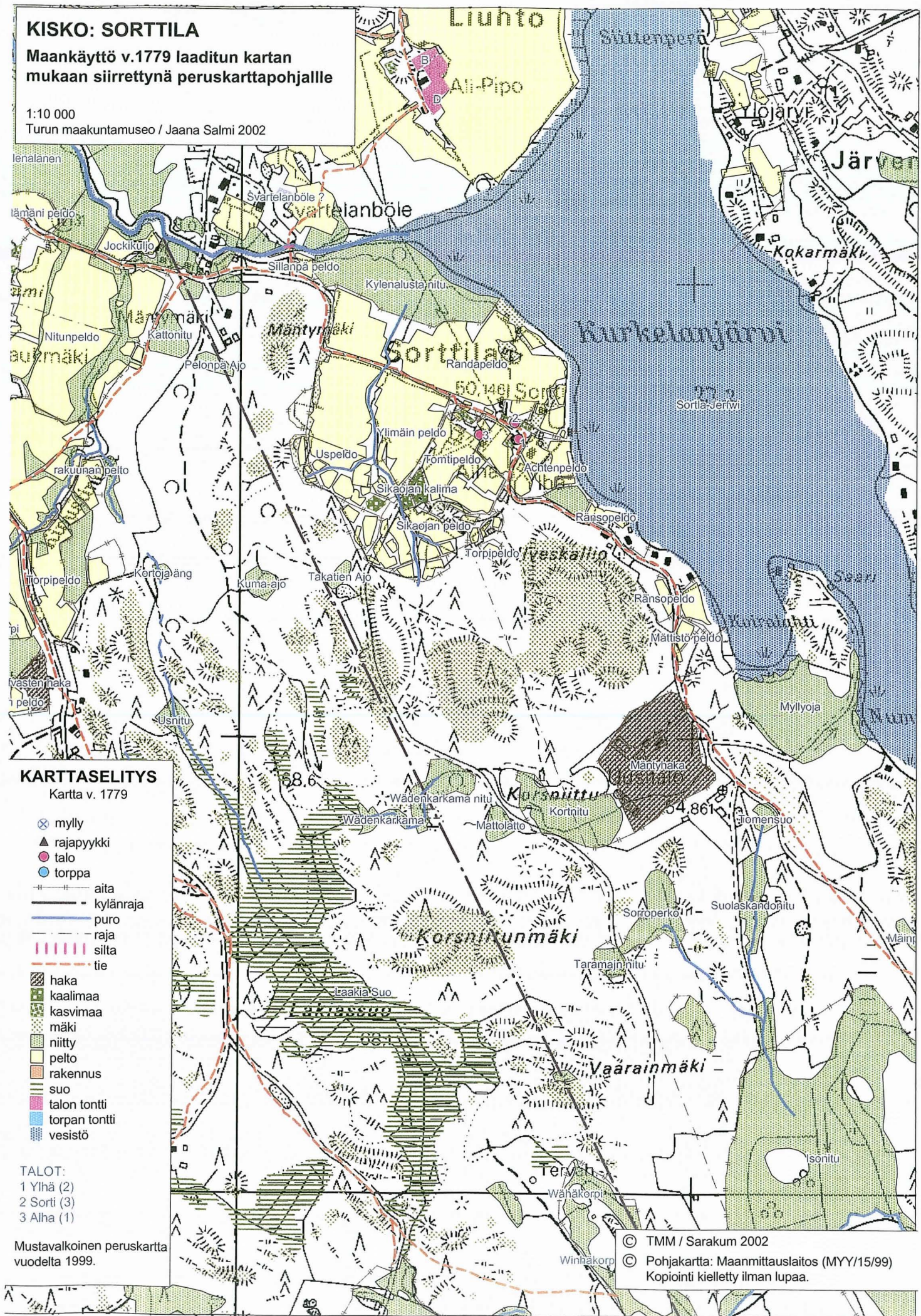
KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Sorttila	104
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Sortti	Paikallinen	

Kantatila. Asuinrakennus 1940-luvulta, kanala 1930-luvulta ja vaja 1920-luvulta. Sortti, kivikautinen asuinpaikka itään viettävällä peltorinteellä. Maasto hiekkapeltoa (SU-kohde 634).



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Sorttila	105
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Ylhä	Paikallinen	

Kantatila. Talonpoikaistalo 1924, hirsiaitta ja muita ulkorakennuksia 1900-luvun alusta.



KUNTA

Kisko

KYLÄ / KAUPUNGINOSA

Tieksmäki

Maisema

Tila sijaitsee avoimien peltojen keskellä Tieksmäentien pohjoisella puolella. Lännessä on pellon takana muuntaja ja Lampolan tilan rakennukset, pohjoisessa on Luostarinmäki ja koulurakennukset, idässä tilan laidassa kulkee Tieksmäenjoki ja etelässä on laajat peltoaukeat aina Metolan kylälle saakka. Tila sijaitsee Tieksmäentien, Luhdantien ja Ylikulmantien risteyksessä. Pohjoisessa on Luhdantie ja Luostarinmäki, idässä metsäalue, etelässä aukeavat pellot ja lännessä on pellon takana lähin naapuri Heikkilä, joka on toinen kylän kantataloista.

Historia

Tieksmäen kylä oli mahdollisesti muodostanut Kaukurin ja Metsolan kanssa yhteisen jakokunnan. Tieksmäki mainitaan v. 1540 maakirjoissa nelitaloisena kylänä. Tilamäärä vaihteli vuosien 1540 ja 1711 välillä viidestä yhteen taloon. Talonhaltijaluettelossa mainitaan vain Heikkilä ja Lampola vuodesta 1540 lähtien. Torppia oli kuusi 1800-luvulla ja jo 1800-luvun puolivälissä Lampolassa oli 9 torppaa. 1900-luvun alkupuolella kylään on rakennettu Luostarinmäki-niminen kansakoulukiinteistö, joka on lopettanut toimintansa.

Nykytila

Peltoaukealla sijaitsevat Lampolan ja Heikkilän tilat muodostavan näkyvimmän osan kylästä. Muu asutus on vähäistä ja kylän vanha kansakoulu Luostarinmäki sijaitsee metsän keskellä kylän pohjoispuolella ja koulutoiminnan loputtua se on ollut yksityisessä omistuksessa. Palveluja ei kylässä enää ole.

KUNTA

Kisko

ARVOALUE

Vanha kylätontti

KUVAUS

Heikkilän ja Lampolan kantatilojen tontti. Lampolan päärakennus 1862, Heikkilän päärakennus 1900-luvun vaihteesta. Luostarinmäen kakasi koulurakennusta vuosilta 1916 ja noin 1930.

KYLÄKOSA

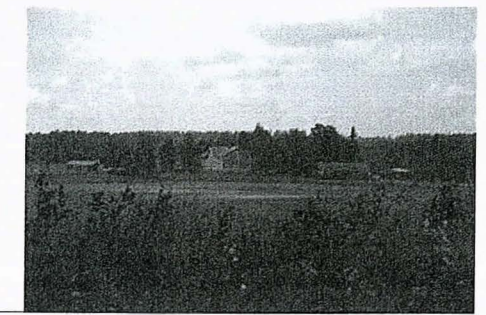
Tieksmäki

ARVOTUS

Seudullinen

KOHDENO

31



KUNTA Kisko
 KIINTEISTÖ Heikkilä
 KYLÄ Tieksmäki
 ARVOTUS Seudullinen
 KOHDENO 110

Kantatila. Talonpoikaistalo 1800-1900-luvukujen vaihteesta. Pienempi asuinrakennus, aitta, kanala ja rapattu tiilinen viljamakasiini 1900-luvun alkupuolelta.



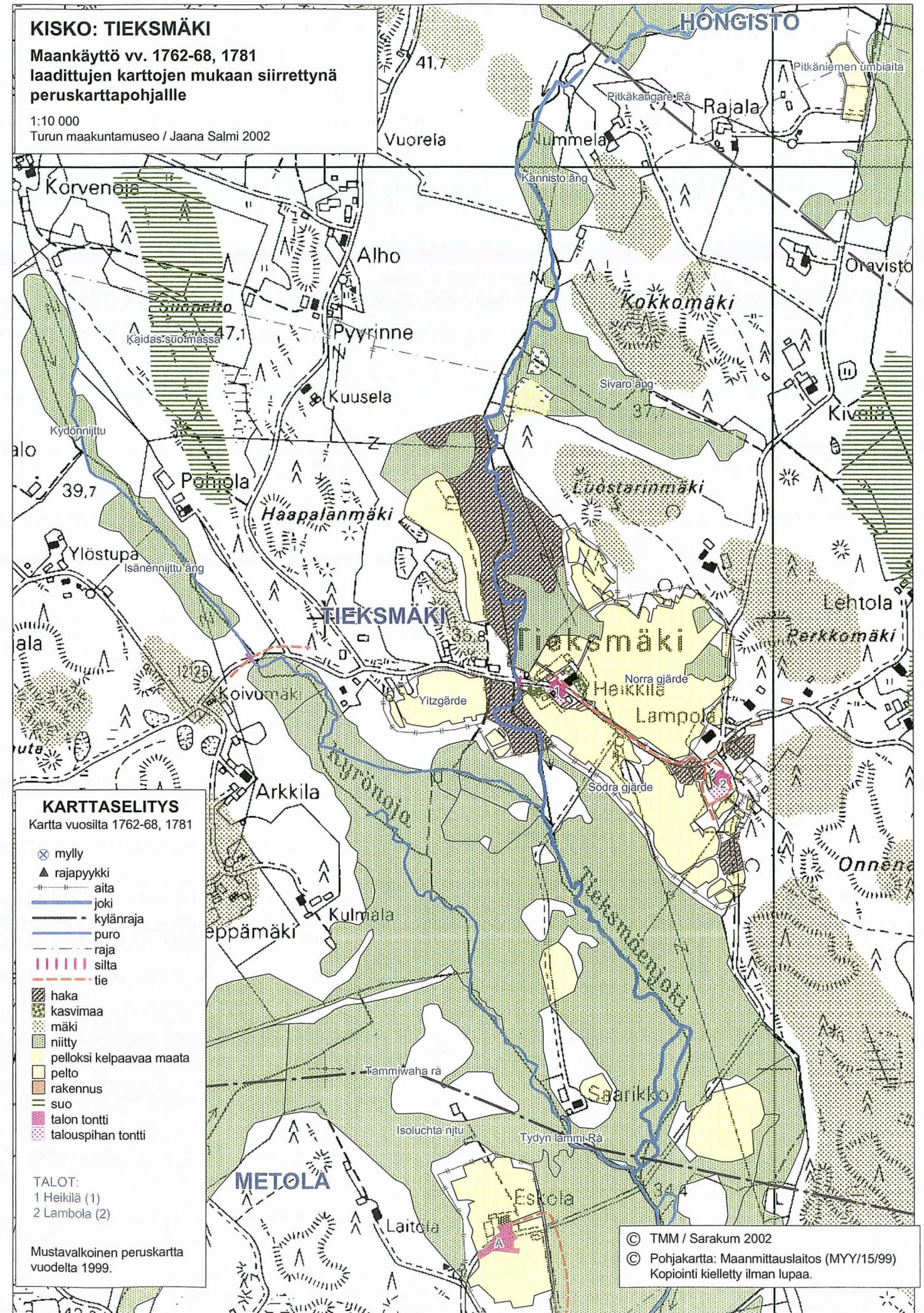
KUNTA Kisko
 KIINTEISTÖ Lampola
 KYLÄ Tieksmäki
 ARVOTUS Seudullinen
 KOHDENO 111

Kantatila. Talonpoikaistalo 1862, toinen asuinrakennus samalta ajalta, samoin makasiini ja aitta. Kivikautinen asuinpaikka metsärinteellä, SU-kohde 654.



KUNTA Kisko
 KIINTEISTÖ Luostarinmäki
 KYLÄ Tieksmäki
 ARVOTUS Seudullinen
 KOHDENO 112

Vanha koulukiinteistö 1900-luvun alusta. Kaksi koulurakennusta, joista toinen on rakennettu v. 1916, muutoksia 2002, toinen 1930-luvulla, muutoksia 1950-, 1980-l ja v. 2000.



KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA
Kisko Toija

Maisema

Luonto on vaihtelevaa, kumpuilevaa selänteen reunavyöhykettä, pelto-, metsä- ja järvimaisemaa. Toijan kylä sijaitsee Kiskon Kirkkojärven pohjoisrannalla ja asutus ulottuu hirsijärven etelä ja länsirannalle. Pohjoisraja ulottuu Marttilan kylään, koillispuolella Viikkala ja idässä Viiarin kylä, jonka alapuolella Kavaston kylä. Kaakossa sijaitsee Kirkonkylä ja etelässä Haapaniemi. Etelälounaassa Liponböle ja Sillanpää. Läntisenä naapurina Tieksmäen kylä ja luoteessa Hongisto.

Historia

Toijan kylässä on mahdollisesti ollut asutusta jo varhaiskeskiajalla. Vuoden 1540-maakirjassa mainitaan kaikki kylän 5 kantatila: 1 Mommola (ratsutila), 2 Skeppars (ratsutila), 3 Melleri (ratsutila) 4 Ilves, 5 Maunu. Skeppars liitettiin Mommolan tilaan 1780-luvulla, johon jo 1760-luvulla oli yhdistetty tila. Maunu yhdistyi Mellerin tilaan 1900-luvulla. Mommolan ja Mellerin talot sijaitsevat yhä vanhoilla kylätonteilla. Ilves on siirtynyt v. 1900 noin 100 m entiseltä kylätontilta.

Nykytila

Toijan keskustaajama on muodostunut suurimmaksi osaksi Ilveksen tilasta lohottulle maalle. 1920-luvulla rakennettu osuusmeijeri kylän keskustassa toimii nykyisin kunnantalona, jonka ympärille on kehittynyt kunnan kaupallinen keskusta.

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO
Kisko Toija 32

ARVOALUE ARVOTUS
Mommolan kartano ympäristö Valtakunnallinen

KUVAUS

Olemassa 1500-luvulla. Päätilana ent. Toijan ratsutila, johon yhdistettiin 1670-llla tila, joihin liitettiin v. 1781 Skepparsin ratsutila. Päärakennus 1782, siipirakennukset vanhempia, puisto, miljööalue, ent. voudintupa 1800-lta, mylly 1700-l (?).

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO
Kisko Toija 33

ARVOALUE ARVOTUS
Vanha kylätonttiialue Seudullinen

KUVAUS

Kylätontilla 1500-l 3 kantatila. Tontilla säilynyt Mellerin ratsutila, päärakennus 1850-lta. Pihapiirissä 1839 Melleriin yhdistetyn kantatila Maunun holvattu kivikellari. Kivinen viljamakasiini 1850-l. Ilveksen kantatilan rakennukset siirt.n.100m v.1900

KUNTA KYLÄ KOHDENO
Kisko Toija 113

KIINTEISTÖ ARVOTUS
Aitola Maisemallinen

Lohkotila, erotettu Kotirannantilasta 1930. Asuinrakennus valmistunut 1920-1930-luvulla. Peruskorjaus tehty 1988, jolloin aitettiin parveke ja huoneet vintille. Sauna rakennettu sisälle.

KUNTA KYLÄ KOHDENO
Kisko Toija 114

KIINTEISTÖ ARVOTUS
Alho Paikallinen

Torppa, jossa on 1700-luvulla rakennettuja osia. Laajennettu ja korjattu myöhemmin, kuisti tehty tod. Näk. 1940-luvulla. Lohottu Mommolan tilasta v. 1933.

KUNTA KYLÄ KOHDENO
Kisko Toija 115

KIINTEISTÖ ARVOTUS
Haapasalo Paikallinen

Ent. torppa (?), lohottu Mommolasta 1920, asuinrakennus 1800-luvun lopulta ? Navetta 1950-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	116
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Hietala	Maisemallinen	

Omakotitalo, joka on rakennettu 1920-luvulla ilmeisesti vanhan mäkituvan paikalle.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	117
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Ilves	Paikallinen	

Kantatalo. Talouskeskus siirtyntyt noin 100 metriä isojaon aikaiselta paikaltaan. Asuinrakennus rakennettu v. 1900. Peruskorjaus parhaillaan käynnissä. Kanala ja navetta 1900-l:n alusta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	118
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Jyvästö	Seudullinen	

Lainamakasiini, rakennettu luonnokivestä v. 1858, nykyisin näyttelytilana. Sijaitsee Ilveksen vanhalla kylätontilla.



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	119
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Järvelä	Paikallinen	

Torppa, joka on lohottu Kotirannan tilasta v. 1922. Asuinrakennus rakennettu 1900-luvun alussa. Kunnostettu 1970- ja 1990-luvuilla.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	120
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kanervo	Maisemallinen	

Ilveksen torppa, joka on lunastettu v. 1925. Asuinrakennus rakennettu 1920-1940-luvulla.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	121
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kaukossuo	Maisemallinen	

Paikalla on ollut torppa 1800-luvulla. Nykyinen asuinrakennus rakennettu 1924 (Ikkunat uusittu. 1988). Kuisti rakennettu uudelleen ja laajennettu. Lohottu Mommolasta 1933.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	122
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kiskola	Paikallinen	

1927 valmistunut seuraintalo. Urheiluseuran ja entinen suojeluskuntien talo. Tontti erotettu urheilukentästä 1937, urheilukenttä lohottu Melleristä 1926.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	123
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Koivisto	Maisemallinen	

Lohkotila erotettu Melleristä 1936. Asuinrakennus valmistunut 1930-luvulla.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	124
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Koivuharju	Maisemallinen	

Asuinrakennus valmistunut 1929. Lohkotila, erotettu Melleristä 1971.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	125
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Koivuranta	Maisemallinen	

Lohkotila, erotettu Maunun tilasta 1950. Asuinrakennus valmistunut 1935

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	126
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Koskiranta	Maisemallinen	

Lohkotila, erotettu Kauniston tilasta 1938. Asuinrakenus valmistunut 1938. Peruskorjaus kesken, kuisti rakennettu uudestaan ja laajennettu.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	127
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kotimäki	Maisemallinen	

Lohkotila, erotettu Kotirannan tilasta 1936. Asuinrakenus valmistunut 1935. Kuisti rakennettu todennäköisesti 1950-luvulla.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	128
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kotiranta	Maisemallinen	

Palstatila, erotettu Melleristä 1913. Nykyinen asuinrakennus laajennettu ulkorakennuksesta 1920-luvulla.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	129
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Krintilä	Maisemallinen	

Paikalla on sijainnut torppa 1700-luvulla. Nykyinen asuinrakennus on rakennettu 1900-luvun alussa. Peruskorjattu ja laajennettu 1970-l. (?).

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	130
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kukkeri	Paikallinen	

Mäkitupa, rakennettu 1900-luvun vaihteessa. Erotettu Mommolan tilasta 1984.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	131
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kuusela	Maisemallinen	

Lohkotila, asuinrakennus valmistunut 1920-luvulla. Kuisti rakennettu uudestaan ja laajennettu 1985. Lohotto Kotirannan tilasta 1925.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	132
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Laaksola	Paikallinen	

Torppa, joka on lohotto perintötaloksi Mellerin tilasta 1913. Asuinrakennus on rakennettu 1937. Lato ja navetta 1930-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	133
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Lammaskoski	Maisemallinen	

Mäkitupa, lohotto Maunun tilasta 1923. Asuinrakennus valmistunut 1925. Kuisti on rakennettu myöhemmin.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	134
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Leppälä	Maisemallinen	

Torppa, erotettu Mommolasta 1964. Asuinrakennus 1800-luvulta, ikkunat ja vuoraus uusittu. Aita ja sauna n. 1900 (?).

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	135
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Maunula	Paikallinen	

Erotettu Maunun tilasta 1936, rakennettu Maunun vanhan emännän asuinrakennukseksi 1936. Peruskorjattu ja laajennettu (saunasiipi) 1970- ja 1990-luvuilla.

KUNTA
Kisko
KIINTEISTÖ
Melleri

KYLÄ
Toija
ARVOTUS
Seudullinen

KOHDENO
136

Kantatalo, ratsutila, talouskeskus vanhalla kylätontilla. Asuinrakennus, jossa keskeissalittyypinen pohjakaava rakennettu 1856. Korjattu 1920-luvulla (kuisti, ulonne). Työväen asuinrakennus 1911 ja runsaasti talousrakennuksia 1900-luvun alkupuoliskolt



KUNTA
Kisko
KIINTEISTÖ
Metsäranta

KYLÄ
Toija
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
137

Lohkotila, erotettu Mellerin tilasta v. 1939. Asuinrakennus valmistunut 1930-luvulla.

KUNTA
Kisko
KIINTEISTÖ
Mommola

KYLÄ
Toija
ARVOTUS
Valtakunnallinen

KOHDENO
138

Kantatila, ratsutila. Talouskeskus vanhalla kylätontilla. Päärakennus 1782 (mansardikatto muut. Satulakatoksi 1800-l:n alussa). Päärakennuksen molemmin puolin sijaitsevat siipirakennukset ovat vanhempia. Navetta, talli ja aitta.



KUNTA
Kisko
KIINTEISTÖ
Motbacka

KYLÄ
Toija
ARVOTUS
Seudullinen

KOHDENO
139

Entinen Mommolan voudin asuinrakennus, rakennettu 1888, kuisti rakennettu myöhemmin. Lohottu Skepparssista v. 1985.

KUNTA
Kisko
KIINTEISTÖ
Mäkiranta

KYLÄ
Toija
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
140

Torppa, lohottu Mommolasta 1920. Neliön mallinen asuinrakennus rakennettu 1930. Katto ja ikkunat on uusittu.

KUNTA
Kisko
KIINTEISTÖ
Mäkirinne

KYLÄ
Toija
ARVOTUS
Maisemallinen

KOHDENO
141

Lohkotila, erotettu Kotirannan tilasta v. 1936. Asuinrakennus rakennettu 1933. Viimeksi peruskorjattu 1997, jolloin ikkunat uusittu ja kuisti laajennettu.

KUNTA
Kisko
KIINTEISTÖ
Mäntyharju

KYLÄ
Toija
ARVOTUS
Paikallinen

KOHDENO
142

Asuin- ja kaupparakennus. Asuin- ja kaupparakennus rakennettu 1928, alas rakennettu kauppasiipi 1947. Katto ja kuisti uusittu. Tontti lohottu Mellerin tilasta 1932.

KUNTA
Kisko
KIINTEISTÖ
Mäntylä

KYLÄ
Toija
ARVOTUS
Paikallinen

KOHDENO
143

Torppa, tai muu tilattoman väestön talo. Rakennettu 1900-luvun vaihteessa. Kuisti rakennettu 1940-luvulla ja katto uusittu. Lohottu Skepparssista 1988.

KUNTA
Kisko
KIINTEISTÖ
Onnela

KYLÄ
Toija
ARVOTUS
Paikallinen

KOHDENO
144

Torppa tai mäkitupa rakennettu todennäköisesti ennen vuotta 1920. Levennetty myöhemmin, katto uusittu ja rakennettu kuisti. Lohottu Maunun tilasta 1952.

KUNTA
Kisko
KIINTEISTÖ
Osuusmeijeri

KYLÄ
Toija
ARVOTUS
Seudullinen

KOHDENO
145

Osuusmeijeri, rakennettu 1920-luvulla. Toimii nykyisin kunnantalon (korjattu 1989 ja 1994). Lohottu Ilveksen tilasta 1931.



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	146
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Palomäki	Paikallinen	

Torppa, rakennettu 1800-luvulla, kuisti lisätty myöhemmin. Lohottu Melleristä 1923. Talossa on pidetty kansakoulua ennen koulurakennuksen valmistumista Toijaan.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	147
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Peltola	Maisemallinen	

Torppa, rakennettu 1900-luvun alussa. Peruskorjattu 1980-luvulla (uusi kuisti). Lohottu Ilveksen tilasta 1923. Nykyisin kuuluu taas Ilveksen tilan maihin.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	148
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Puistola	Maisemallinen	

Asuinrakennus 1930-luvulta. Lohottu Kuoppalan tilasta 1936, Kuoppala Melleristä 1926. Peruskorjausremontti kesken inventointihetkellä.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	149
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Rauhala	Paikallinen	

Perimätiedon mukaan sotilastorppa. Lohottu Mellerin tilasta v. 1923. Asuinrakennus 1800-luvulta, katto uusittu.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	150
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Saarela	Paikallinen	

Ent. torppa, asuinrakennus rakennettu 1900-luvun vaihteessa. Lohottu Melleristä 1952. Katto uusittu.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	151
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Suuranta	Maisemallinen	

Torppa, lohottu Maunun tilasta 1913. Asuinrakennus rakennettu 1928. Katto uusittu, T-malliset ikkunat osittain uuisttu.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	152
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Suvanto	Maisemallinen	

Asuinrakennus rakennettu 1932. Lohottu Melleristä 1932. Sauna ja navetta 1932.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	153
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Syväoja I	Maisemallinen	

Torppa, lohottu Maunun tilasta 1923. Asuinrakennus rakennettu 1932. Kuistin ikkunat uusittu. Navetta ja kanala 1020-30-l., aitta 1800-luvulta

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	154
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Toijan koulu II	Paikallinen	

Kansakoulu, rakennettu 1923, toimii edelleen kouluna. Lohkottu Mellerin tilasta 1927.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	155
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Toijan tupa	Paikallinen	

Seuraintalo, rakennettu 1930-luvulla. Erotettu Syväoijan tilsta Kiskon pienviljelijäyhdistykselle 1952.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	156
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Tulenvara	Paikallinen	

Paloasema, rakennettu 1939. Kalustosuojaa laajennettu 1963. Lohkottu Kotirannan tilasta 1943.



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	157
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Vesanto	Maisemallinen	

Asuinrakennus valmistunut 1928. Peruskorjausremontti meneillään inventointihetkellä. Lohkottu Ilveksen tilasta 1927.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	158
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Viertola	Maisemallinen	

Asuinrakennus rakennettu 1938. Rakennuksen kunnostus parhaillaan käynnissä. Lohkotila erotettu Ilveksestä 1939.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	159
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Vuorela	Maisemallinen	

Torppa, Lohkottu Maunusta 1923. Asuinrakennus rakennettu todennäköisesti 1900-luvun alussa, peruskorjattu 1980.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Toija	160
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Vuorimaja	Seudullinen	

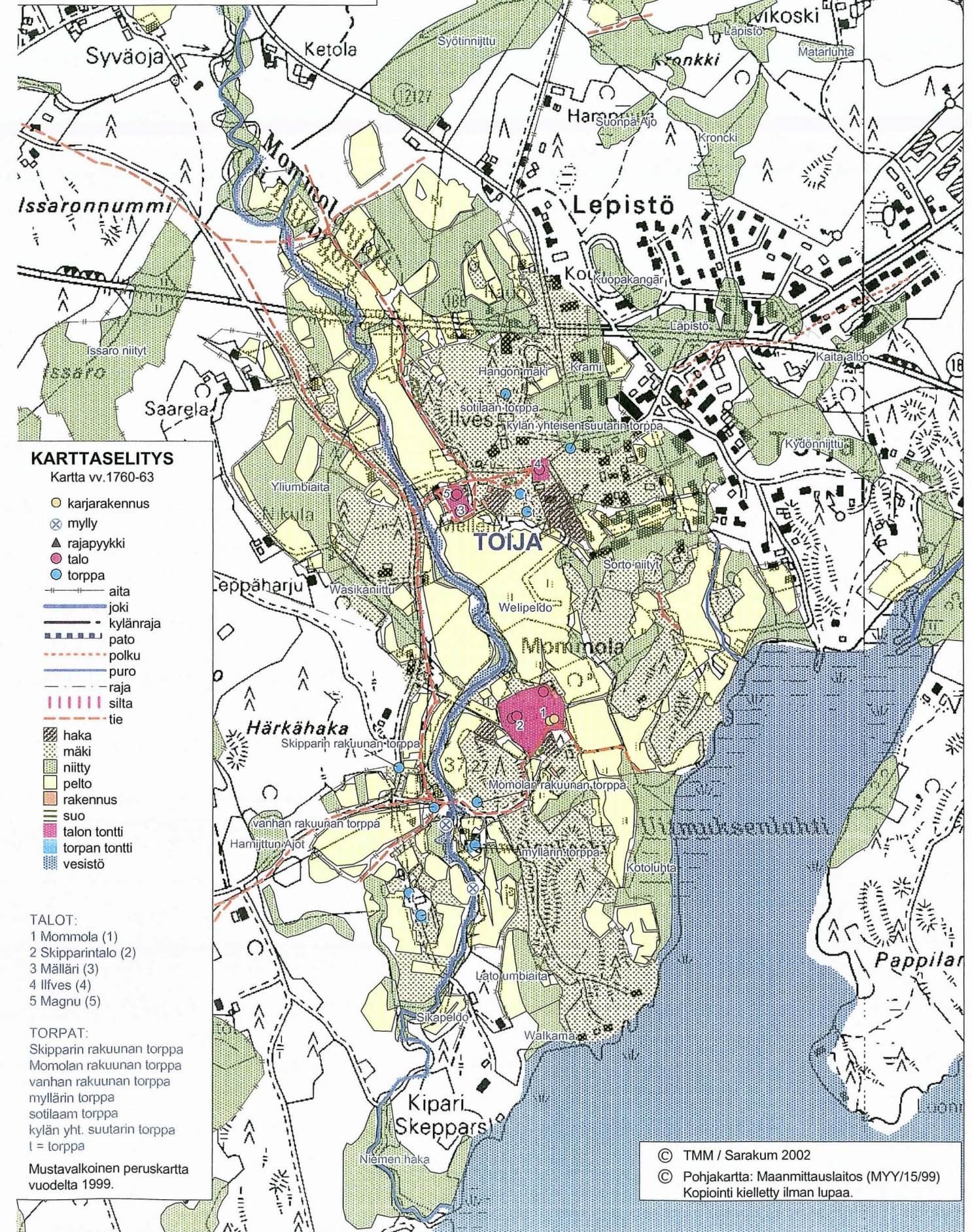
Asutustila, erotettu Kotirannan tilasta 1933. Asuinrakennus valmistunut 1932. Katto uusittu 1950-luvulla.

KISKO: TOIJA

Maankäyttö vv.1760-63 laaditun kartan mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle

1:10 000

Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2002



KUNTA
Kisko

KYLÄ / KAUPUNGINOSA
Viiri

Maisema

Viiri sijaitsee melko tasaisten peltoaukeiden keskellä muutaman kilometrin päässä kirkonkylästä pohjoiseen. Alue on viljelyseutua, jonka peltoja halkoo idässä Kurkelanjoki ja lännessä metsän takana on Hirsijärven eteläinen kärki. Naapurikylä on pohjoisessa Kurkela ja etelässä kirkonkylä.

Historia

Viirin kylästä on varhaisin maininta keskiaikaisissa lähteissä vuodelta 1467. Kylässä on ollut v.1540 maarekisterin mukaan kolme kantatila: Seppä, Hannu ja Pelli, jotka sijaitsivat lähekkäin kyläteiden risteyksen länsipuolella. Tiet ovat Haarontie ja Kurkelantie. Seppä sijaitsi mäen päällä ensimmäisenä ja Hannu ja Pelli mäen alapuolella omassa pihapiirissään. Hannusta erotettu Pellin tila on yhdistetty Hannuun jo 1800-luvulla? Myöhemmin Pellin päärakennus on siirretty muualle.

Nykytila

Kylän kantatilan Sepän rakennukset on säilytetty vanhassa mallissaan ja tilan nuori omistajapolvi jatkaa tilan pitoa. Hannun tilan päärakennuksen mallia on muutettu ja Hannun tilalla harjoitetaan liiketoimintaa: uusi omistaja on muuttanut navetan savipajaksi ja tekee saviastioita. Muuten viljelysvältaista maisemaa.

KUNTA
Kisko

KYLÄKOSA
Viiri

KOHDENO
34

ARVOALUE
Viirin kyläalue

ARVOTUS
Seudullinen

KUVAUS

Kylämäellä ovat sijainneet kylän kantatalot Seppä, Hannu ja Hannusta erotettu Pelli jo 1500-l. Sepän tilakokonaisuudessa on säilynyt vanha ulkoasu kokonaisuudessaan. Hannun asuinrakennus alun perin 1890-l, ulkoasu 1960-l. Pellin talo on siirretty pois

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Viiari	161
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Hannu	Maisemallinen	

Kantatila. Päärakennus on alunperin rakennettu 1890-luvulla, ulkonäkö 1960-l. Navetta ja vaja 1910-luvulta ja aitta 1700-luvulta

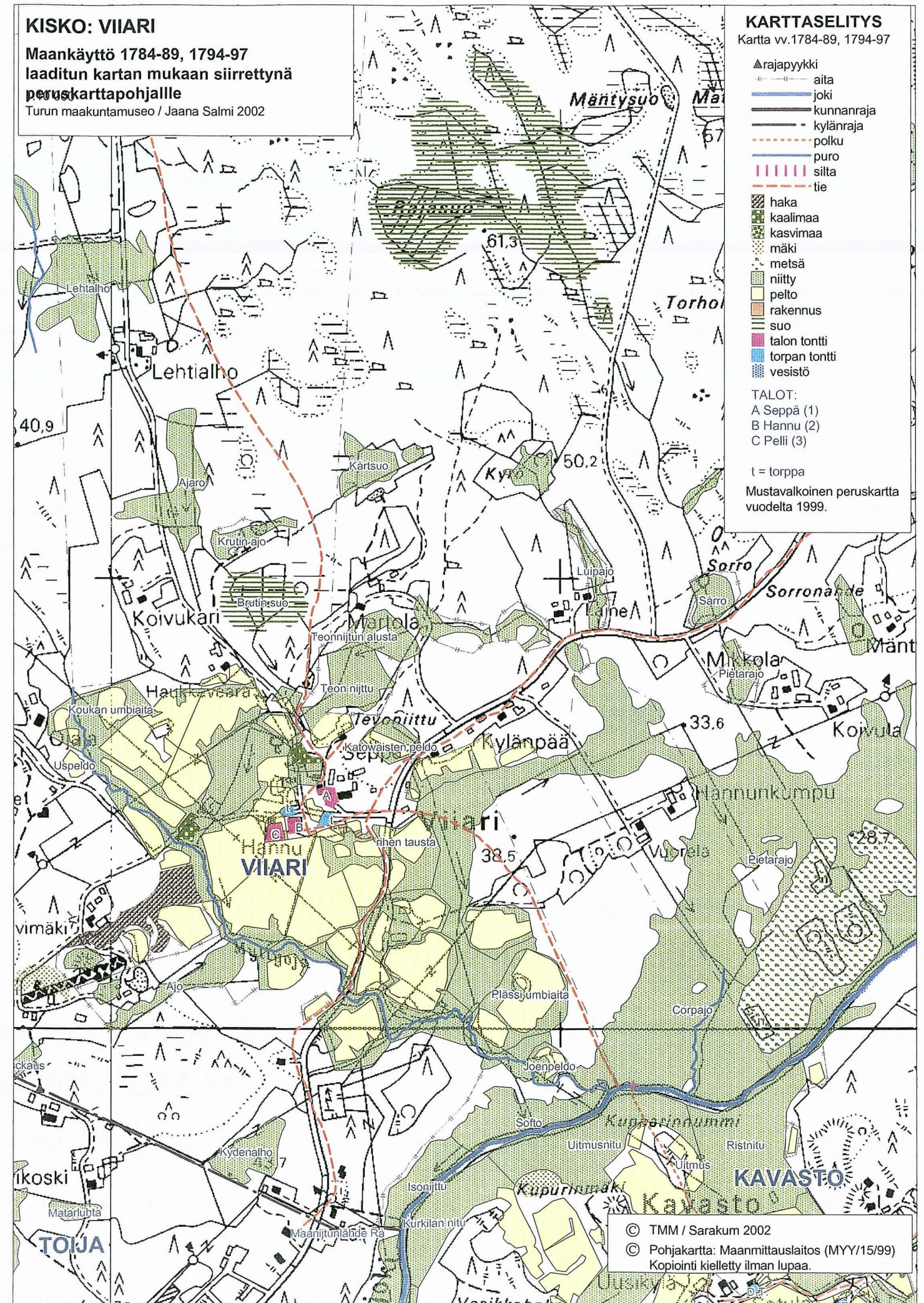
KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Viiari	162
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Seppä	Seudullinen	

Kantatila. Talonpoikaistalo 1839. Pihapiirissä runsaasti vanhaa rakennuskantaa. SU-kohte 714.



KISKO: VIIARI

Maankäyttö 1784-89, 1794-97
laaditun kartan mukaan siirrettynä
peruskarttapohjalle
Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2002



KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA
Kisko Vilikkala

Maisema

Vilikkalan kylä sijaitsee Kiskon kunnan pohjoispuolella lähellä Sammalon kylää. Vilikkalantie halkoo tämän kyläalueen ja tien itäisellä puolella sijaitsee Vanhasirkan tilan entinen päärakennus, (sittemmin kansakoulu ja nyt kesäasunto) sekä Sirkan tila. Vähän etäämpänä kaakossa on Iso-Tahkojärvi. Tien toisella puolella vastapäätä Vanhasirkkaa sijaitsee Saukon tila ja Topin entisen kantatilan maat ja navetta, joiden takana lännessä on Hirsijärvi. Tilojen pellon ovat enimmäkseen Iso-Tahkon järven ja Vilikkalantien välissä.

Historia

Vilikkalasta on löydetty joitakin kivikautisia irtolöytöjä. Vilikkalan kylän nimi viittaa siihen, että kylän perustivat halikkolaiset uudisasukkaat. Vilikkala kuului 1460 vaiheilla perustettuun Muurlan lääniin, mutta Kiskon kirkkopitäjään. Ensimmäinen maininta kylästä löytyy vuodelta 1530. Seuraavan kerran kylä esiintyy vuoden 1540 maakirjassa. Kymmenysveroluettelossa vuodelta 1552 mainitaan "Willickalassa" 5 isäntää. 1600-luvun puolivälissä Vilikkalalastakin oli joutunut tiloja autoiksi. Vuonna 1699 sotamies Heikki Krekorinpoika sai käyttöönsä täysin autiona olleen kruununtilan Vilikkalasta. Tila oli niin rappiolla, että sille myönnettiin 8 vuoden verovapaus. Vuoden 1540 maakirjan mukaan Saukon tilan omisti Antti Haraldinpoika. Jaakko Sipinpoika-niminen tila mainitaan 1696 vääpelin puustellina ja 1697 katselmuskirjurin puustellina sekä edelleen 1712 Perniön komppanian katselmuskirjurin puustellina - tila tunnetaan myöhemmin nimellä Saukko. Topi mainitaan jo maakirjassa 1540, jolloin sen omisti Uoti Pekanpoika. Tila oli autiona kahteen otteeseen 1600-luvulla. 1808 tila jaettiin veljeksille ja syntyi Kylä-Topi ja Mäki-Topi. 1865-1875 Vilikkalan Topi mainitaan rusthollina. Myös Sirkka esiintyy jo vuoden 1540 maakirjassa, omistajana Maunu Paavonpoika. Sirkan kantatila jaettiin serkuksille 1787 Vanha-Sirkaksi (eli Kylä-Sirkaksi) ja Niemi-Sirkaksi. Vanha-Sirkan maista lohkottiin 1930 tila kansakoululle. Koulukiinteistö lienee alun perin ollut Vanhasirkan kantatila. Koulurakennuksista toinen on rakennettu 1840-luvulla ja toinen 1900-luvun alkupuolella. Vuonna 1891 perusti Elias Selen Vilikkalaan kaupan, jonka sijainti ei ole tiedossa.

Nykytila

Vilikkalan kylämaisema on hiljainen. Kylän poikki kulkee Vilikkalantie ja vanhoista kantatiloista on tien laidalla näkyvästi Vanhasirkan rakennukset ulkoisesti vanhassa kunnossaan. Saukon hirsirakennus ei näy tielle ja Topin talon paikalla on enää kivijalka ja pihapiirissä lisäksi vanha navetta. Niemisirkan vanha päärakennus on kylämäeltä erillään vajaan kilometrin etelään. Kylässä ei ole palveluita ja karjatalous ja maanviljely ovat näkyvissä kylän yleisilmeessä.

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO
Kisko Vilikkala 35
ARVOALUE ARVOTUS
Niemi-Sirkan talon tontti Seudullinen

KUVAUS

Sirkan talo jaettiin isojaossa 1780-luvulla kahtia Wanha-Sirkaksi (sijaitsee kylätontilla) ja Niemi-Sirkaksi, joista Niemi-Sirkka sijaitsee edelleen vanhalla tontillaan, erillään muista kantatiloista. Päärakennus noin 1850-luvulta.

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO
Kisko Vilikkala 36
ARVOALUE ARVOTUS
Vilikkalan vanha kylätontti Seudullinen

KUVAUS

Vanha kylämäki, jolla sijaitsee jo 1500-luvun asiakirjoissa mainittu Saukon sotilasvirkatalo, talonpoikaistalo 1800-l. Vanhasirkan kantatalon rakennukset, päärak. 1930-l. Rakennuksessa on toiminut kylän kansakoulu. Topin tilan päärakennus on purettu.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Vilikkala	163
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Kesäranta	Maisemallinen	

Entinen Saukon sotilasvirkatalon työväen asuintalo 1920-luvulta tai ennen, muutoksia 1999. Sauna 1920-luvulta ja navetta 1950-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Vilikkala	164
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Koulu	Seudullinen	

Kaksi koulurakennusta, toinen 1840-luvulta (ent. Sirkan päärakennus) ja toinen 1900-luvun alkupuolelta. Aivan Vilikkalantien laidalla kallio pohjaisella loivalla mäellä.



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Vilikkala	165
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Mäki-Topi	Historiallinen	

Kantatila. Päärakennus on purettu. Tilalla on jäljellä enää navetta 1910-luvulta, ei muuta rakennuskantaa.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Vilikkala	166
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Niemisirkka	Paikallinen	

Osatalo. Talonpoikaistalo 1800-luvun puolivälistä. Aitta ja piharakennus 1800-luvun puolelta.



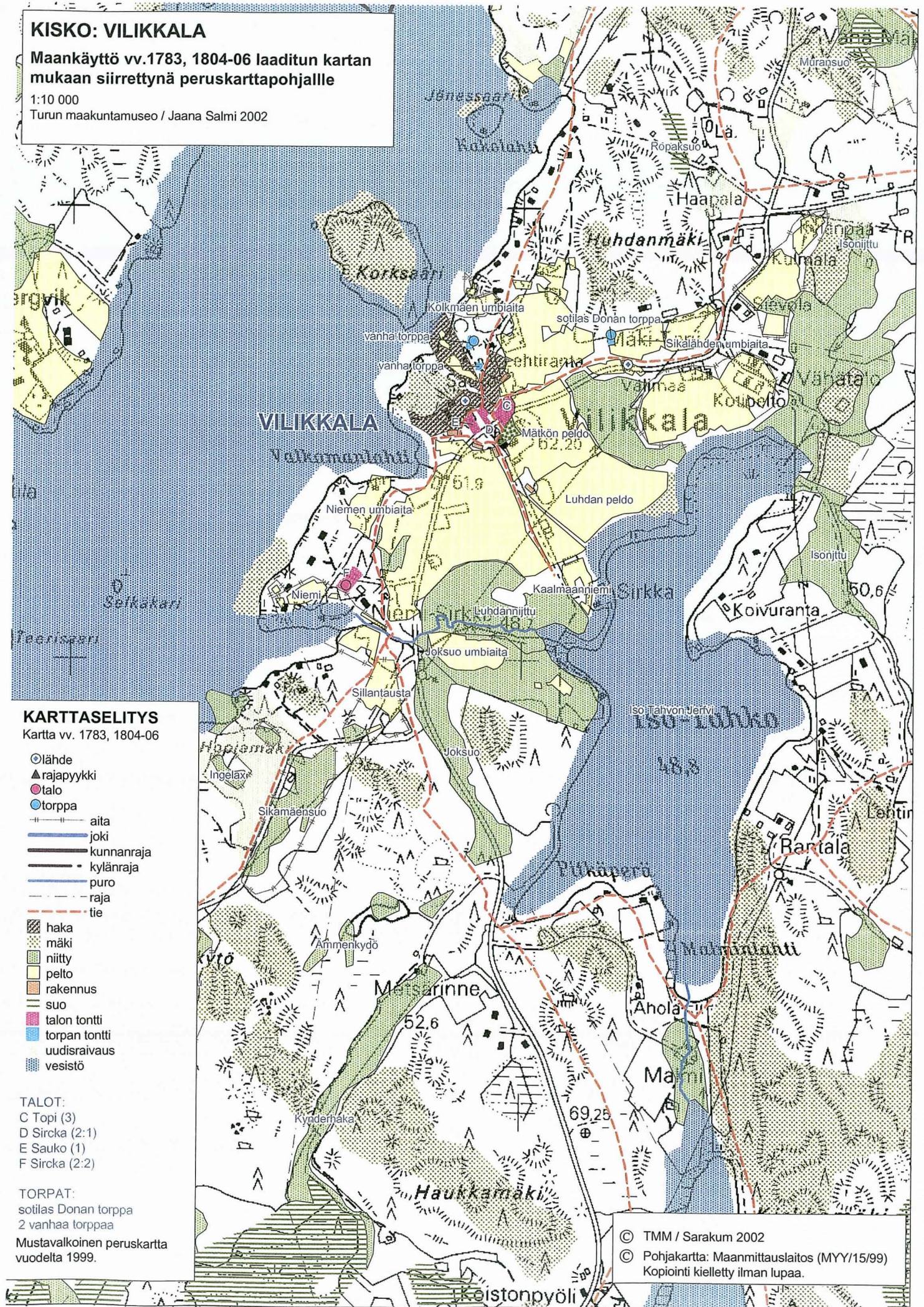
KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
Kisko	Vilikkala	167
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
Saukkola	Paikallinen	

Sotilasvirkatalo. Pitkänurkkainen talonpoikaistalo 1800-luvulta. Sauna.

KISKO: VILIKKALA

Maankäyttö vv.1783, 1804-06 laaditun kartan mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle

1:10 000
Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2002



KARTTASELITYS

Kartta vv. 1783, 1804-06

- lähde
- ▲ rajapyykki
- talo
- torppa
- aita
- joki
- kunnanraja
- kylänraja
- puro
- raja
- tie
- haka
- mäki
- niitty
- pelto
- rakennus
- suo
- talon tontti
- torpan tontti
- uudisraivaus
- vesistö

TALOT:
C Topi (3)
D Sircka (2:1)
E Sauko (1)
F Sircka (2:2)

TORPAT:
sotilas Donan torppa
2 vanhaa torppaa
Mustavalkoinen peruskartta
vuodelta 1999.

© TMM / Sarakum 2002
© Pohjakartta: Maanmittauslaitos (MYY/15/99)
Kopiointi kielletty ilman lupaa.

KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA
Kisko Ylätkylä

Maisema

Kylän pohjoislaitaa rajaa Kurkelanjoki, jonka laidalla sijaitsee osa kylän pelloista. Kavastontien itäpuolella sijaitsevat hajallaan kylän kantatalot ja tien länsipuolella kylän pohjoispuolella on Kaukmäen korkeahko mäki ja siitä koilliseen on Kurkelan järvi. Kylän eteläpuolella on pienehkö Ahdistonjärvi.

Historia

Ylötkylä (Ylätkylä) mainitaan v. 1552 asiakirjoissa nelitaloisena kylänä. Talonhaltijaluettelossa Olla, Kara ja Pitkä on mainittu vuodesta 1552 lähtien ja ne ovat olleet kukin saman suvun hallussa. Vv. 1865-1975 henkikirjoissa mainitaan rusthollareiksi eli ratsutilallisiksi kylän tiloista Pitkä, Kaukmäki ja Ävik eli Kara. Ollan tila on siirretty Karan vierestä kilometrin verran etelämmäksi ja Kaukmäen tilan päärakennus on purettu joskus 1970-luvulla.

Nykytila

Ylätkylän (tai Ylötkylän) halkoo kylätie, jonka laidalla on osa vanhoista kantatiloista ja uudisrakennuksiakin jonkun verran. Kylässä ei ole palveluja. Karan tila on suuri viljelystila ja muu rakennuskanta sijoittuu Kavastontien laidoille. Ollan uusitulla tilalla on sikataloutta viljelyn lisäksi.

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO
Kisko Ylätkylä 37
ARVOALUE ARVOTUS
Pitkän talon tontti Seudullinen

KUVAUS

Pitkä niminen kantatila, joka sijaitsee vanhalla tontillaan mäen päällä. Vanhasta rakennuskannasta on jäljellä 1800-luvulta peräisin oleva päärakennus ja navetta.

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO
Kisko Ylätkylä 38
ARVOALUE ARVOTUS
Vanha Karan ja Ollan tontti Seudullinen

KUVAUS

Kantatilat Kara ja Olla ovat olleet olemassa ainakin 1500-luvulla. Karan tila sijaitsee edelleen vanhalla tontillaan, talonpoikaistalo 1899, vanha pihapiiri hyvin säilynyt. Ollan tila on siirretty muualle.



KUNTA KYLÄ KOHDENO
Kisko **Ylätkylä** **168**
 KIINTEISTÖ ARVOTUS
Kara **Seudullinen**

Kantatila. Talonpoikaistalo 1899, muutoksia 1935, 1979, 1994.
 Talousrakennuksia 1900-luvun vaihteesta.

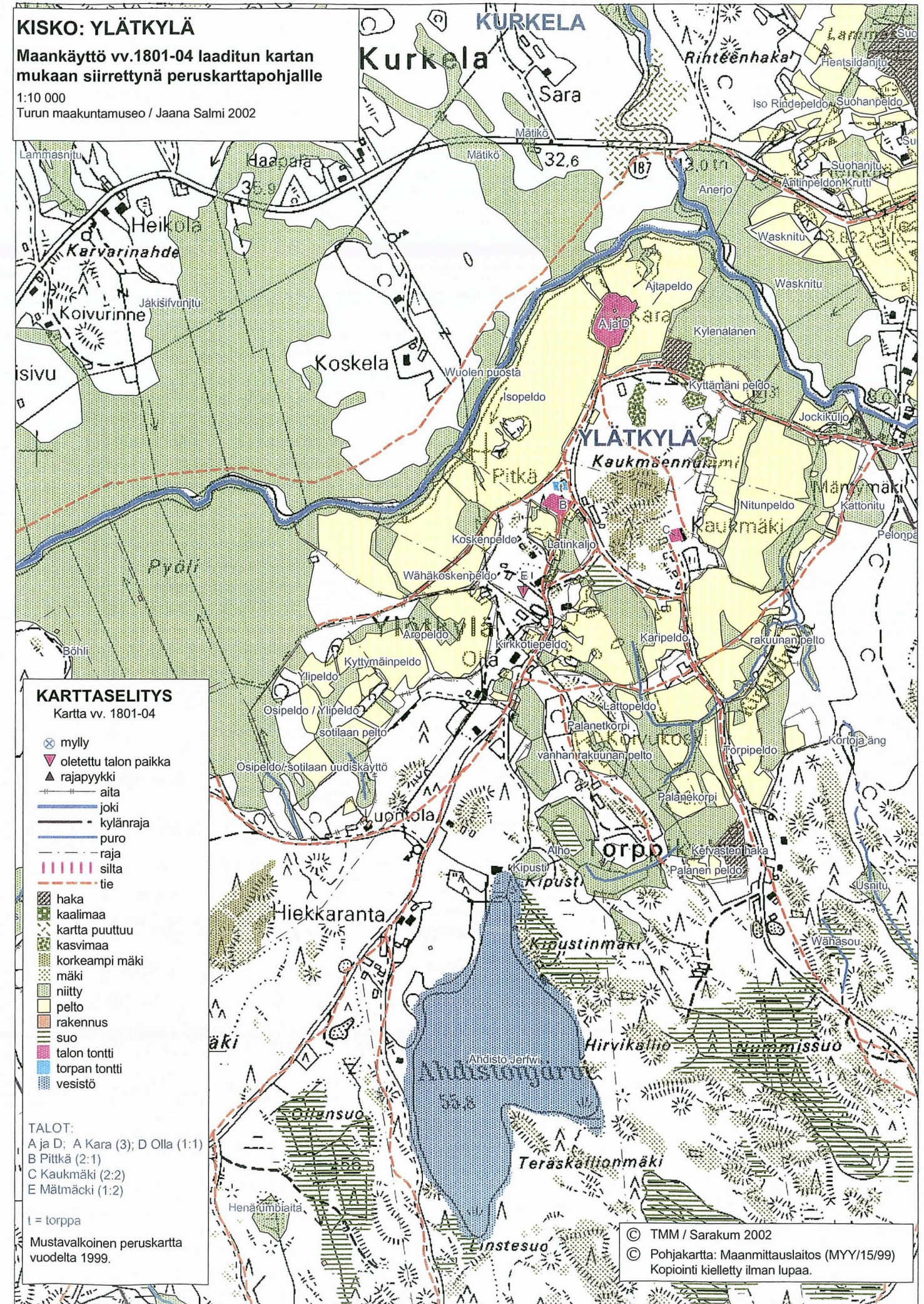


KUNTA KYLÄ KOHDENO
Kisko **Ylätkylä** **169**
 KIINTEISTÖ ARVOTUS
Olla **Historiallinen**

Kantatila. Omakotitalo 1960-luvulta.

KUNTA KYLÄ KOHDENO
Kisko **Ylätkylä** **170**
 KIINTEISTÖ ARVOTUS
Pitkä **Seudullinen**

Kantatila. Talonpoikaistalo 1899, kuistiosa n. 1940-60-l. Navetta
 1920-luvulta.



SALON SEUDUN RAKENNETTU KULTTUURIYMPÄRISTÖ JA MAISEMA ”Sarakum”

PROJEKTISUUNNITELMA

Tausta: Varsinais-Suomen tärkeimmät matkailulliset teemat ovat kulttuuri ja alueen ainutlaatuinen historia. Vasta viime aikoina on alettu ymmärtää kulttuuriympäristöön liittyvien arvojen merkitys kansalliselle ja paikalliselle identiteetille. Kulttuuriympäristöä voidaan hyödyntää myös elinkeinotoiminnassa ja näin luoda uusia työtilaisuuksia. Ympäristön vaalimisen varmistamiseksi on jatkettava historiallisten muistomerkkien ja rakennusten sekä ympäristöjen ja maisemien hoitoa. Hoidon ja suunnittelun pohjaksi tarvitaan perustietoa alueen historiasta sekä rakennettuun ympäristöön sisältyvistä kulttuuriarvoista.

Varsinais-Suomessa on säilynyt enemmän vanhoja rakennuksia kuin missään muualla Suomessa. Länsi-Suomelle tyypillinen kyläasutus on erittäin tiheätä ja vanhat kylämäet ympärillä avautuvine viljelmineen hallitsevat ympäristöä yhä tänäkin päivänä. Rakennettu ympäristö muodostaa yli 70 % kansallisvarallisuudestamme. Analyttinen ja ajantasainen tieto auttaa viranomaisia ja yksityishenkilöitä vaalimaan kansallisvarallisuutta myös kulttuuriarvot säilyttävällä tavalla. Perusteltu tieto edistää myös vanhojen arvokkaiden ympäristökokonaisuuksien ja kohteiden korjaamista ja käyttöä mm. matkailutarpeisiin.

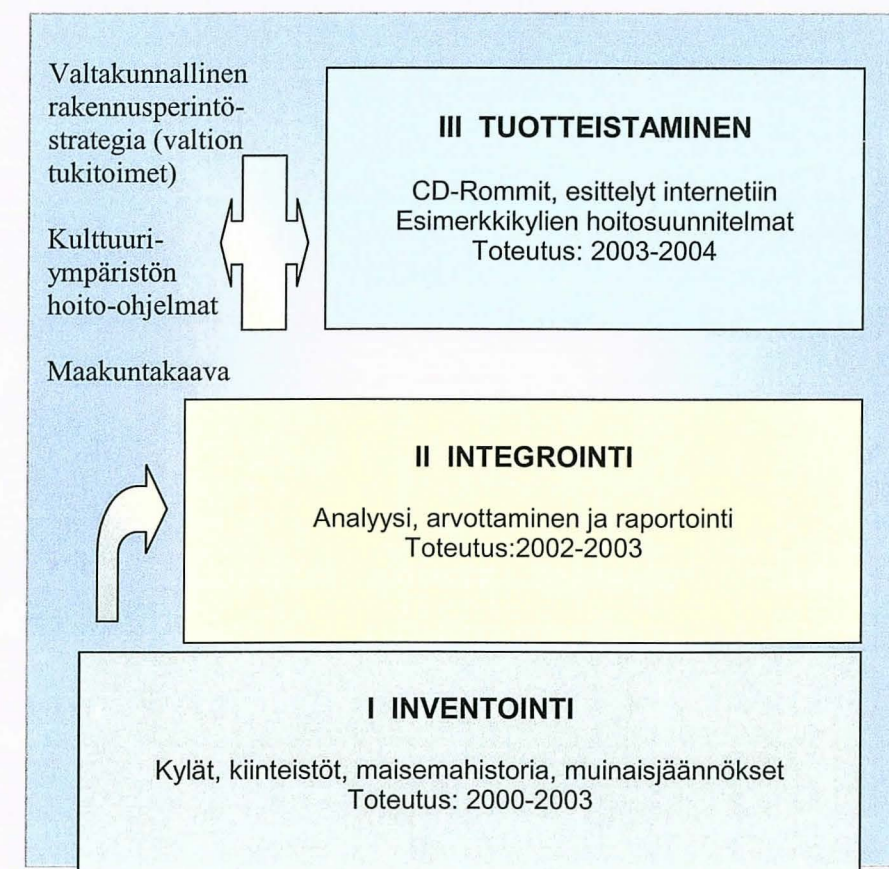
Salon seutu on alueena monipuolinen ja kiinnostava. Maisematyypeiltään alue jakautuu kolmeen osaan; (II) rannikon jokilaakso-selänne-vyöhykkeeseen (Salon seutu), (III) savitasankojen hallitsemaan ja pienten moreeniselänteiden jäsentämään viljelylakeuksien vyöhykkeeseen (Someron seutu) ja (IV) selännevaltaiseen vyöhykkeeseen (Kiskon-Somerniemen-vyöhyke), jolle ovat tyypillistä kapeat laaksot, järvet, metsäselänteet ja harjut. Maisematyypit ovat vaikuttaneet jo varhain ympäristön erityis- ja ominaisuuspiirteiden muovautumiseen. Suomen vanhimman kivikautisen kulttuurin, Suomenselän kulttuurin, asuinsijat sijaitsevat selännevaltaisella vyöhykkeellä ja rannikkoseudun jokilaaksot ovat saaneet pysyvän asutuksensa viimeistään rautakaudella. Alueen kulttuurihistoriallisiin ympäristöihin kuuluu mm. poikkeuksellisen hienoja kartanomiljöitä, talonpoikaista kyläasutusta sekä varhaisen esiteollisen ajan ruukki- ja kaivosyhdyskuntia. Voimakkaasti viime vuosina kasvanut Salon kaupunki edustaa sekä pittoreskia entistä puutalovaltaista kauppala-että modernia liike-elämän keskusta.

Salon seudulla on Uskelan- ja Halikonjoen laaksot, jotka kuuluvat valtakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin. Lisäksi alueella on lukuisia valtakunnallisesti ja seudullisesti merkittäviä rakennetun ympäristön suojelukohteita. Alueen halki kulkee myös kaksi valtakunnallisesti merkittävää ikivanhaa päätietä, Hämeen härkätie ja Suuri rantatie (Kuninkaantie). Näitä yhdistävät Hiidentie ja Härjänpoljintie, ja kylästä toiseen kiemurtavat lukemattomat, jo keskiajalla syntyneet kirkko- ja kylätiet.

Tavoite: Projektin tavoitteena on tuottaa perustietoa ympäristönhoidon ja matkailun tukemiseksi, vahvistaa asukkaiden identiteettiä sekä lisätä alueen vetovoimaisuutta ja tunnettavuutta.

Alue: Alueellisesti projekti kattaa Halikon, Kiikalan, Kiskon, Kuusjoen, Muurlan, Perniön, Perttelin, Salon, Someron, Suomenselän ja Särkisalon kuntien asutuksen ja elinkeinoelämän historialliset ydinalueet.

Hanke:



Hankkeen aikana tuotetaan kattava, monipuolista käyttäjäkuntaa palveleva perustiedosto alueen muinaisjäännöksistä, rakennetusta ympäristöstä ja maisemahistoriasta sekä määritetään kulttuurihistorialliset arvot ja suunnitellaan aineiston pohjalta tehtäviä ”tuotepaketteja”.

Projekti muodostaa ”sateenvarjoprojektin”, jonka alla eri osiot ja niiden rahoitus toteutetaan. Hankekokonaisuuden esiselvitysoosan (I) muodostaa kulttuuriympäristön (rakennukset, maisemahistoria, kylät, muinaisjäännökset) inventointi ja sen rahoituksesta vastaa Varsinais-Suomen liitto (maakuntakaavoitus/maakunnan kehittämisasiä), alueen kunnat ja Turun maakuntamuseo. Aiempien ja nyt toteutettujen inventointien integrointi (II) arvotuksen sisältäväksi tiedostoksi toteutetaan maaseutuohjelman rahoituksen turvin ja tiedoston tuotteistaminen (III) tapahtuu yhteistyössä Leader-toimintaryhmien ja Tampereen Teknillisen Korkeakoulun arkkitehtiosaston kanssa.

Projektin perusselvitykset suunnataan niihin alueisiin, jotka ovat kunkin kunnan asutus- ja elinkeinohistorian kannalta kaikkein merkittävimmät. Jokilaaksoihin ja järvien rantojen tuntumaan sijoittuvat keski- ja uuden ajan alussa asutetut vanhat kylätontit, niitä yhdistävät historialliset tiet, ja niiden ympärillä avautuvat hedelmällisille paikoille raivatut vanhimmat viljelyalueet. Alueen luonnonvarat ovat luoneet myös edellytykset varhaiselle ruukki- ja kaivostoiminnalle, ja niiden ympärille on syntynyt jo 1600-1700-luvuilla mielenkiintoisia teollisuusyhdyskuntia.

Maaseudun rakennetun ympäristön arvottaminen tapahtuu Maisema-alue- ja Joki- varsiprojekteissa luotujen kriteerien mukaisesti: Kylät ja kiinteistöt jaetaan asutus- ja kulttuurihistoriallisen sekä rakennustaiteellisen arvon pohjalta kolmeen luokkaan (seudullinen, paikallinen ja maisemallinen). Viljelymaisemasta arvokkaimman luokan muodostaa vanhan maatalouden aikainen avoin maisema (pellot, niityt ja hakamaat) ja tiestöstä hyvin säilyneet historialliset linjaukset. Kaupunkien rakennetun ympäristön arvottamista varten luodaan maaseudun arvoluokkia vastaava kriteeristö Salon kaupungin asemakaavakartta-analyysin ja kiinteistöinventoinnin pohjalta.

Rakennuskulttuuri- ja historiatiedot viedään ATK-tietokantaan (Access), josta ne on siirrettävissä paikkatiedostoihin (GIS). Maisemahistoria- ja kulttuuriarvokartat digitoidaan ominaistietoineen suoraan paikkatieto-ohjelmaan (Mapinfo).

Kuntien muinaisjäännösinventoinnit päivitetään ja tiedot niistä viedään osaksi paikkatietojärjestelmää ja kulttuuriarvokarttoja. Kunnat saavat tiedot käyttöönsä paperitulosteina sekä sähköisessä muodossa resurssiensa ja tarpeidensa mukaan.

Projektin yhteydessä tutkitaan sähköisten tiedonhallintamenetelmien tarjoamia mahdollisuuksia levittää tietoa rakennetusta kulttuuriympäristöstä opetustoimen, matkailuelinkeinojen ym. kiinnostuneiden tahojen käyttöön. Kustakin kunnasta tehdään CD-Rom, johon on koottu kuntaa koskeva aineisto, sekä esittely kunnan kulttuuriympäristöstä ja sen arvoista internetiin.

Projektin aikana solmitaan yhteydet aktiivisiin kyläyhdistyksiin tai vastaaviin tahoihin, jotka ovat kiinnostuneita lähtemään mukaan III vaiheen jatkohankkeisiin. Kustakin kunnasta pyritään löytämään esimerkkikylä tai alue, josta laaditaan alueen kulttuuriarvoihin pohjautuva hoitosuunnitelma. Kohteet valitaan eri tyyppien edustajista unohtamatta voimakkaasti muuttuneita taajamia ja muinaisjäännösten hoitotavoitteita. Hoitosuunnitelmien on tarkoitus toimia esimerkkeinä myös muiden alueiden vaalimiselle. Mallikohteet voisivat olla esim. seuraavan-

laisia: 1. Halikon Hajalan taajama tai Märy, joka on mäen reunaan sijoittuva talonpoikainen ryhmäkylä, jonka viljelymaisema on muuttumassa aluetta halkovan moottoritien seurauksena. 2. Kiikalan Johannislundin lasitehtaan alue. 3. Kiskon Orijärven kuparikaivoksen alue. 4. Kuusjoen Kanunki, mäellä sijaitseva vanha talonpoikainen ryhmäkylä. 5. Muurlan Ruotsalan kylä. 6. Perniön Kosken ja Latokartanon kartano- ja ruukkimiljööt. 7. Perttelin Iso-Hiisi ja Vähä-Hiisi. 8. Salon vanhin kaava-alue (tai Mököinen). 9. Someron Hirsjärven kartanot (Vanhala, Kartano, Söderkulla ja Wiik). 10. Suomensjärven Kitula. 11. Särkisalon Pettu.

Lähtötilanne ja tehtävät: Aiemmin kerättyjen rakennuskulttuuritiedostojen kattavuus ja taso vaihtelee hyvin paljon eri kuntien kesken. Parhain tilanne on Kuusjoella, jonka rakennusinventointi ja analyysi on tehty Varsinais-Suomen jokivarsialueiden inventointiprojektin (1997-99) yhteydessä ja heikoin Kiskossa ja Suomensjärvellä, joissa työ on käytännöllisesti katsoen aloittamatta. Projektin yhteydessä täydennetään myös aiemmin tehtyjä inventointeja maisemahistorian selvityksen, kulttuuriarvojen määrittelyn ja koordinaattien tarkastuksen osalta.

Myös alueen muinaisjäännösten inventointitaso vaihtelee huomattavasti. Vanhimmat tiedot ovat vuodelta 1885 (Särkisalo) ja 1949 (Salo), uusimmat 1990-luvulta (Halikko 1998, Perniö 1997). Salon, Kiikalan, Kiskon ja Särkisalon muinaisjäännökset inventoidaan uudelleen. Osasta vastaa rahoituksen ja toteutuksen osalta museovirasto. Paikkatietoon siirrettävät tiedot tarkastetaan sijainti- ym. tietojen osalta.

Alueen 11 kunnassa on yhteensä noin 450 kylää ja karkeasti arvioiden noin 6000 ennen vuotta 1940 rakennettua kiinteistöä. Näistä on aiemmin inventoitu noin 4000 kiinteistöä ja laadittu noin 180 kylästä aluelomake.

Alueen halki kulkee kaksi valtakunnallisesti merkittävää ikivanhaa päätieta, Hämeen härkätie ja Suuri rantatie (Kuninkaantie), näitä yhdistävät Hiidentie ja Härjänpoljintie sekä lukemattomia jo keskiajalla syntyneitä kirkko- ja kyläteitä. Vain päätieta on inventoitu Tiemuseon toimesta, muiden teiden linjauksista ja säilyneisyydestä ei ole käytettävänä yhtenäistä tietoa.

Kattavien tiedostojen kokoaminen rakennetusta kulttuuriympäristöstä vaatii noin 70 kuukauden työpanoksen ja muinaisjäännösten inventointi noin 19 kuukautta. Lisäksi tulevat julkaisuista (hoitosuunnitelmat, raportit, CD-Rommit, internet-esittelyt) aiheutuvat kustannukset.

Tulokset: Työn tuloksena syntyvä rakennuskulttuurikortisto muodostuu alueinventointilomakkeista (liite 1) ja kohdeinventointilomakkeista (liite 2):

Alueinventointiosaa käytetään hyväksi kylien maankäytön ja elinkeinoelämän suunnittelussa. Se sisältää mm. matkailuelinkeinojen luomiseen ja kehittämiseen tarvittavaa syvällistä kulttuurihistoriallista tietoa ja kohteiden arviointia nähtävyyksien osalta. Se sisältää tietoa asutus- ja maisemahistoriasta sekä kulttuu-

rihistoriallisista ja maisemallisista arvoista, muinaisjäännöksistä sekä uhkatekijöistä ja muutoksista kulttuurimaisemassa, rakennusten ikäjakaumasta jne.

Kohdeinventointilomakkeista saa tietoa yksittäisten kiinteistöjen historiasta, rakennusten kulttuurihistoriallisesta ja antikvaarisesta arvosta suojelua, peruskorjausta ja rakennusvalvontaa varten.

Kortiston tueksi tehdään kylittäin ja kunnittain nk. kulttuurimaisemakopiot historiallisesta maisemarakenteesta (liite 3) sekä nk. arvokartta (liite 4), jossa on esitetty yksilöiden alueiden kulttuuri-elementit (muinaisjäännökset, rakennuskanta, kylämäet, kaupunginosat, historialliset tiet, pellot jne.). Kulttuurimaisemakopioilla tarkoitetaan 1700- ja 1800-luvun vaihteen isojakokartoista peruskarttapohjalle siirrettyä maisemakuvaa, joka visualisoi vanhan maatalouden aikaista tilannetta. Kulttuurimaisemakopiot ovat erittäin tärkeitä apuvälineitä määrittäessä maisemaelementtien ja asutuksen kulttuurihistoriallista arvoa.

Muinaisjäännöksistä tehdään inventointiraportit museoviraston periaatteiden mukaisesti, sekä paikkatietojärjestelmiin siirrettävä taulukkomuotoinen tietokanta.

Yhteenvedo koko projektialueen kulttuuriarvoista kootaan raporttiin, jota monistetaan 100-150 kpl kuntien, alueellisten viranomaisten ja yhteistyötahojen käyttöön. Kunkin kunnan inventointilomakkeista kootaan ao. kunnan pääkirjastoon ja kunnanvirastoon tallennettavat käyttökopiot. CD-Rommeja tehdään ainakin kuntien viranomaisten, koulujen ja kotiseutuyhdistysten käyttöön. Mikäli kiinnostusta ilmenee, voidaan harkita niistä tehtäviä kaupallisia myynituotteita. Projektille avataan omat sivut internetiin, josta voi seurata projektin etenemistä. Jokaisesta kunnasta tehtävä kulttuuriympäristön esittely linkitetään osaksi kuntien kotisivuja. Mallikyliä hoitosuunnitelmia monistetaan/painetaan n. 250-500 kpl ja ne jaetaan kaikkien alueella toimivien kyläyhdistysten ja -toimikuntien käyttöön.

Vaikutukset: Luo työpaikkoja ja palvelee suunnittelua

Projektin tuloksena syntyy perustietoa, jota tarvitaan mm. matkailupalvelujen kehittämiseen, kylien hoitosuunnitelmien laatimiseen sekä tavanomaiseen asuin- ympäristön kehittämiseen ja rakentamiseen. Tuloksena syntyy välillisiä työpaikkoja.

Projektin työllistää projektinvetäjän lisäksi 5-6 tutkijaa, jotka tekevät maastotöitä kesäkuukausien ajan ja sen jälkeen työstävät kerätystä aineistosta rakennuskulttuurikortiston.

Lisää alueen vetovoimaisuutta matkailukohteena sekä yritys-, työ- ja asuinpaikkana, levittää tietoa

Projektin tulos on käytettävissä välittömästi kehitettäessä maaseutuelinkeinoja, joissa perinteisestä kulttuuriympäristöstä ja sen hoitamisesta on hyötyä elinkeinojen menestymiselle (esim. erilaisten matkailureittien suunnitteluun), maankäytön suunnittelussa, rakentamisen ohjauksessa ja mm. eriasteisissa ympäristön-

parannushankkeissa. Se tarjoaa myös tarpeellisen taustatiedon kyläkohtaisten hoitosuunnitelmien tekemiselle.

Edistää ympäristönsuojelua ja kestävästä kehitystä, vahvistaa paikallista identiteettiä, edistää viihtymistä

Rakennetun ympäristön hoidon ja kehittämisen on perustuttava alueen ominaispiirteiden ja kulttuuriarvojen tuntemiseen. Projekti pyrkii sellaisten maisemiarvojen määrittämiseen ja säilyttämiseen, jotka vahvistavat paikallista identiteettiä ja vaikuttavat sitä kautta asukkaiden viihtymiseen.

Kulttuuriympäristön arvottaminen palvelee suunnittelua ja rakennetun ympäristön suojelua maankäyttö- ja rakennuslain edellyttämällä tavalla. Inventoinnin yhteydessä levitettävä tieto vanhojen rakennusten korjausperiaatteista ja korjausavustuksista edistävät kestävästä kehitystä.

Kehittää kulttuuriympäristötiedostoja ja niiden käytettävyyttä

Rakennuskulttuuritiedostot ja muinaisjäännösrekisterit kirjoitetaan ATK:lle ja sidotaan karttakoordinaatteihin. Inventointitietokanta on rakennettu siten, että tiedot kohteiden kulttuurihistoriallisesta merkityksestä voidaan siirtää osaksi paikkatietojärjestelmää (GIS). Muinaisjäännöksistä luodaan Access-muotoinen taulukko ja tiedot siirretään Mapinfoon. Kulttuurimaisemakopiot digitoidaan Mapinfoon ja siirretään samaan mittakaavaan peruskarttojen kanssa (1:20 000). Kunnat ja alueelliset viranomaiset saavat siten aineiston käyttöönsä sähköisessä muodossa.

Yhteys ohjelmiin:

Projekti toteuttaa Varsinais-Suomen kehittämissuunnitelmissa asetetut tavoitteet:

Varsinais-Suomen tavoite 2- ohjelma 2000-2006. Esim. 3.2. Ympäristön tilan säilyttäminen ja parantaminen ja 3.4. Matkailun ja kulttuurin kehittäminen sekä elinympäristön parantaminen ja viihtyisyyden lisääminen. Kohta 6.3. Ympäristö ja kestävä kehitys: *"Sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys, jolla taataan, että hyvinvoinnin edellytykset siirtyvät sukupolvelta toiselle ja vaalitaan mm. tasa-arvoa, taiteen eri lajien elinvoimaisuutta, kansanperinnettä, maisemaa sekä kulttuurihistoriallisesti arvokkaita rakennuksia ja asuinympäristöjä."* 9.1.4b: *Säilytetään ja kunnostetaan arvokkaimmat kaupunkimiljööt, ts. säilytetään kulttuuri- ja perinnetilaa... Ympäristön omaleimaisuuden säilyttämiseksi sekä erityisarvojen ja kestävästä kehityksen edistämiseksi lisätään tietoisuutta oman alueen ympäristöstä..."*

Maaseutusuunnitelma. (3.o): Kylien kunnostaminen ja kehittäminen sekä maaseutuperinnön suojeleminen ja säilyttäminen. *"Maaseudun kulttuuriperinnön suojeleminen ja säilyttäminen on tärkeää kylän identiteetille ja sitä kautta kylässä viihtymiselle. Kulttuuriperintöä voidaan hyödyntää myös elinkeinotoiminnassa ja näin luoda uusia työtilaisuuksia alueelle. Esim. tuettavia toimenpiteitä: paikallishistorian ja perinteen tallentaminen ja esille tuominen, maisemallisesti tärkeiden rakennusten ja kulttuuriympäristön hoito..."*

Lounais-Suomen ympäristöohjelma. 4.7 Rakennettu ympäristö ja kulttuuri-maisema. Tavoitteet vuoteen 2005: *"Yhdyskuntien viihtyisä, historiallisesti monimuotoinen ja ajallisesti kerroksinen elinympäristö on säilytetty ja kulttuuriympäristö on pysynyt elävänä. Maaseutu on säilynyt elinvoimaisena niin, että perinteisten elinkeinojen muovaamat maiseman ja rakennetun kulttuuriympäristön erityispiirteet ovat säilyneet."*

Varsinais-Suomen kehittämisohjelma. TPK 5.3. *"Ympäristön vaalimisen varmistamiseksi on jatkettava historiallisten muistomerkkien ja rakennusten sekä ympäristöjen ja maisemien inventointia sekä hoitoa. Hyvällä suunnittelulla alueita ja kohteita voidaan käyttää erilaisiin tarkoituksiin suojeluarvoa vaarantamatta."*

Varsinais-Suomen matkailuohjelma. 3. Matkailun infrastruktuurin kehittäminen. 3.2. Kulttuuri ja vapaa-aika sidotaan osaksi maakunnan matkailumarkkinointia. *"Maakunnan tulee hyödyntää alueen kulttuuria ja historiaa vienti-artikkelina alueen tunnetuksi tekemisessä sekä matkailun kehittämisessä."*

Lounais-Suomen Itsenäiset Maaseutuyrittäjät, LSIM ry. Ohjelmaluonnos vuosille 2000 - 2006 (8.2.5): Esim. *"Maisema- ja rakennusinventointien avulla voidaan tunnistaa erityisesti säilyttämisen arvoiset kokonaisuudet ja maisemaan kohdistuvat uhat. Inventoinnit ovat omiaan lisäämään alueella asuvien ihmisten kiinnostusta ympäristöönsä ja aktiivisuutta sen hoitoon ja säilyttämiseen. Samalla tietoisuus oman alueen menneisyydestä sitouttaa väestöä omaan paikkakuntaansa."*

Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit ry. Ohjelmaluonnos 2000-2006.

Toteutus: Projekti jakautuu vuosille 2000-2004:

Vuosi 2000: Projektin käynnistäminen ja tavoitteiden sekä aikataulujen täsmentäminen yhdessä alueen kuntien kanssa.

Jatketaan Salon ja Kiikalan rakennusinventointeja. Laaditaan Salon ja Kiikalan inventoiduista kylistä ja kaupunginosista kulttuurimaisemakopiot. Digitoidaan valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden kulttuurimaisemakopiot. Inventoidaan Salon muinaisjäännökset (vastuu museovirasto).

Vuosi 2001: Saatetaan loppuun Kiikalan ja Perttelin rakennetun ympäristön inventoinnit, jatketaan Perniön ja Someron inventointeja sekä aloitetaan työ Kiskossa ja Suomusjärvellä. Aloitetaan ja jatketaan maisemahistorian karttojen laatimista Halikossa, Perttelissä, Salossa, Muurlassa, Särkisalossa, Perniössä, Somerolla, Kiikalassa ja Suomusjärvellä.

Inventoidaan Kiskon ja Perttelin muinaisjäännökset.

Vuosi 2002: Jatketaan em. inventointeja ja maisemahistorian selvitystyötä. Inventoidaan Kiikalan, Muurlan ja Särkisalon muinaisjäännökset.

Vuosi 2003: Saatetaan loppuun inventoinnit, maisemahistorian selvitystyöt. Määritetään alueen kulttuuriarvot ja viedään ne osaksi paikkatietojärjestelmää. Laaditaan raportit ym. selvitykset. Aloitetaan esimerkkikylien hoitosuunnitelmien ja kuntien rakennettua kulttuuriympäristöä koskevien sähköisten esitteiden suunnittelu.

Vuosi 2004: CD-Rommit, mallikylien hoitosuunnitelmat ja internetesitykset valmistuvat. Loppuraportti ja projektin päättäminen.

Työmäärä/kunta (kk)	2000	2001	2002	2003	2004
- Halikko (2+7)	2	1	1	3	2
- Kiikala (11)	4	2	2	1	2
- Kisko (14)		4	4	4	2
- Kuusjoki (1,25)				0,25	2
- Muurla (8)		2	2	2	2
- Perniö (13)		3	4	4	2
- Pertteli (1+10)	1	3	3	2	2
- Salo (13,5)	4	3	1,5	3	2
- Somero (9,5)		2	2	3,5	2
- Suomusjärvi (10)		3	3	2	2
- Särkisalo (7)		1	2	2	2
Kylien hoitosuunnitelmat, rap. monistus				4	5
Yhteensä (116,27)	11	24	24,5	30,75	27

Vastuu: Turun maakuntamuseo vastaa projektin käytännön järjestelyistä, työn ohjauksesta, työtiloista ja laitteista sekä taloudenhoidosta. Museo palkkaa projektihenkilöstön. Kuntien ja Varsinais-Suomen liiton rahoitusosuus maksetaan Turun maakuntamuseolle. Projektin taustaorganisaationa toimii Varsinais-Suomen kulttuuriympäristötyöryhmä. Projektin ohjausryhmä muodostetaan kulttuuriympäristötyöryhmän, alueellisten Leader-toimintaryhmien ja alueen kuntien nimeämistä edustajista.

Projektin johtajana toimii Turun maakuntamuseon tutkija Kaarin Kurri, joka vastaa myös rakennetun ympäristön inventoinnin ja kulttuuriarvojen määrittelytyön ohjauksesta. Muinaisjäännösten inventointia ohjaa museon tutkija Heljä Brusila. Projektihenkilöstönä käytetään mahdollisuuksien mukaan ao. kunnista kotoisin olevia sopivan koulutuksen omaavia henkilöitä.

KISKO - ORIJÄRVI - FISKARSIN VASKITEHDAS

Kiinteistötiedot

KUNTA	KIINTUNNUS	KYLÄ/KAUPUNGINOSA	KIINTEISTÖN NIMI		
Kisko	418-0001-0248	ORIJÄRVI	FISKARSIN VASKITEHDAS		
OSOITE			ALUETYYPPI		
Salmentie 11-3, 25470 KISKO			Kaivosalue		
KULTTUURIARVOT			ARVOTUS		
Rakennushistoriallisesti, historiallisesti ja ympäristöllisesti arvokas			Valtakunnallinen		
PERUSTELUT					
Kaivosalue. Ruukin kartano n. 1750, muutoksia 1897, arkkitehti Aarno Ruusuvuori 1965. Runsaasti vanhaa rakennuskantaa ja maisemallisesti merkittävät vedenpeittämät avolouhokset. (RKY1993,51)					
KAAVATILANNE	KAAVAMERKINTÄ	RAK.LKM.REK.	INV.LKM	HIST. TILATYYPPI	
Seutukaava, maakun	SU:2 442	19	7	Palstatila	
ASUTUSHISTORIA					
Tämä palstatila on murrettu Johannesvik (1:2) ja Paavo (2:) -nimisistä tiloista v. 1867. Vuonna 1912 nämä tilat on yhdistetty ja tästä tilasta on lohottu v. 1913 Orijärvi 1:2 ja toiseksi jäi Paavo-Johannesvik 1:3, josta on vielä v. 1922 lohottu kaksi tilaa, Paavo ja Hepolahden torppa. Vuonna 1927 tila on merkitty itsenäiseksi tilaksi.					
PIHAPIIRI					
Ennen pihamäelle nousua on tien molemmin puolin joskus sijainneet ns. porttitalot, joista toinen on palanut ja toinen myyty pois. Vasemmalla sijaitsee tien laidassa metsittyneen pihan keskellä entinen työntekijöiden 2-kerroksinen asuintalo. Tien oikealla puolella on mäenrinteessä ruutikellari, jonka takana metsän ympäröimänä on puuvaja, tieltämälle noustessa ensimmäinen rakennus on autotalli, sitten sauna ja pesutupa, sähkömuuntaja sekä uudehko autotalli. Käännyttäen oikealle varsinaiselle piha-alueelle, jossa ensin vasemmalla on Lövkulla -niminen isännöitsijän asuintalo ja uusi autotalli, oikealla entinen Torakkala-niminen väentupa ja puistomaisen pihamäen perällä päärakennus, kartano. Kartanon takaa pohjoisessa laskeudutaan kaivoksen louhosalueelle, jossa sijaitsevat kaivostorni, nostokonehuone, pesutupa ja kellari. Kaivostornin takana on turkoosin väriiseksi värjäytyneellä vedellä täyttynyt kaivos. Vasemmalle johtaa tie työntekijän mökille, jonka pihapiirissä on mökin lisäksi 2 vajaa.					
YMPÄRISTÖ					
Salmentietä tullaan lähes Orijärven rantaan, jossa ensin tien molemmin puolin on vanhaa louhintajätettä eli kiviröykkiöitä. Ennen tilan mäelle nousua jää oikealle kaivoslouhos, joka on täyttynyt vedellä. Vasemmalla puolella tietä on metsäaluetta, ja tien laidassa muutama asuinrakennus.					
LISÄTIEDOT					
Suomen vanhin kuparikaivos. Ensimmäinen malmilöydös alueelta tehtiin yksityisesti jo v. 1757 ja yhtiön perusti vuorivouti J.A. Liljeqvist v. 1760. Yhtiön osakkaiksi tuli mm. Rautatehtailijat Johan Hising, J.J. Kijk ja J. Forsell. Hising myi osuutensa v. 1764 Ruotsi-Suomen ehkä suurimmalle rautatehtailijalle Robert Finlaylle, joka teki vararikon v. 1771. Tämän jälkeen yhtymää hoitivat seitsemän vuoden ajan oikeuden määräämät valvojat, kunnes se joutui amsterdamilaiselle Jean ja Karl Hasselgrenin kauppahuoneelle. Tältä yhtiön osti rautatehtailija Bengt Magnus Björkman vuonna 1783. Kun Suomi erotettiin Ruotsista, tuli Orijärven omistajaksi edellisen poika Bengt Ludvik Björkman v. 1809. Tuotanto laski puoleen entisestä ja seuraavaksi yhtiön osti John Jacob Julin v. 1822, jonka hoidossa tuotanto nousi jälleen, kunnes malmin louhinta pysähtyi v.1873. Louhinta jatkui jälleen viiden vuoden kuluttua, kunnes se lopetettiin v.1882 ja hiljaiseloa jatkui vuosisadan vaihteen yli. Amerikansuomalaiset Charles J. Sorsen, Oskar J. Larsson ja Jacob E. Saari perustivat v.1906 yhtiön The Finnish American Mining Company ja kaivostyöt alkoivat jälleen v.1907 amerikkalaisten omistuksessa, mutta jo v.1912 oli osakepääoma käytetty ja yhtiö joutui vararikoon. Orijärvi joutui nyt nimenomaan kaivoksen ostoa varten perustetulle Oy Vuorikaivokselle., joka kuitenkin myi Orijärven v.1918 ruotsalaiselle Ab Zinkgruvor -yhtiölle. Tämä yhtiö perusti Orijärven kaivostoimintaa harjoittamaan tytäryhtiön, Orijärvi Gruvaktiebolagin. Sodan aikana 1940-luvulla tuotanto supistui ja yhtiö alkoi etsiä Orijärven kaivokselle ostajaa, ja v.1945 ostajaksi tuli suomalainen Outokumpu Oy. Kaivoksesta saatava malmi oli loppuun käsitelty vuoteen 1954 mennessä ja toiminta Orijärvellä pysähtyi. Outokumpu Oy:n toimesta kaivoksen loppuselvitys tehtiin 3. kesäkuuta v.1957, jolloin oli kulunut 200 vuotta malmin löytymistä. Tällöin pidettiin suuri huutokauppa, jossa myytiin useita vanhoja rakennuksia esim. rikastamo ja 2 asuinrakennusta sekä koneita.					
VALOKUVAT					
Kisko 1/2002, 1-35.					
PIIRUSTUKSET					
K A P T A T					

KISKO - ORIJÄRVI - FISKARSIN VASKITEHDAS

Peruskartta.	
ASIAKIRJAT	
KIRJALLISET JA SUULLISET LÄHTEET	
Isännöitsijä Heikki Wahlroos. Pekka Poutanen: Suomalaisen kuparin ja sinkin juurilla. Orijärven kaivos 1757-1957. Jyväskylä 1996. Vilho Annala: Outokummun historia 1910-1959. Helsinki 1960.	
INVENTOIJAT	PVM
Eija Hurme	3.5. ja 6.5.02

KISKO - ORIJÄRVI - FISKARSIN VASKITEHDAS

Rakennus 001 Kartano

KIINTUNNUS	SUOJELU	KULTT.HIST. ARVO			
418-0001-0248	Seutukaava, maa	Rakennusperinteisesti arvokas			
RAKVUOSI	1750 n., 1897	MUUTOKSET		1965	
NYKYKÄYTTÖ	ALKUP.KÄYTTÖ	KERROS	RUNKO	VUORAUUS	
Toimitila	Asuminen	2	Hirsi	Pystylauta, avosaumattu	
PERUSTUS	KATTO	KATE	ULKOVÄRI	KUNTO	
Luonnonkivi -laasti	Mansardi	Tiili -sementti	punainen	Hyvä	
RAKENNUSHISTORIA, SISÄTILAT JA KUVAUS					
RAKENNUSHISTORIA: Ruukinkartano on rakennettu 1700-luvun puolivälin paikkeilla ja luultavasti suurempi remontti on tehty v.1897. Vuonna 1965 arkkitehti Aarno Ruusuvoori suunnitteli ja toteutti päärakennuksen kunnostuksen säilyttäen mahdollisimman paljon rakennuksen vanhaa ulkoasua, sisätilat modernisoitiin koulutuskäyttöön. SISÄTILA: Sisätilat on suunniteltu konttori- ja koulutuskäyttöön ja modernisoitu täysin. KUVAUS: Kartano on mansardikattoinen rakennus, joka on täysin kunnostettu v.-65 arkkitehdin piirustusten mukaan vanhaa säilyttäen. Seinät ovat leveää lankkulautaa ja mansardikatto on päätylappainen.					
LISÄTIEDOT, PIIRUSTUKSET JA LÄHTEET					
LISÄTIEDOT: Kartanon rakennusvuotta ei ole varmasti tiedossa: kiinteistörekisterissä on vuosiluku 1897, mutta tapettikerroksien alta on löytynyt 1700-luvun puoliväliin päivätyjä tapetteja. Nykyisin isännöitsijän mukaan ne olivat vuosilta 1740-64. Kaivos lopetti toimintansa v. 1957 ja vuonna 1965 arkkitehti Aarno Ruusuvoori suunnitteli päärakennuksen kunnostuksen Outokumpu Oy:n toimiessa maksajana. Tässä vanhassa ruukinkartanossa on nykyisin modernit koulutustilat Outokumpu Oy:lle.					
VALOKUVAT		KOORDINAATIT	2474760	6679680	
Kisko 1/2002, neg. 14,16 ja 31-35.					

Rakennus 002 Muu pientalo

KIINTUNNUS	SUOJELU	KULTT.HIST. ARVO			
418-0001-0248					
RAKVUOSI	1890	MUUTOKSET		1990-luku	
NYKYKÄYTTÖ	ALKUP.KÄYTTÖ	KERROS	RUNKO	VUORAUUS	
Asuminen	Asuminen	1,5	Hirsi	Pystylauta, peiterimoitettu	
PERUSTUS	KATTO	KATE	ULKOVÄRI	KUNTO	
Luonnonkivi -laasti	Satula	Tiili -sementti	punainen, valkoiset puitteet	Hyvä	
RAKENNUSHISTORIA, SISÄTILAT JA KUVAUS					
SISÄTILA: Sisätilat kokonaan modernisoitu.					
LISÄTIEDOT, PIIRUSTUKSET JA LÄHTEET					
VALOKUVAT		KOORDINAATIT	0	0	
Kisko 1/2002, neg. 8-21.					

Rakennus 003 Muu asuinrakennus

KIINTUNNUS	SUOJELU	KULTT.HIST. ARVO			
418-0001-0248					
RAKVUOSI	n1850	MUUTOKSET		60-luku, 90-luku	
NYKYKÄYTTÖ	ALKUP.KÄYTTÖ	KERROS	RUNKO	VUORAUUS	
Matkailu, majoitus ja ravitsem	Asuminen	1,5	Hirsi	Pystylauta, peiterimoitettu	
PERUSTUS	KATTO	KATE	ULKOVÄRI	KUNTO	
Luonnonkivi -harkko	Satula	Tiili -sementti	punainen, valkoiset puitteet	Hyvä	
RAKENNUSHISTORIA, SISÄTILAT JA KUVAUS					
RAKENNUSHISTORIA: Taloa on kutsuttu Torakkalakaksi ja se on ollut väentupa. Nykyisin talossa on modernit majoitustilat koulutuksen ajaksi. SISÄTILA: Sisätilat modernisoitu.					
LISÄTIEDOT, PIIRUSTUKSET JA LÄHTEET					
VALOKUVAT		KOORDINAATIT	0	0	

Rakennusinventoinnit - Turun maakuntamuseo

31.1.2005

KISKO - ORIJÄRVI - FISKARSIN VASKITEHDAS

Rakennus 004 Muu liiketoimintaan liittyvä rakennus

KIINTUNNUS	SUOJELU	KULTT.HIST. ARVO			
418-0001-0248		Rakennusteknisesti arvokas			
RAKVUOSI	1928	MUUTOKSET		1989	
NYKYKÄYTTÖ	ALKUP.KÄYTTÖ	KERROS	RUNKO	VUORAUUS	
Ei käytössä	Tuotanto	3	Ranko	Vaakalauta	
PERUSTUS	KATTO	KATE	ULKOVÄRI	KUNTO	
Betonipilari	Satula	Tiili -sementti	punainen, valkoiset puitteet	Hyvä	
RAKENNUSHISTORIA, SISÄTILAT JA KUVAUS					
RAKENNUSHISTORIA: Kaivostorni purettiin ja kokonaan uudelleen rakennettiin v.1928. KUVAUS: Rakennus on kaivostorni, jonka sisältä johtaa maan alle 215 metriä syvä kaivoskuilu. Kuilusta on nostettu malmia n. 500 kg kerrallaan.					
LISÄTIEDOT, PIIRUSTUKSET JA LÄHTEET					
VALOKUVAT		KOORDINAATIT	0	0	
Kisko 1/2002, neg. 27-30.					

Rakennus 005 Teollisuus- ja tuotantorakennus

KIINTUNNUS	SUOJELU	KULTT.HIST. ARVO			
418-0001-0248					
RAKVUOSI	1928	MUUTOKSET		90-luku	
NYKYKÄYTTÖ	ALKUP.KÄYTTÖ	KERROS	RUNKO	VUORAUUS	
Ei käytössä	Tuotanto	1	Hirsi	Pystylauta, avosaumattu	
PERUSTUS	KATTO	KATE	ULKOVÄRI	KUNTO	
Betoni -valettu	Satula	Pelti -saumattu	punainen, valkoiset puitteet	Hyvä	
RAKENNUSHISTORIA, SISÄTILAT JA KUVAUS					
KUVAUS: Rakennus on toiminut kaivostornin yhteydessä ns. nostokonehuoneena.					
LISÄTIEDOT, PIIRUSTUKSET JA LÄHTEET					
VALOKUVAT		KOORDINAATIT	0	0	
Kisko 1/2002, neg. 24-25.					

Rakennus 006 Kellari, kellarivaja

KIINTUNNUS	SUOJELU	KULTT.HIST. ARVO			
418-0001-0248		Rakennusperinteisesti arvokas			
RAKVUOSI	1839	MUUTOKSET		90-luku?	
NYKYKÄYTTÖ	ALKUP.KÄYTTÖ	KERROS	RUNKO	VUORAUUS	
Ei käytössä	Varastointi	1	Kivi	Ei vuorattu	
PERUSTUS	KATTO	KATE	ULKOVÄRI	KUNTO	
Luonnonkivi -kylmämuuraus	Satula	Pelti -saumattu	kiviharmaa	Hyvä	
RAKENNUSHISTORIA, SISÄTILAT JA KUVAUS					
RAKENNUSHISTORIA: Ruutikellari on rakennettu 1839 yleisen tien laitaan ja siinä on säilytetty kaivoksen toiminnan aikana vielä 50-luvulla ruutia, jolla räjäytettiin kalliota kaivosalueella. Kellarin edessä oli vielä 50-luvulla tarvittaessa vartija, joka pysäytti ohikulkijat silloin, kun alueella suoritettiin räjäytyksiä. KUVAUS: Ikkunaton ruutikellari luonnonkivestä, puisen oven yläpuolella ovat kirjaimet J:J: tai I:I: ja vuosiluku 1839.					
LISÄTIEDOT, PIIRUSTUKSET JA LÄHTEET					
VALOKUVAT		KOORDINAATIT	0	0	
Kisko 2/2002, neg. 32-35.					

Rakennus 007 Muu asuinrakennus

Rakennusinventoinnit - Turun maakuntamuseo

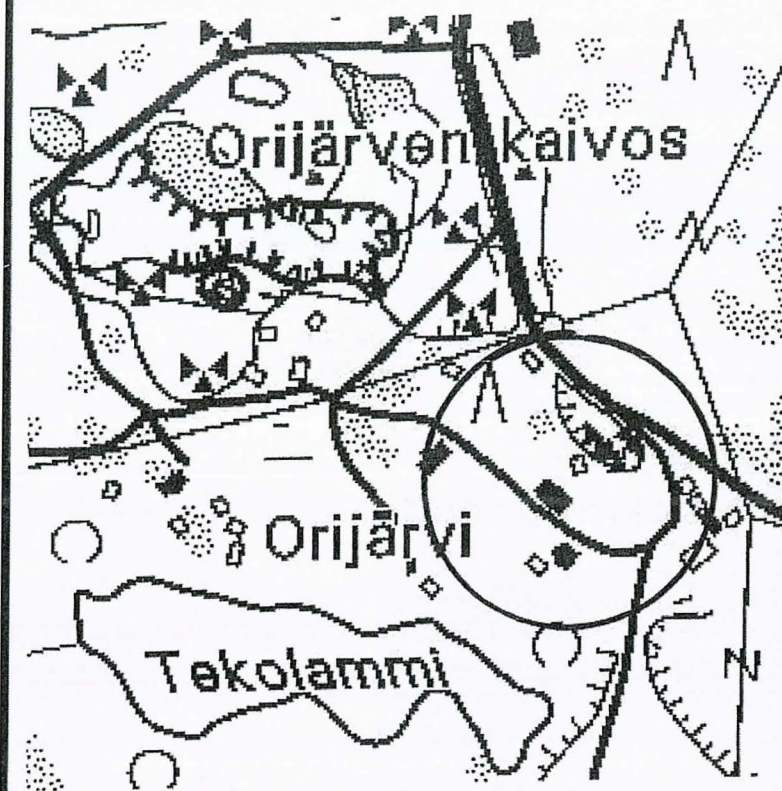
31.1.2005

KISKO - ORIJÄRVI - FISKARSIN VASKITEHDAS

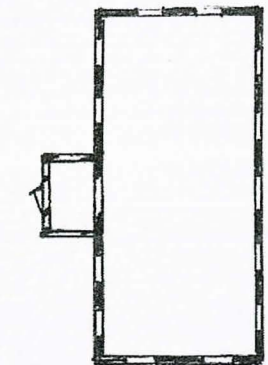
KIINTUNNUS	SUOJELU	KULTT.HIST. ARVO		
418-0001-0248		Rakennusteknisesti arvokas		
RAKUUOSI	1928?	MUUTOKSET -		
NYKYKÄYTTÖ	ALKUP.KÄYTTÖ	KERROS	RUNKO	VUORAUS
Ei käytössä	Asuminen	2	Hirsi	Vaakalauta
PERUSTUS	KATTO	KATE	ULKOVÄRI	KUNTO
Betonipilari	Satula	Tiili -sementti	punainen, valkoiset puitteet	Huono
RAKENNUSHISTORIA, SISÄTILAT JA KUVAUS				
RAKENNUSHISTORIA: Rakennus on rakennettu kaivoksen työntekijöille ja heidän perheilleen asunnoksi ja siihen on mahtunut useita perheitä. Ollut tyhjiällä 50-luvulta lähtien. SISÄTILA: Rakennuksen ollessa tyhjiällä on sisätiloista viety kaikki irtain, mm. alakerran ikkunat ja pönttöuunien pellit ym. KUVAUS: Rakennuksen perusta on ollut avoin betonipilarein, mutta alusta on myöhemmin muurattu umpeen. Talo on rakennettu aikanaan kunnolla ja olisi vielä kunnostettavissa.				
LISÄTIEDOT, PIIRUSTUKSET JA LÄHTEET				
LISÄTIEDOT: Rakennusta on vaikea valokuvata, sillä piha on täysin metsitty.				
VALOKUVAT		KOORDINAATIT	0	0
Kisko 2/2002, neg. 31-27.				

Rakennus 008 Muuntaja

KIINTUNNUS	SUOJELU	KULTT.HIST. ARVO		
418-0001-0248				
RAKUUOSI	?	MUUTOKSET ?		
NYKYKÄYTTÖ	ALKUP.KÄYTTÖ	KERROS	RUNKO	VUORAUS
Tieto puuttuu	Tuotanto	1	Ranko	Vaakalauta
PERUSTUS	KATTO	KATE	ULKOVÄRI	KUNTO
Luonnonkivi -kylmämuuraus	Satula	Tiili -sementti	punainen	Hyvä
RAKENNUSHISTORIA, SISÄTILAT JA KUVAUS				
RAKENNUSHISTORIA: Tästä sähkömuuntajasta on tuotettu sähköä koko kaivoskylään.				
LISÄTIEDOT, PIIRUSTUKSET JA LÄHTEET				
LISÄTIEDOT: Muuntaja on kaivoskartanotilan oma sähköjaketumuuntaja.				
VALOKUVAT		KOORDINAATIT	0	0
Kisko 1/2002, neg. 3.				



Kisko/Orijärvi
1:248 FISKARSIN VASKITEHDAS



1:400



1/14



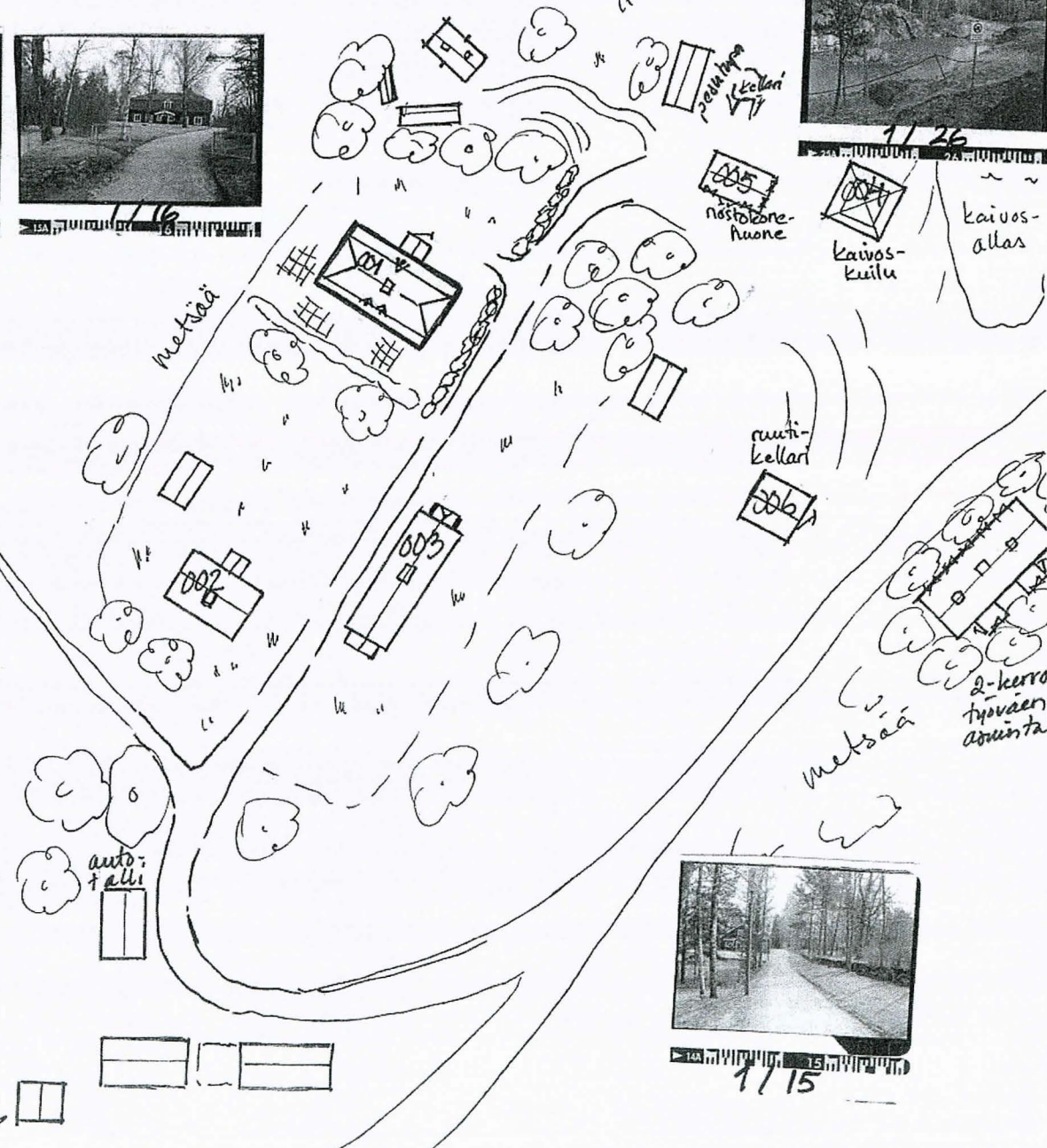
1/16



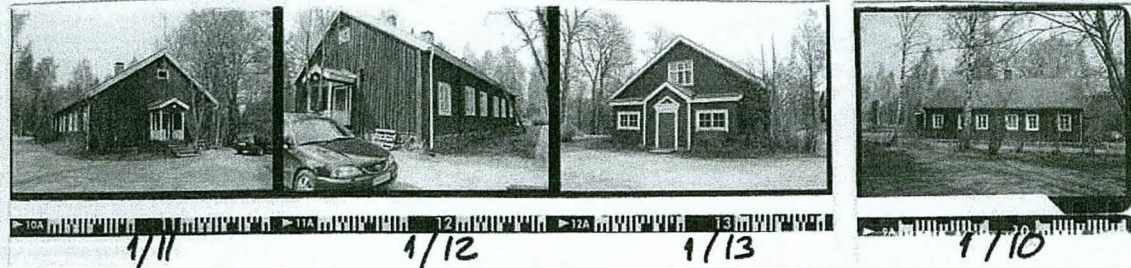
1/26



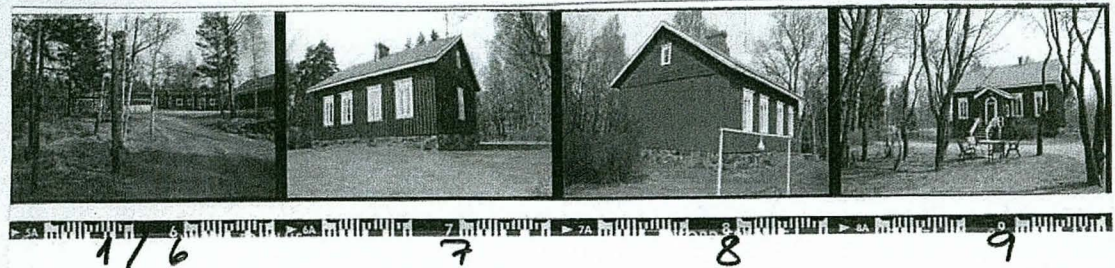
1/22



KARTANO



003
← 'Torakklala'



002
← Isännän asunto



Työväen asunto



1124 Nostokonehuone

1129 Nostokonehuone + torni

006 Ruutikellari



008 Muuntaja

Pesutupa/talli



2/34

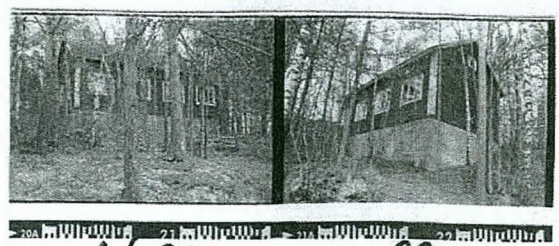
35



erustusalttaat



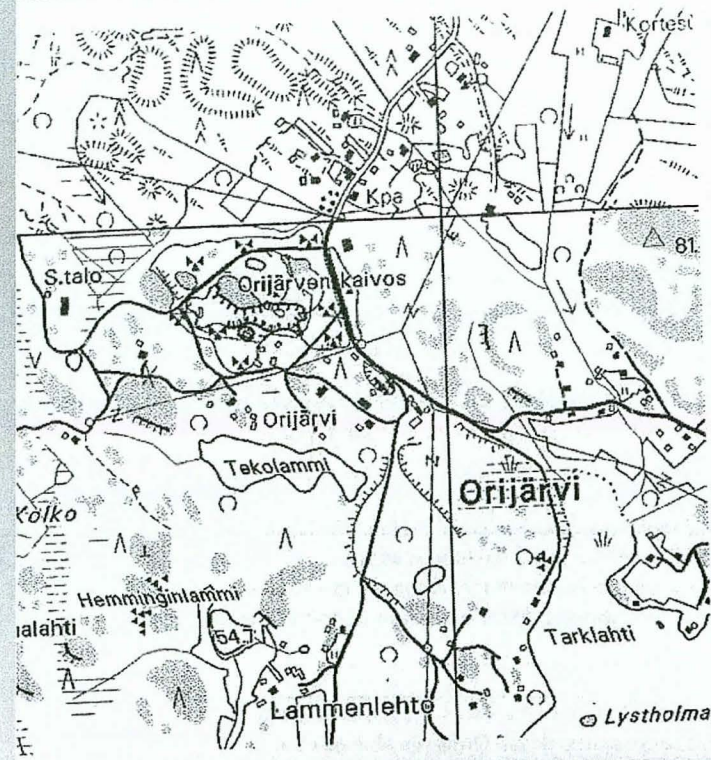
kellari



1121

22

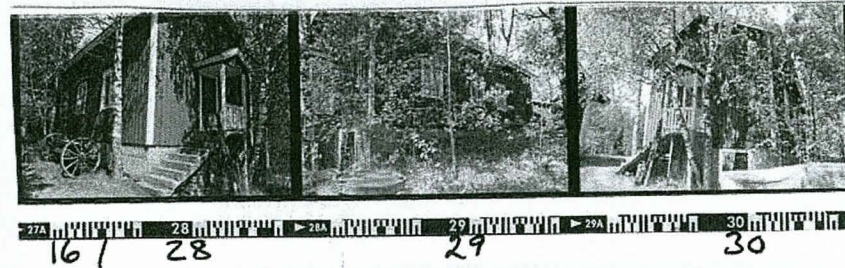
Pesutupa



Kisko/Orijärven kylä
1:248 FISKARSIN VASKITEHDAS



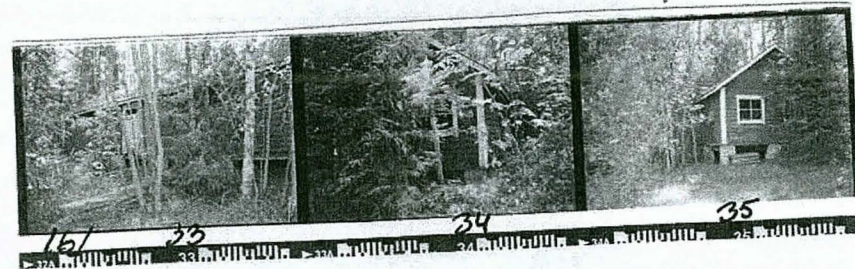
21 Työväen 2-kerrostalo



161 28

29

30



161

23

24

35



31



32

KISKO - ORIJÄRVI

Kylän/kaupunginosan inventointitiedot

KULTTUURIHISTORIALLINEN ARVO	ARVOTUS
Rakennushistoriallisesti, historiallisesti ja ympäristöllisesti arvokas	
PERUSTELU	
Paavo on ollut kylän toinen kantatalo, joka yhdistettiin Johannesvik-nimisen kantatalon kanssa 1: Paavo-Johannesvikiksi vuonna 1912. Paavon tila on yhä Hepolahdentiellä Orijärven pohjoisrannalla sekä Orijärven kartano eli Fiskarsin Vaskitehdas.	
MAISEMA	
Orijärven kylä sijaitsee Orijärven rannalla muutama kilometri Kiskontieltä lounaaseen, lähellä kirkonkylän länsilaitaa. Kyläkeskus sijoittuu vanhan sinkki- ja kuparikaivoksen ympärille, jonka laidalla on vesitäyttöinen entinen kaivoslouhos. Kaivosalueella on paljon murskattua kiviainesta Kaivostien tien molemmin puolin ja pitkin Orijärven pohjoisrantaan on kaivoksen työntekijöiden asuntilat ja torpat. Alue on metsäistä ja mäkiä eikä avoimia peltomaisemia ole.	
HISTORIA	
Orijärven kylästä on keskiaikaisissa lähteissä varhasin maininta vuodelta 1513. Paavo on ollut kylän toinen kantatalo, joka yhdistettiin v. 1912 Johannesvik-nimisen kantatalon kanssa Paavo-Johannesvikiksi. Orijärven alue on ollut rikas alue malmiesiintymistään, jotka havaittiin jo 1700-luvulla, jolloin kaivoskylä on syntynyt. Malmirikkautta on läheisillä seuduilla paljon ja Orijärveltä Orjanperälle päin länteen on joskus sijainnut myös Malmbergin louhos. Orijärven kylä on ollut aikanaan kiinteä kaivoskylä, jossa on tuotettu itse kaikki tarpeellinen kaivoksen väelle. Kaivoksen palkolliset ovat kasvattaneet karjaa, kylässä on ollut kauppa ja hautaustoimisto, sähköä on tuotettu omiin tarpeisiin.	
NYKYTILA	
Kaivosalue on Fiskarsin Vaskitehdas -niminen kiinteistökokonaisuus kartanoineen on nykyisin Outokummun kokous- ja koulutustiloina. Jäljellä oleva keskeinen rakennuskanta on huolella kunnostettu ja pidetty ulkoisesti alkuperäisessä asussaan (sisätilat on modernisoitu), mutta entinen 2-kerroksinen työntekijöiden asuintalo on jätetty tyhjillään rapistumaan. Se on kookas ja vaatisi paljon kunnostusta, mutta siitä saisi kylän elävöittämiseksi esimerkiksi yhteisiä tiloja. Kylässä on vakinaisia asukkaita jonkin verran, mutta enimmäkseen kesäasukkaita.	
ERIKSEEN ARVOTETTU ALUE	ARVOTUS
Orijärven kaivos	Valtakunnallinen
Orijärven kaivostoiminta aloitettiin jo 1700-luvulla. Ruukin kartano n.1750, runsaasti vanhaa rakennuskantaa. Kaivosalueella vedenpeittämät avolouhokset. Paikalla oli kyläyhteisö kauppoineen 1950-luvulle saakka. SU:2 442. RKY 1993, n:o 51.	
ERIKSEEN ARVOTETTU ALUE	ARVOTUS
Paavon vanha tontti	Seudullinen
Paavon tila on sijainnut nykyisellä paikallaan ainakin 1700-luvulta lähtien. Tilan hyvin säilynyt vanha pihapiiri sijaitsee suojellun niityn kupeessa.	
LISÄTIEDOT	
VALOKUVAT	
PIIRUSTUKSET	
KARTAT	
ASIAKIRJAT	
LÄHTEET	
Mervi Kvist: Kiskon ja Suomensjärven historia II (Jyväskylä 2000), s. 117-124, 137, talonhaltijaluettelo. Kiskon maisemahistorian kartta-aineisto, Turun maakuntamuseo 2002.	
INVENTOIJAT	PVM
Eija Humme	05/02